

Nr 61

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för företagareföreningarnas organisation och verksamhet, m. m.; given Stockholms slott den 8 mars 1968.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Rune B. Johansson

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av 1962 års företagareföreningsutrednings betänkande (SOU 1967: 40) framläggs i propositionen förslag till riktlinjer för företagareföreningarnas fortsatta verksamhet. Denna skall ha ett allmänt produktionsfrämjande syfte och inriktas på företag inom hemslöjd, hantverk och småindustri med ekonomiskt goda framtidsutsikter.

Genom förstärkning av sin rådgivnings- och konsultverksamhet bör föreningarna främja rationalisering av mindre företag och underlätta för dessa att få experthjälp i tekniska och ekonomiska frågor. Enligt förslaget skall föreningarnas upplysningsverksamhet i allmänna frågor och inledande undersökningar i syfte att klargöra förutsättningarna för fortsatta insatser lämnas kostnadsfritt. Däremot förutsätts uppdrag som syftar till att lösa olika företags problem av mera speciell art vara avgiftsbelagda enligt självkostnadsprincipen.

Föreningarna bör inte bedriva egen kursverksamhet i ekonomiska eller tekniska frågor men biträda centrala organ med information om kursprogram, rekrytering av kursdeltagare m. m.

Företagareföreningarnas kreditstödjande och kreditförmedlande verksamhet föreslås ha i huvudsak samma inriktning som f. n. Båda de nuvarande stödformerna, hantverks- och industrilån samt industrigarantilån,

behålls. Utom för nuvarande kreditändamål skall stöd kunna lämnas för förvärv av befintlig industrilokal.

Företagareföreningarna föreslås få besluta om lån från statens hantverks- och industrilånefond på högst 150 000 kr. till en och samme låntagare. Beslutanderätten i fråga om statlig garanti skall som hittills ligga hos kommerskollegium, som dock kan hänskjuta viktigare ärenden till Kungl. Maj:ts prövning. I fråga om lånevillkoren får föreningarna rätt att i sin långivning besluta om amorteringsansånd under ett år samt undantagsvis om lånetider upp till högst 15 år.

Räntan för hantverks- och industrilån och industrigarantilån förutsätts skola ligga på samma relativa nivå som f. n. och vara densamma för de båda lånformerna. Av de årliga ränteinkomsterna skall viss andel, motsvarande 0,5 % av lånebeloppet, användas för förlusttäckningsändamål. Dessa medel skall när de härrör från föreningarnas direktlångivning tillföras av föreningarna förvaltade förlusttäckningsfonder. I övrigt skall räntorna på dessa lån levereras in till statsverket. Förlusttäckningsavgifter från garantilångivningen skall tillfalla staten.

För mera omfattande låneutredningar föreslås föreningarna kunna ta ut arvode såsom för konsultuppdrag.

Företagareföreningarna skall behålla sin ställning som ekonomiska föreningar. Staten och landstingen föreslås få majoritet i föreningarnas styrelser och verksamheten skall vara underkastad offentlig kontroll och revision.

Det statliga administrationsbidraget höjs och beräknas efter i genomsnitt 200 000 kr. per förening. För budgetåret 1968/69 föreslås att anslaget för detta ändamål tas upp med 5 milj. kr. Till täckande av förluster i anledning av statligt stöd till hantverks- och industriföretag m. fl. beräknas ett anslag av 5,5 milj. kr. Statens hantverks- och industrilånefond tillförs enligt förslaget 20 milj. kr. och ramen för statlig lånegaranti vidgas till 80 milj. kr.

Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 8 mars 1968.

N ä r v a r a n d e:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LANGE, KLING, JOHANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, GUSTAFSSON, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG.

Chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *riktlinjer för företagareföreningarnas organisation och verksamhet, m. m.* och anför.

Inledning

Genom beslut den 23 november 1962 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för handelsdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga med uppgift att utreda företagareföreningarnas organisation och verksamhet.

De sakkunniga, som tillkallades den 12 december 1962, har antagit benämningen *1962 års företagareföreningsutredning*'.

Kungl. Maj:t uppdrog den 19 december 1963 åt utredningen att vid fullgörandet av sitt utredningsuppdrag också verkställa en av riksdagen begärd undersökning om det administrativa förfarandet vid handläggningen av ärenden rörande statlig kreditgaranti (SU 1963: 10, p. 17, rskr 10).

Med skrivelse den 6 juli 1967 har utredningen avlämnat betänkandet *Företagareföreningarnas framtida organisation och verksamhet* (SOU 1967: 40). Mot vissa delar av utredningsförslaget har ledamöterna Andersson och Stefanson reserverat sig.

Yttranden över betänkandet har avgetts av arbetsmarknadsstyrelsen, bankspektionen, kommerskollegium, efter hörande av företagareföreningarna och handelskamrarna i riket, riksrevisionsverket, riksskattenämnden, skolöverstyrelsen, statens institut för hantverk och industri (SHI), statistiska centralbyrån, lantbruksstyrelsen, statskontoret, samtliga länsstyrelser utom länsstyrelsen i Uppsala län, utredningen rörande statens institut för

¹ Riksgäldsdirektören Georg Ringström, ordförande, ledamöterna av riksdagens första kammar Torsten Andersson i Brämhult, Stig Stefanson och Sten Söderberg, bankokommissarien Kurt Eklöf (t.o.m. den 9 oktober 1964) samt sjöfartsrådet Bengt O. Rickard (fr.o.m. den 10 oktober 1964).

hantverk och industri, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Föreningen auktoriserade revisorer, Företagareföreningarnas förbund, Aktiebolaget Industrikredit och Aktiebolaget Företagskredit gemensamt, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges industriförbund gemensamt, Svenska bankföreningen, Svenska företagares riksförbund, Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund, Svenska konsulterande ingenjörers förening, Svenska revisorsamfundet, Svenska sparbanksföreningen, Svenska stadsförbundet, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Sveriges grossistförbund, Sveriges jordbrukskasseförbund och Sveriges köpmannaförbund.

I prop. 1968: 1 (bil. 13 s. 117, 135) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1968/69 beräkna

på driftbudgeten

a) till Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader ett reservationsanslag av 2,1 milj. kr.,

b) till Bidrag till företagareföreningar: Räntegaranti ett förslagsanslag av 1 000 kr.,

c) till Täckande av förluster i anledning av statlig garanti för lån till hantverks- och industriföretag m. m. ett förslagsanslag av 5,5 milj. kr.,
på kapitalbudgeten

till Statens hantverks- och industrilånefond ett investeringsanslag av 20 milj. kr.

Beredningen av dessa frågor är nu avslutad, och jag anhåller att få redogöra för dem närmare.

Småföretagen och företagareföreningarna

Utvecklingstendenser m. m. inom hantverk och småindustri

Utvecklingen inom hantverket och småindustrin har enligt vad utredningen framhållit under efterkrigstiden medfört långtgående förändringar.

För industrins vidkommande har perioden i betydande utsträckning kännetecknats av rationaliseringar. Vad gäller de stora och medelstora företagen har fusioner och andra former av samverkan blivit allt vanligare, medan motsvarande företeelser inom den mindre industrin varit förhållandevis sällsynta.

Även om åtskilliga företag lagts ned — till övervägande del företag med ett fåtal anställda — har enligt utredningens bedömning industrins storleksstruktur inte förändrats i påtaglig grad mellan år 1950 och början av 1960-talet. Utvecklingen mot genomsnittligt större företagsenheter förefal-

ler dock vara tydlig. Vissa näringsutövare inom hantverket — t. ex. skomakerier och skradderier — har haft svårigheter att klara konkurrensen från billiga serieprodukter. Samtidigt har den höjda levnadsstandarden medfört en förbättring för vissa hantverkskategorier. Bland dessa nämner utredningen bilreparatörer, frisörer m. fl. Några hantverksområden har industrialiserats. Exempelvis har inom bageribranschen moderna distributionsmetoder möjliggjort tillkomsten av stora leveransbagerier, varigenom de mindre enheterna efter hand snabbt minskat i antal. En viss industrialisering har också skett i byggnadsbranschen, där dock antalet företag ökat mycket starkt sedan början av 1950-talet till följd av byggnadsverksamhetens expansion.

Gränsen mellan mindre företag inom hantverk och industri samt övriga företag, dvs. medelstora och större industriföretag, brukar vanligen dras vid ett femtiotal anställda. Utredningen har, på grund av att dess material bygger på industristatistikens uppgifter, definierat småindustrin som arbetsställen med upp till 50 arbetare, dvs. omkring 60—70 anställda.

Antalet hantverksföretag år 1962 har av utredningen beräknats till ca 70 500, varav ca 35 900 utgjorde enmansföretag, medan företag med minst tio anställda endast svarade för 3 %. Byggnadshantverket svarade för 20 870 företag fördelade på glasmästeri, plåtslageri, byggnadssnickeri, golvläggning, måleri samt rör- och elinstallation. I ordning efter antalet företag i branschen följde härefter frisörsalonger (10 500), bilreparationsverkstäder (6 300) samt konditorier och mindre bagerier (4 000).

Utredningen uppger att av 27 500 industriföretag år 1962 endast 240 hade 500 anställda eller däröver, medan 2 200 företag hade mellan 50 och 500 anställda. Av samtliga industriföretag hade 91 % således mindre än 50 anställda.

Enligt utredningen har beräknats att antalet industriföretag mellan åren 1951 och 1962 minskat från 30 050 till 27 450, således med ca 2 600.

Av den totala industrisysselsättningen år 1964 svarade mindre industriarbetsställen med 4—50 arbetare för totalt 265 000 anställda (27 %), medelstora med 51—500 arbetare hade sammanlagt 420 000 anställda (43 %) och större arbetsställen hade 295 000 anställda (30 %). Det genomsnittliga antalet anställda per produktionsenhet ökade under perioden 1954—1964 från 45 till 59.

Beträffande industrins regionala fördelning återger utredningen vissa uppgifter hämtade från industristatistiken. Sålunda uppges att det totala antalet arbetsställen med minst fem sysselsatta år 1964 var ca 16 800. Fem län eller motsvarande hade minst 1 200 arbetsställen inom industrin — Malmöhus län (1 470), Stockholms stad (1 420), Älvsborgs län (1 300), Jönköpings län (1 300) samt Göteborgs och Bohus län (1 250). För flertalet övriga län varierade antalet mellan 500 och 800, medan Jämtlands och Gotlands län hade ett betydligt mindre antal — 170 resp. 90. Sistnämnda

båda län hade följaktligen ett förhållandevis begränsat antal industrianställda — 4 300 resp. 2 900. De flesta övriga län hade mellan 30 000 och 50 000 anställda inom industrin. Största antalet industrianställda fanns i Malmöhus län (92 000), Göteborgs och Bohus län (88 000) samt Stockholms stad (89 000). De fem norrlandslänen hade tillsammans 1 800 industriarbetsställen med totalt 103 600 anställda.

Utvecklingen av antalet arbetsställen inom olika branscher och storleksgrupper under tiden 1954—1964 framgår av följande tabell.

Andel mindre arbetsställen i branschen 1964 %	Industribransch	Procentuella förändringar inom storleksgruppen (efter antalet arbetare)			Procentuell nettoförändring av antalet arbetsställen inom branschen
		4—10	11—50	51 och däröver	
87	Gruv och sten	+ 7	— 25	— 14	— 8
90	Livsmedel	— 30	+ 6	+ 9	— 17
88	Dryckesvaror	+ 1	— 40	+ 11	— 11
74	Textil	— 9	— 13	— 10	— 11
81	Läder och gummi	— 29	— 20	— 3	— 3
91	Trä	— 24	— 4	+ 23	— 13
43	Papper och massa	— 14	— 16	+ 5	— 5
87	Grafisk	+ 34	± 0	+ 15	+ 15
81	Kemisk o. kem.tekn.	+ 1	+ 36	+ 42	+ 20
84	Jord- och stenförädling	— 14	+ 12	+ 14	± 0
84	Metall och verkstad	— 5	+ 26	+ 35	+ 12
84	Hela industrin	— 12	+ 6	+ 15	— 1,5

Företagareföreningarnas tillkomst och utveckling

För att hindra en nedgång av företagsbeståndet och motverka den arbetslöshet som uppstått främst inom exportindustrin påbörjades i slutet av 1930-talet uppbyggandet av företagareföreningar i de län, där en betydande restarbetslöshet kvarstod sedan krisen i början av decenniet. Förutom i norrlandslänen organiserades fram till år 1950 föreningar i Gollands, Hallands, Göteborgs och Bohus samt Värmlands län. Sedan år 1959 finns en förening i varje län samt dessutom en i Stockholms stad. Verksamheten omfattade till en början enbart konsulenttjänst, huvudsakligen inriktad på rådgivning och planering i samband med nystartande av företag eller uppbyggande av nya tillverkningsanläggningar inom ekonomiskt svagt utvecklade regioner. Till följd härav bedrevs verksamheten ursprungligen med beaktande främst av sysselsättningspolitiska och sociala synpunkter. Föreningarna skulle i första hand främja utvecklingen av hantverk och småindustri och därigenom medverka till en önskvärd differentiering av näringslivet inom dessa regioner och skapa ökade sysselsättningsmöjligheter för befolkningen. Härigenom skulle föreningarna också bidra till att motverka avfolkningen av

ifrågavarande landsdelar. Statsbidrag till föreningarnas upplysnings- och rådgivningsverksamhet har utgått sedan budgetåret 1937/38.

Efter hand kompletterades föreningarnas verksamhet med kreditgivning med av staten anslagna lånemedel. Genom beslut av 1941 års riksdag (prop. 306, SU 238, rskr 505) inrättades fonden för hantverks- och småindustrikredit i syfte att tillgodose hantverkets och småindustrins behov av sådan långfristig kredit som enligt banklagstiftningen inte föll inom ramen för affärsbankernas rörelse. Kreditverksamheten skulle handhas av särskilda garantiföreningar som bildades vid sidan av företagareföreningarna. Lån ur fonden kunde utgå endast under förutsättningen att garantiföreningarna, vilka bildades av småföretagen själva, iklädde sig betalningsansvaret för hälften av alla förluster för utlämnade lån. Garantiföreningarnas verksamhetsområde kom att bli begränsat till huvudsakligen Uppsala, Östergötlands, Jönköpings och Älvsborgs län samt Dalarna och Västmanlands län. På grund av de med utlåningen förenade villkoren fick fonden aldrig någon större betydelse.

Fram till mitten av 1950-talet bedrevs företagareföreningarnas verksamhet i allt väsentligt med den sociala och sysselsättningspolitiska inriktning som den haft från början. När lokaliseringspolitiska synsätt under efterkrigstiden växte fram, kom dock dessa att successivt i allt högre grad påverka inriktningen av föreningarnas verksamhet.

Fr. o. m. budgetåret 1954/55 utgick lånemedel till företagareföreningarna från en för ändamålet inrättad utlåningsfond, benämnd fonden för lån till företagareföreningar m. fl. Företagareföreningarna, som tidigare hänförts till socialdepartementet, överfördes samtidigt till handelsdepartementet. Omläggningen medförde att föreningarnas verksamhet även fick en allmänt produktionsbefrämjande inriktning. Jämte utvecklingen av lokaliseringspolitiken fick detta till följd att företagareföreningar successivt bildades i samtliga län.

Genom beslut av 1954 års riksdag (prop. 210, BaU 29, rskr 318) infördes statsgaranti som ett medel att under medverkan av föreningarna lämna kreditstöd till hantverk och småindustri. Vidare anvisades ett särskilt anslag till bestridande av föreningarnas administrationskostnader.

Under 1950-talet ställdes i ökad utsträckning medel till förfogande för den kreditstödjande verksamheten till förmån för hantverk och småindustri. År 1957 delegerades beslutanderätten i ärenden om statlig garanti till kommerskollegium, som även blev tillsynsmyndighet för föreningarna.

År 1960 beslöt riksdagen om sammanläggning av statens hantverkslånefond, fonden för hantverks- och småindustrikredit, industrilånefonden, hemslöjdsfonden och sågverkslånefonden med fonden för lån till företagareföreningar m. fl. Fonden benämndes därefter statens hantverks- och industrilånefond. Genom sammanläggningen fick föreningarnas verksamhet en ökad

inriktning i produktionsbefrämjande syfte, eftersom vissa av de tidigare fonderna haft uteslutande sådant syfte.

I prop. 1964:185 angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik uttalade departementschefen (s. 199) att det vid sidan av det statliga lokaliseringsstödet fanns behov av ett kreditstöd till hantverk och småindustri som kompletterade de vanliga kreditinstitutens verksamhet. Det kreditstöd, som dittills förekommit i form av lån från företagareföreningarna och statliga kreditgarantier, borde därför bibehållas. Stödet borde utgå efter samma grunder som förut utom i det avseendet att stödet inte längre skulle primärt tjäna något lokaliseringspolitiskt syfte utan mera renodlat bli en företagsekonomiskt betingad hjälp åt sådana framför allt mindre företag, som saknade tillräckliga förutsättningar för att i erforderlig utsträckning kunna anlita den allmänna kreditmarknaden. Förslaget godkändes av riksdagen (BaU 48, rskr 408).

Utom med rådgivning och egen utlåning medverkar föreningarna i beredningen av ärenden om statlig garanti samt i ärenden om lokaliseringsstöd enligt kungörelsen den 23 april 1965 (nr 101) om statligt lokaliseringsstöd. I viss utsträckning anlitas föreningarna också i ärenden om näringshjälp enligt arbetsmarknadskungörelsen den 3 juni 1966 (nr 368).

Vissa föreningar bedriver även kursverksamhet. I regel sker detta i samarbete med andra organ.

Föreningarna har alltsedan sin tillkomst verkat som ekonomiska föreningar. Till medlem i förening kan enligt stadgarna antas enskilda personer, bolag, föreningar och stiftelser inom länet ävensom länets landsting och handelskammare, kommuner och andra samfälligheter. Omfattningen av föreningarnas verksamhet varierar starkt inom olika delar av landet. Den minsta föreningen har ca 100 medlemmar, medan den största har över 1 200 medlemmar. Stora skillnader mellan föreningarna finns även i fråga om antalet anställda. Den minsta föreningen har sålunda endast två, den största mer än 20 anställda.

Mål för företagareföreningarnas verksamhet

Nuvarande ordning

Företagareföreningarnas uppgift kan sammanfattningsvis anges vara att genom stödåtgärder av olika slag främja utveckling och fortbestånd av företag inom hemslöjd, hantverk och småindustri.

Huvudmotivet för det statliga stödet genom företagareföreningarna var fram till lokaliseringsstödet tillkomst den 1 juli 1965 sysselsättnings- och lokaliseringspolitiska aspekter. Vissa andra skäl för statens medverkan har dock funnits. Sålunda har som motiv för det statliga kreditstödet an-

förts behovet av att mildra kreditrestriktionernas inverkan på särskilt småindustrins finansiering. Vidare har som motiv för att särskilt stödja denna sektor av näringslivet anförts dess bristande möjligheter till långfristig finansiering, exempelvis över obligationsmarknaden. Kraven på säkerheter enligt banklagstiftningen har även ansetts utgöra en grund för statligt kreditstöd i särskild ordning. Givetvis har också önskemålet om en ökad produktivitet inom hantverket och småindustrin ansetts vara ett skäl för statens stödåtgärder via företagareföreningarna.

Såsom förut har framhållits har vid lokaliseringsstödet tillkomst den 1 juli 1965 företagareföreningarnas verksamhet formellt fått en mera begränsad inriktning i och med att kreditstödet till småindustri och hantverk inte längre primärt skulle tjäna något lokaliseringspolitiskt syfte.

Utredningen

Utredningen framhåller att riksdagsbeslutet hösten 1964 i fråga om lokaliseringspolitiken innebar en betydelsefull förändring när det gäller målet för företagareföreningarnas verksamhet. Genom tillkomsten av det särskilda lokaliseringsstödet har enligt utredningen det statliga kreditstödet till småindustri och hantverk i princip fått en ny inriktning. Genom statsmakternas beslut har möjligheterna starkt beskurits att anlita denna kreditform som ett medel att av lokaliseringspolitiska skäl stödja företag med ekonomiskt tveksamma framtidsutsikter.

Riksdagsbeslutet måste enligt utredningens mening bl. a. få betydelsefulla återverkningar i fråga om dels omfattningen och fördelningen mellan olika delar av landet av kreditstödet, dels företagareföreningarnas lånepolitik. Vidare motiverar det vissa ändringar i kreditvillkoren. Den förändrade syn på företagareföreningarnas uppgifter som 1964 års beslut innebär kan emellertid inte begränsas enbart till kreditstödet utan bör präglade även verksamheten i övrigt och inte minst den rådgivande delen. Även allmänna samhällsekonomiska överväganden finner utredningen tala för att föreningarnas verksamhet inriktas på lönsamma och utvecklingsbara företag. Det gemensamma syftet för både kreditstöd och rådgivning måste således enligt utredningens uppfattning vara att stödja företag med från ekonomisk synpunkt goda framtidsutsikter och verksamhetens närmare utformning bör ske med utgångspunkt häri.

En grundläggande utgångspunkt vid bedömningen av företagareföreningarnas uppgifter och verksamhetsformer bör enligt utredningen vara att föreningarna ses som ett komplement till andra institutioner och serviceanordningar, som med eller utan offentligt stöd finns tillgängliga för småindustrin och hantverket. Föreningarnas verksamhet måste alltså sättas in i sitt sammanhang. Det statliga stöd som kan finnas önskvärt måste också vägas med beaktande av mera långsiktiga behov hos lönsamma

mindre företag. Det gäller här bl. a. en avvägning mellan insatser i form av finansieringshjälp, individuell rådgivning, teknisk och ekonomisk vidareutbildning, forskning och försöksverksamhet osv. liksom även en bedömning av vilka olika institutioner som bör tilldelas arbetsuppgifter inom dessa områden.

Vad gäller bakgrunden till föreningarnas verksamhet har följande allmänna bedömning lagts till grund för utredningens överväganden. Såväl den snabba tekniska och ekonomiska utvecklingen och de omfattande strukturförändringarna inom näringslivet som bristen på arbetskraft gör det nödvändigt för företagen att rationalisera och följa med utvecklingen i fråga om nya produkter och produktionsmetoder, nya inköps- och försäljningsmarknader etc. Planerings- och organisationsfrågor har fått allt större betydelse. Dessa förhållanden medför starkt ökade krav på företagarnas kunskaper och förmåga att anpassa sig till förändrade förutsättningar för verksamheten. Även bland mindre företag har insikten om dessa frågors vikt blivit alltmer utbredd.

Denna utveckling samt förändrade konkurrensförhållanden har även för mindre företag nödvändiggjort investeringar av en helt annan storlek än tidigare, vilket medfört ett kraftigt ökat kapitalbehov som dessa företag endast i begränsad utsträckning kunnat klara med egna vinstmedel. Småföretagens självfinansieringsgrad synes ha försämrats successivt. Härigenom har kreditbehovet ökat. Finansieringsfrågorna är speciellt svårlösta för snabbt expanderande företag, samtidigt som det från samhällsekonomisk synpunkt får anses vara angeläget att underlätta dessa företags utveckling.

Under den tidsperiod som utredningen har anledning att överblicka kommer enligt utredningens uppfattning en väsentlig del av produktionen att ske inom mindre företag. Det måste vara ett allmänt intresse att uppnå bästa möjliga produktionsresultat även inom dessa företagsgrupper. Insatser för att främja dessa företags rationalisering och utveckling bör därför allmänt sett kunna betraktas som en från samhällelig synpunkt god investering.

Trots att vissa åtgärder redan har vidtagits för att begränsa de svårigheter som har ansetts vara förenade med verksamhet inom mindre industri- och hantverksföretag, kvarstår enligt utredningens uppfattning behovet av statliga åtgärder i fråga om såväl rådgivnings- och upplysningsverksamhet, forskning m. m. som kreditförsörjning. Företagareföreningarna bör, i samarbete med andra institutioner som arbetar inom ifrågavarande områden, alltjämt ha betydelsefulla uppgifter för att främja småindustri och hantverk.

Remissyttrandena

Utredningens uppfattning att ett allmänt produktionsfrämjande syfte bör utgöra huvudmotiv för företagareföreningar-

nas fortsatta verksamhet delas av *kommerskollegium*, *bankinspektionen*, *riksbanksfullmäktige*, *riksgäldsfullmäktige*, *SHI*, *LO*, *SAF* och *Sveriges industriförbund*, *Svenska landstingsförbundet*, *Svenska kommunförbundet*, *utredningen rörande statens institut för hantverk och industri*, *Svenska bankföreningen*, *Svenska företagares riksförbund*, *SHIO*, *Sveriges grossistförbund*, *Sveriges köpmannaförbund*, *några länsstyrelser*, *en företagareförening* samt två av de nio *handelskammare* som yttrat sig.

Kommerskollegium konstaterar sålunda att den omvandlingsprocess, som betydande delar av vårt land f. n. genomgår på grund av tekniska förändringar, löne- och kostnadsutvecklingen, förändringar i efterfrågestruktur på varor och tjänster samt den handelspolitiska utvecklingen, i stort kan anses vara densamma för såväl stora som små företag. De mindre företagen har emellertid även problem, som direkt sammanhänger med företagsstorleken. Problem rörande rationalisering, marknadsföring samt administrativ och ekonomisk planering kommer här in i bilden. De mindre företagens betydelse för vårt näringsliv finner kollegium tala för att insatser för främjande av dessa företags rationalisering och utveckling bör kunna anses vara en ur samhällelig synpunkt god investering.

Bankinspektionen ansluter sig till vad utredningen har anfört angående insatser ägnade att främja produktiviteten hos de mindre företagen och anför att behovet av ekonomisk handledning hos dessa förtjänar att understrykas.

Riksgäldsfullmäktige anför att inriktningen av föreningarnas kredit- och rådgivning på lönsamma och utvecklingsbara företag självfallet åsyftar ett bättre och effektivare utnyttjande av tillgängliga resurser och en snabbare produktionsökning, vilket, särskilt med hänsyn till de begränsade tillgångarna på kapital och arbetskraft, måste vara en självklar och nödvändig samhällsekonomisk målsättning.

LO delar utredningens synpunkter i fråga om effekterna av en förändring av målsättningen för föreningarnas verksamhet och instämmer i bedömningen av framtidens krav på företagen om en god ekonomisk tillväxttakt skall uppnås för gruppen hantverk och småindustri.

Svenska kommunförbundet framhåller i likhet med utredningen att mindre företag även i framtiden kommer att svara för en stor del av produktionen och betonar att det är en angelägen samhällsuppgift att genom lämpliga insatser främja dessa företags rationalisering och utveckling.

Svenska bankföreningen delar utredningens uppfattning att företagareföreningarnas verksamhet inte längre bör bedrivas huvudsakligen från sysselsättnings- och lokaliseringspolitiska utgångspunkter utan i stället inriktas på att i olika former mera allmänt stödja och främja utvecklingen av affärsmässigt sunda mindre och medelstora företag med god lönsamhetsprognos på längre sikt.

Åtskilliga remissinstanser ger uttryck för uppfattningen att företagare-

föreningarnas verksamhet skall bedrivas inte enbart från allmänt produktionsbefrämjande aspekter utan även från lokaliseringspolitiska utgångspunkter. Denna uppfattning har bl. a. Svenska stadsförbundet, Företagareföreningarnas förbund, Svenska sparbanksföreningen, Svensk industriförening, drygt hälften av de länsstyrelser, vilka avgett yttranden, nästan samtliga företagareföreningar samt fem handelskammare.

Svenska stadsförbundet konstaterar att en livskraftig och utvecklad småindustri är av stor betydelse för primärkommunerna i flera avseenden. Näringslivet i en kommun blir mångsidigare och arbetsmarknaden mer differentierad samt verkningarna vid försämrade konjunkturen och strukturförändringar ej så kännbara som när kommunens industri domineras av ett eller ett fåtal större företag. Värdet av den service som hantverket och småindustrin ger kommunens invånare och deras uppgift som underleverantörer åt större företag inom kommunen bör också beaktas.

Företagareföreningarnas förbund anser att utredningen inte i tillräcklig utsträckning beaktat möjligheterna att samordna lokaliseringsverksamheten med företagareföreningarnas produktionsfrämjande verksamhet. Föreningarna följer näringslivets utveckling inom länen och får därigenom en god kännedom om förutsättningarna för företagsetablering på olika orter. De kan därför förmedla uppgifter om lämpliga lokaliseringsalternativ samt informera om den aktuella arbetskraftssituationen i samråd med länsarbetsnämnderna och om kommunikationsförhållanden och andra frågor av betydelse i detta sammanhang. Förbundet anför vidare att företagareföreningarna, med bibehållande av sin produktionsbefrämjande målsättning, även bör kunna medverka som regionala organ i lokaliseringsverksamheten. Föreningarnas uppgifter skulle därvid vara att för olika företag och projekt göra de företagsekonomiska och tekniska bedömningar, som kompletterar andra regionala organs, främst länsstyrelsernas, bedömningar ur samhällsekonomisk synvinkel.

Svenska sparbanksföreningen framhåller att den av utredningen föreslagna målsättningen icke behöver innebära något hinder för företagareförening att jämväl ta hänsyn till behovet av ett differentierat näringsliv och sysselsättningsmöjligheter, dvs. till lokaliseringsaspekter.

Svensk industriförening finner att utredningen tryckt alldeles för hårt på uttalandet i 1964 års lokaliseringsproposition att det statliga kreditstödet till hantverk och småindustri icke längre skulle få ha någon lokaliseringspolitisk inriktning. Föreningen anser det vara en uppenbar misshushållning med befintliga resurser att inte ta till vara företagareföreningarnas gedigna kunskaper och erfarenheter av regionala och lokala förhållanden i lokaliserings-sammanhang.

Länsstyrelsen i Östergötlands län understryker starkt nödvändigheten av att det inom länet finns ett organ, som kan tillhandahålla den ekonomiska

och tekniska expertis som länsstyrelsen i sin egenskap av regionalt lokaliseringsorgan måste anlita. En väl utbyggd företagareförening med experter av nämnt slag samt med lokala kontakter inom länets olika delar synes f. n. bäst motsvara de krav som kan ställas på ett sådant organ. Det är enligt länsstyrelsens mening önskvärt att ett organ med den expertis, den lokala kännedom och de etablerade kontakter, som en företagareförening måste ha för att kunna fungera, aktivt kan delta i den lokaliseringsverksamhet som länsstyrelsen har till uppgift att främja. Det bör vara naturligt för en företagareförening att arbeta för ett realiserande av den målsättning, som länsstyrelsen/planeringsrådet i samarbete med kommuner, landstinget, övriga länsorgan, centrala myndigheter m. fl. ställer upp för sitt handlande.

Länsstyrelsen i Blekinge län delar visserligen uppfattningen att kravet på väntad lönsamhet och utvecklingsbarhet hos företagen måste vara en primär förutsättning för stödåtgärder men framhåller samtidigt att man ej helt kan bortse från lokaliseringssynpunkterna. Det hävdas allmänt, påpekar länsstyrelsen, att de statliga länsorganens verksamhet skall samordnas och detta måste gälla även företagareföreningarna. Ett nödvändigt krav är därför att föreningarnas åtgärder i form av kreditstöd och rådgivning, liksom nu är fallet, står i samordning med den lokaliseringspolitiska målsättningen i länen.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län samt *företagareföreningarna i bl. a. Göteborgs och Bohus, Jämtlands och Västerbottens län* hävdar att statsmakternas beslut år 1964 i fråga om lokaliseringspolitiken inte nämnvärt påverkat bedömningarna och inriktningen av det genom företagareföreningarna förmedlade statliga kreditstödet. Detta beror enligt vad länsstyrelsen anför av allt att döma på att det vid prövningen av ansökningar om stöd ställs samma krav på företagsekonomiska och tekniska förutsättningar, oavsett vilken stödform som kommer i fråga. Även om lokaliseringsstödet skall kunna innefatta ett större riskmoment är för båda stödformerna en tillfredsställande lönsamhet ett huvudvillkor för erhållande av stöd. Om fortsättningsvis dessa skilda statliga stödformer skall erbjudas åt industrin m. m. bör, enligt länsstyrelsens mening, dessa former för kapitaltillförsel primärt sättas in i ett lokaliseringspolitiskt sammanhang. Det får anses föga rimligt att lokaliseringspolitiska synpunkter primärt skall beaktas vid prövningen av den ena stödformen men ej i fråga om den andra. Båda stödformernas huvuduppgift är gemensam, nämligen att genom statligt kapitaltillskott möjliggöra industriell utveckling. Enligt länsstyrelsens mening är det naturligt och angeläget att såväl företagsökonomiska som samhällsekonomiska konsekvenser beaktas oavsett vilken stödform som används. Tillkomsten av det särskilda lokaliseringsstödet har för många industriföretag, sannolikt beroende på subventionsinslaget, framstått som ett attraktivare alternativ att lösa kapitalförsörjningen. På

sikt anser länsstyrelsen det vara tveksamt om det är ändamålsenligt att bibehålla två separata statliga stödformer vid industrin. Måhända finns det anledning att överväga denna fråga i samband med prövningen av lokaliseringssödverksamheten efter utgången av nu löpande försöksperiod.

Även länsstyrelsen i Skaraborgs län erinrar om att det av riksdagen beslutade ekonomiska stödet till företagslokalisering har karaktären av försöksverksamhet. Detta medför enligt länsstyrelsens mening att ställningstagande till utredningens förslag om bl. a. avveckling av den lokaliseringspolitiska aspekten i företagareföreningarnas verksamhet bör anstå i avbidan på statsmakternas beslut om lokaliseringspolitikens utformning på längre sikt. Ett uppskov med huvuddelen av utredningens förslag torde ej innebära några nämnvärda olägenheter för företagareföreningarnas verksamhet. Samma uppfattning har *företagareföreningen i länet*.

Företagareföreningarna i Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län finner att det på det regionala planet icke föreligger någon praktisk och klar gräns mellan lokaliseringssinriktad stödverksamhet och den verksamhet som utredningen föreslår. Lönsamhetskriteriet och lokaliseringsskriteriet bör enligt föreningarnas bedömande mycket väl kunna förenas i samma stödåtgärd.

Kopparbergs läns företagareförening finner det främst med ledning av de omfattande samhällsekonomska utredningar som länsstyrelsen utför bl. a. vara en viktig uppgift att inrikta föreningens verksamhet efter vad som anses påkallat i samband med genomförande av ett för länet gemensamt lokaliseringsspolitiskt handlingsprogram.

Jämtlands läns företagareförening framhåller att föreningen måste ta särskild hänsyn till önskemål från medlemmarna, speciellt landstinget, som starkt framhåller önskemål om föreningens medverkan i lokaliseringsspolitisk och näringsfrämjande verksamhet.

Utredningens uppfattning att småindustrins och hantverkets kapitalanskaffningsproblem, bl. a. på grund av avsaknaden av bankmässiga säkerheter, är ett primärt motiv för företagareföreningarnas kreditgivning har vunnit allmän anslutning av remissorganen.

Kommerskollegium konstaterar sålunda att ungefär en sjättedel av de utestående krediterna till industriföretag med högst 50 anställda utgörs av någon form av statligt kreditstöd. Detta har praktiskt taget i sin helhet lämnats mot icke bankmässiga säkerheter och tillhör sålunda den riskbetonade delen av gjorda investeringar. Det statliga kreditstödet har i regel erfordrats för att planerade investeringar skulle kunna genomföras och har därför haft större betydelse för investeringsverksamheten än stödbeloppen ger vid handen. Såvitt nu kan bedömas kommer vårt näringsliv framdeles att ställas inför betydande strukturproblem. Det statliga kreditstödet torde under sådana förhållanden få ännu större betydelse för att

med riskbetonade insatser underlätta omställningsprocessen för de mindre företagen.

Riksbanksfullmäktige anser att det statliga kreditstödet bör bibehållas som ett komplement till de andra kreditmöjligheterna som står öppna för småföretagare, främst med tanke på små expanderande företag som inte kan ställa bankmässiga säkerheter.

Bankinspektionen finner att förslaget i fråga om företagareföreningarnas framtida låneverksamhet bör ses mot bakgrunden av de mindre företagens möjligheter att tillgodose sitt kreditbehov på den ordinarie kreditmarknaden. Det bör beaktas, att den utveckling som denna marknad fortlöpande undergått, icke oväsentligt ökat förutsättningarna för de mindre företagen att tillgodose sitt behov av krediter. Vad gäller det av föreningarna förmedlade kreditstödet noterar bankinspektionen att detta i fortsättningen varken skall ha subventionskaraktär eller användas i lokaliseringspolitiskt syfte. Från dessa synpunkter finner inspektionen det finnas fog för antagandet att de mindre företagens kreditbehov på sikt kommer att kunna i allt väsentligt tillgodoses utan det stöd från statens sida som det här är fråga om. Inspektionen anser att detta bör vara det mål som bör eftersträvas men delar utredningens uppfattning att stödåtgärder torde erfordras under överskådlig tid. Huvudsakligen samma uppfattning har *riksgäldsfullmäktige*.

Statskontoret anför i fråga om företagareföreningarnas kreditstödjande verksamhet, att behovet av och formerna för föreningarnas framtida ställning som eventuella regionalorgan för viss statlig stödverksamhet synes böra ägnas fortsatt uppmärksamhet och övervägas med beaktande av den näraliggande utvecklingen på kreditmarknaden och kanaliseringen av tillgängliga krediter.

Enligt *Svenska bankföreningens* mening måste det först och främst övervägas om det över huvud finns något behov av särskilt statligt kreditstöd till företag med den företagsekonomiska standard utredningen förutsätter. De mindre företagen brottas emellertid med särskilda problem i fråga om kapitalförsörjningen, även om de är sunda och livsdugliga. Framför allt gäller detta anskaffningen av riskbärande kapital i samband med en utbyggnad av verksamheten. Den kapitalinsats som en småföretagare själv kan göra vid starten är ofta blygsam. En förstärkning genom emissioner på aktiemarknaden är emellertid utesluten och en fondering av vinstmedel kan på grund av det höga skattetrycket sällan ske i någon mera avsevärd utsträckning. Om man vill slå vakt om de mindre företagens utvecklingskraft torde det därför vara nödvändigt att bereda dessa tillgång till krediter som kan träda i stället för eget kapital. Detta kan ibland vara förenat med större risker än de privata kreditinstitutionerna rimligen kan ta på sig. På grund härav har bankföreningen ingenting att erinra mot en fortsatt statlig kreditstödsverksamhet under medverkan av företagareför-

eningarna. Denna stödverksamhet bör emellertid fungera som ett komplement till de reguljära institutens kreditgivning och i överensstämmelse med vad som f. n. gäller bör därför kreditstöd endast undantagsvis få beviljas sökande mot bankmässiga säkerheter.

Utredningens uttalande att företagareföreningarnas verksamhet skall ha till mål att stödja företag som är lönsamma och utvecklingsbara har närmare behandlats av bl. a. *Svenska stadsförbundet*, *Företagareföreningarnas förbund*, *Svensk industriförening*, *några länsstyrelser* samt *flera företagareföreningar*.

Svenska stadsförbundet menar att stödet skall inriktas på sådan företagssamhet som bedöms företagsekonomiskt betingad. Erfarenheten av den hittillsvarande verksamheten ger vid handen, att genom företagareföreningarnas ingripande många företag som visat sig vara mindre lönsamma kunnat utveckla sig till ekonomiskt lönsamma företag. Det torde vara den primära uppgiften för föreningarna att åstadkomma sådana förbättringar. Motsvarande synpunkter utvecklar *länsstyrelsen i Hallands län* samt *företagareföreningarna i Östergötlands, Hallands och Gävleborgs län*. Sistnämnda förening tillägger att bevisligen lönsamma och utvecklingsbara företag i allmänhet torde få hjälp och erforderliga krediter från t. ex. bankerna, medan andra företag, som har alla förutsättningar för en god utveckling, under ett tillväxtskede inte har samma möjligheter, exempelvis på grund av brist på fullgoda säkerheter, svag likviditet o. d. Dessa senare företag, konstaterar föreningen, är i behov av omedelbar och icke kostsam rådgivning och kanske tillfälliga krediter för att snarast uppnå en effektivitet som ger tillfredsställande lönsamhet.

Företagareföreningarnas förbund förordar att de produktionsbefrämjande insatserna skall ta sikte på utvecklingsbara företag som genom föreningarnas medverkan kan erhålla en påtagligt förbättrad lönsamhet. Härigenom uppnås även en värdefull samhällsekonomisk effekt. Av stor betydelse i detta sammanhang är att föreningarna bereds möjligheter att stödja företag som bygger på innovationer. Det gäller att tillvarata de företagarebegåvningar, som finns i de mindre företagen och som i många fall skapar nya metoder och uppfinningar av värde för hela näringslivet. Sådana företag har emellertid som regel i initialskedet dålig lönsamhet. *Företagareföreningen i Kronobergs län* anlägger samma synpunkter.

Även *Svensk industriförening* konstaterar att företag som bygger på innovationer regelmässigt i början har mycket dålig lönsamhet men att de, om de får hjälp med rådgivning och ekonomiskt stöd, kan utveckla sig till livskraftiga och ekonomiskt stabila företag, vilkas produktion har påtagligt värde för hela näringslivet och därmed för samhälls ekonomin i stort. Sådana företag är trots bristande lönsamhet vid starten särskilt väl ägnade att bli föremål för företagareföreningarnas uppmärksamhet och stöd.

Företagareföreningarnas rådgivnings- och kursverksamhet m. m.

Nuvarande ordning

Rådgivning

Rådgivnings- eller konsultationsverksamhet bedrivs inom olika områden av ett stort antal kommersiella konsultföretag, arbetsgivareorganisationer och andra sammanslutningar inom näringslivet. Merparten konsultföretag inklusive arbetsgivareförbundens konsulter arbetar i princip över hela landet. Konsultföretagen återfinns dock till övervägande del i södra och mellersta Sverige. På grund av de stora avstånden har särskilt norrlandsföretagen därför svårt att få kontakt med konsulter. Konsulterna tar emot uppdrag från såväl små som stora företag, men större företag dominerar såsom uppdragsgivare.

I många fall fungerar branschförbunds och andra arbetsgivareorganisationers konsultavdelningar på samma sätt som kommersiella konsultföretag. Konsultationstaxorna understiger dock vanligen de kommersiella företagens avgifter. Åtskilliga organisationer tillhandahåller även viss kostnadsfri rådgivning såsom allmän medlemsservice. Serviceverksamhet med särskild inriktning på hantverk och mindre industri bedrivs av SHIO och Svensk industriförening. För verksamheten utgår statsbidrag från reservationsanslaget Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader.

En avdelning inom SHI utövar rådgivning i rationaliseringsfrågor. Verksamheten innefattar teknisk-ekonomiska undersökningar och utredningar i fråga om arbetsstudier, arbetsförenkling, produktionsplanering, distribution, organisationsplanering etc. Till SHI:s verksamhet utgår medel från skilda statsanslag.

Exportrådgivning bedrivs kostnadsfritt av Småindustrins exportbyrå. Även för denna verksamhet utgår statsbidrag.

Tyngdpunkten i företagareföreningarnas verksamhet låg till en början på rådgivningen. Denna inriktades på nyetablering av företag och företag som avsåg att ta upp ny tillverkning. Rådgivningen är fortfarande en central uppgift för samtliga föreningar. Omfattningen av denna verksamhet varierar dock i hög grad mellan de olika föreningarna. Samtliga föreningar utövar en allmän rådgivning, vilken är kostnadsfri. Åtskilliga föreningar bedriver därjämte avgiftsbelagd konsultverksamhet. Konsultverksamheten avser frågor av såväl teknisk som ekonomisk natur. Den tekniskt betonade verksamheten i rationaliseringssyfte är dock av dominerande betydelse. Under senare år har allt flera föreningar börjat bedriva avgiftsbelagd konsultverksamhet.

Utredningen har för perioden 1961—1963 undersökt den totala omfattningen och inriktningen av rådgivningsverksamheten. Uppgifter har lämnats av 19 företagareföreningar. Antalet mera omfattande rådgivningsärenden — varmed utredningen avser sådana uppdrag som fordrar minst en arbetsdag att utföra — var under treårsperioden sammanlagt 2 646. Hälften avsåg uppdrag i samband med låneverksamheten. Antalet ärenden per år ökade från 773 år 1961 till 964 år 1963. Ökningen föll huvudsakligen på rådgivningsuppdrag utan samband med låneverksamheten. I en sammanställning, omfattande uppgifter från femton företagareföreningar, redovisar utredningen uppdragens fördelning på ämnesområden. På grund av att uppdragen i en del fall gällt flera ämnesområden överstiger antalet ärenden i sammanställningen (2 840) antalet uppdrag föreningarna redovisat (2 225).

Ämnesområde	Antal ärenden
Lokaliseringsfrågor.....	409
Rationaliseringsfrågor	724
Allm. byggnadsfrågor	341
Byggnadsprojektering	188
Lönsamhetskontroll och kalkylering.....	540
Bokföring och redovisning	374
Inköp, försäljning och marknadsbedömning	264
Summa	2 840

År 1961 utgjorde konsultintäkterna ca 335 000 kr. och år 1965 930 000 kr. Därefter har inkomsterna ytterligare starkt ökat. För budgetåret 1968/69 har dessa inkomster beräknats till närmare 2,7 milj. kr. Av intäkterna år 1965 har ca 90 % influtit genom rådgivning av huvudsakligen teknisk karaktär. Under åren 1961—1963 svarade sju föreningar för 86 % av konsultintäkterna. Av totalantalet rådgivningsärenden under perioden var dessa föreningars andel knappt 50 %. Åtskilliga föreningar har under senare år höjt konsultarvodena. Marknadsmässiga arvoden tas emellertid fortfarande ut endast av vissa föreningar.

Kursverksamhet

Flera av näringslivets organisationer bedriver kursverksamhet i företrädesvis tekniska och ekonomiska ämnen. Kurserna tar huvudsakligen sikte på vidareutbildning. Verksamheten har fått en allt större omfattning. Särskilt SAF utövar en omfattande verksamhet inom området, företrädesvis genom Arbetsledareinstitutet, Rationaliseringstekniska institutet samt genom kurser vid föreningens anläggning i Yxtaholm. SAF:s kursverksamhet avser i huvudsak utbildning av företagsledare och personal hörande till medelstora och större företag.

För den mindre industrin anordnar SAF och SHIO varje år kurser i första hand avsedda för företagsledare. Åren 1963—1966 hölls sammanlagt 30 sådana kurser inom olika delar av landet med totalt ca 1 500 deltagare. Varje kurs arrangerades i samarbete med vederbörande hantverks- och industridistrikt och företagareförening. Verksamheten finansieras genom avgifter från kursdeltagarna och administrationen omhänderhas av SHIO. För företagare inom industri och hantverk bedriver SHIO även i övrigt viss kursverksamhet.

SHI bedriver kursverksamhet som främst har till syfte att tillgodose behovet av vidareutbildning inom hantverk och småindustri. Kurserna inriktas till stor del på teknik och produktion. Under budgetåret 1965/66 anordnades 586 kurser med sammanlagt 13 300 deltagare inom olika ämnes- och branschområden. Flertalet kurser äger rum i institutets lokaler i Stockholm. En allt större del av kurserna bedrivs emellertid vid institutets avdelningskontor i Malmö, Göteborg, Härnösand och Luleå. Av nyssnämnda kurser bedrevs 284 vid avdelningskontoren. SHI har även arrangerat ett antal kurser i ekonomiska ämnen avseende bl. a. bokföring, kalkylering och beskattning. Vissa företagsledarkurser har institutet anordnat på uppdrag av arbetsmarknadsstyrelsen.

En alltmer differentierad kursverksamhet utvecklas också inom de större företagen för utbildning av den egna personalen.

Företagareföreningarnas kursverksamhet är av begränsad omfattning. Under perioden 1961—1963 anordnade ett tiotal föreningar inte några kurser. Vissa föreningar har emellertid i någon omfattning hållit egna kurser. Kurserna har i regel avsett företagsekonomiska ämnen. Föreningarna sprider också information om aktuella kurser bland sina medlemmar, och deras tjänstemän deltar vid utarbetande av kurser och kursplaner samt medverkar som föredragshållare.

Utredningen

Rådgivning

Utredningen framhåller att företagarna inom småindustri och hantverk normalt saknar de möjligheter större företag har att anställa specialister. Genom att även de mindre företagens problem efter hand blivit alltmer komplicerade, har dessa företags behov av expertis i tekniska och ekonomiska hänseenden ökat. För att tillgodose detta behov pågår f. n. en utbyggnad av de kommersiella konsultföretagen och den konsultverksamhet som bedrivs inom arbetsgivarförbund och branschsammanlutningar.

Enligt utredningen utnyttjar f. n. endast en begränsad del av de mindre företagen utomstående experthjälp. Åtgärder för att stimulera företagarna

att i ökad utsträckning utnyttja tillgänglig service i fråga om både kursverksamhet och rådgivning anser utredningen vara välmotiverade. I samband med överväganden om fortsatta statliga insatser på detta område framhåller utredningen att rådgivningsverksamheten på fältet behöver ett effektivt stöd av centralt bedriven försöksverksamhet, forskning och utredningsverksamhet samt utbildning av personal för rådgivningsverksamheten. I detta sammanhang uppmärksammas också det ökade behovet inom olika branscher och ämnesområden av specialiserad rådgivning och kursverksamhet. Ett regelbundet erfarenhetsutbyte mellan främst branschorganisationer, SHI och företagareföreningarna med avseende på de erfarenheter som samlas i samband med rådgivningsverksamhet av olika slag är enligt utredningens bedömning i hög grad önskvärt.

Utredningen anser att staten även i fortsättningen bör bidra till central verksamhet av det slag som f. n. främst SHI bedriver, dvs. provnings- och försöksverksamhet, teknisk information och vidareutbildning. SHI bör i samverkan med företagareföreningarna sörja för tillgång på bransch- och ämnesspecialiserade konsulenter inom de områden där detta behövs. Ett nära samarbete med branschforskningsinstitut, andra forskningsorgan, branschorganisationer osv. bör eftersträvas.

Vid sidan av centrala institutioner erfordras enligt utredningen regionala organ med uppgift bl. a. att på fältet nyttiggöra centralorganens rön och erfarenheter samt att väcka småföretagaren till insikt om behovet av rationalisering och ge vägledning om vilka möjligheter som står till buds. Utredningen anser att staten även fortsättningsvis bör anförtro denna regionala del av verksamheten åt det redan uppbyggda nätet av företagareföreningar. Därvid bör beaktas möjligheterna att åstadkomma en närmare samordning med SHI och dess regionalkontor. Föreningarna bör enligt utredningens mening svara för huvudsakligen allmän teknisk och ekonomisk rådgivning samt vid behov kunna hänvisa klientföretagen till specialister inom olika områden.

Benägenheten att vid behov anlita utomstående experthjälp samt också insikten att kostnaderna för detta utgör en lönsam investering kan enligt utredningens bedömning anses vara kännetecknen på progressiva företagare. Staten bör inte genom särskilda bidrag subventionera dessa tjänster. Utredningen utgår från att den under senare år snabbt ökade avgiftsbeläggningen av föreningarnas rådgivningstjänster kommer att utvecklas ytterligare. Utredningen anser att självfinansieringsprincipen bör gälla oberoende av om rådgivningen sker med eller utan samband med låneverksamheten. Även om föreningarnas rådgivningstjänster i princip bör finansieras genom avgifter föreslår utredningen inte några centralt fastställda bestämmelser på denna punkt. Statens insatser bör begränsas till årliga administrationsbidrag för att tillhandahålla den organisatoriska basen för verksamheten. I den mån vissa föreningar har möjligheter att bibehålla

och upparbeta en självfinansierad rådgivning av större omfattning, bör detta ur statens synpunkt inte möta några hinder.

I detta sammanhang föreslår utredningen att föreningarnas arbetsinsatser för olika offentliga organ i samband med bl. a. utredningar rörande lokaliseringsstöd, bidrag till handikappade etc. ersätts av berörda myndigheter.

Kursverksamhet m. m.

Utredningen anser det rationellt att den ekonomiska företagsledarutbildningen — i likhet med den tekniska vidareutbildningen — koncentreras till centrala organ. Olika företagareföreningar bör inte utarbeta och genomföra egna kurser. De bör i stället utnyttja sina kontakter med länens företagare för att sprida information om kursarrangemang och medverka i rekrytering av kursdeltagare. Föreningarnas tjänstemän bör även kunna biträda vid upplägandet av kurserna och eventuellt medverka som föreläsare.

Enligt utredningens mening bör kursverksamheten inte vara avgiftsbelagd. De motiv som ligger till grund för den pågående utbyggnaden av vuxenutbildningen kan i stor utsträckning tillämpas även på företagsledarutbildningen. Under åtskilliga år har bidrag till teknisk kursverksamhet utgått i form av anslag till SHI, medan företagsledarutbildningen — dvs. kurser i ekonomi och administration — inte har fått motsvarande stöd. Eftersom de ekonomiska och administrativa problemen för åtskilliga företag har samma betydelse som möjligheten att utnyttja moderna produktionsmetoder osv. anser utredningen att frågan om stöd till företagsledarutbildning bör omprövas.

Slutligen anför utredningen att en ökad, centralt bedriven forskning och utredningsverksamhet bör komma till stånd till förmån för hantverk och mindre industri. Detta finner utredningen vara motiverat inte minst av det stora antalet sysselsatta inom småföretagen. De besparingar som utredningen bedömer bli följden om dess förslag genomförs anser utredningen motivera att ökade medel ställs till förfogande för forskning samt kurs- och utredningsverksamhet av betydelse för hantverket och småindustrin.

Reservation

Ledamöterna Torsten Andersson och Stig Stefanson har förklarat sig inte ha några invändningar mot att företagareföreningarnas verksamhet i princip självfinansieras. Beträffande rådgivningen anser reservanterna emellertid att föreningarnas verksamhet inte skulle främjas av en strikt genomförd avgiftsbeläggning av deras tjänster. Som motiv för denna uppfattning anføres bl. a. att de mindre företagen ofta saknar insikter om värdet av konsult hjälp. Genom företagareföreningarna utförda företagsanalyser bör kunna väcka företagarnas intresse för att anlita konsulter.

Staten bör genom sina ekonomiska bidrag ge föreningarna möjligheter att kostnadsfritt bistå mindre företag med allmän och översiktlig företagsanalys. Genom sådana allmänna analyser kan företagsledarna få väsentligt bättre möjligheter att bedöma det ekonomiska värdet av de rationaliseringsåtgärder som en konsult kan föreslå.

Remissyttrandena

Utredningens uppfattning om behov av ökad experthjälp till de mindre företagen delas av remissinstanserna.

Den regionala rådgivningsverksamheten finner flertalet remissinstanser i likhet med utredningen fortsättningsvis böra anförtros åt företagareföreningarna. Också utredningens uttalande att föreningarna huvudsakligen bör inrikta sig på allmän teknisk och ekonomisk rådgivning samt vid behov hänvisa klientföretag till utomstående specialister har allmänt godtagits. SHI framhåller bl. a. att utredningens förslag att företagareföreningarnas rådgivande verksamhet skall inriktas på lönsamma och väl skötta företag ansluter sig logiskt till institutets verksamhet och bör kunna medföra ett givande samarbete på det regionala planet bl. a. genom utnyttjande av institutets specialister.

Svenska konsulterande ingenjörers förening understryker utredningens förslag att företagareföreningarnas rådgivningsverksamhet bör vara en komplettering till insatserna från t. ex. de privata konsulterna. Föreningen föreslår att företagareföreningarna tar kontakt med konsultbranschens företrädare då föreningarna hänvisar klientföretag till utomstående specialister och förordar att förteckningar över konsultföretag upprättas till ledning för föreningarna och deras medlemmar. Vid ett sådant arbete är föreningen beredd att biträda.

Företagareföreningarnas förbund framhåller att det i storstadslänen knappast torde vara motiverat, att företagareföreningarna själva anställer personal för att möta företagets behov i rationaliseringssammanhang, eftersom marknaden här är mycket välförsedd med kommersiella konsultföretag som — om föreningen gör det förberedande analysarbetet — troligen kan erbjuda sina insatser till ett förmånligare pris än vad fallet måste bli när även analysarbetet måste debiteras. I de län där förekomsten av privata konsultföretag är ringa förefaller det naturligt, att föreningarna har egen personal eller personal gemensam med någon grannförening för de direkta rationaliseringsinsatserna. SHI blir då en naturlig central instans för specialtjänster. Till vad förbundet anfört ansluter sig i huvudsak *företagareföreningarna i Östergötlands, Kronobergs, Blekinge, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Västerbottens och Norrbottens län.*

Kommerskollegium anser att varje företagareförening själv bör få av-

göra omfattningen och inriktningen av sin rådgivningsverksamhet med hänsyn till lokala förhållanden.

Svensk industriförening framhåller att företagareföreningarna hittills har bedrivit en utomordentligt värdefull individuell upplysnings- och rådgivningsverksamhet hos företagen och att denna verksamhet har varit en av föreningarnas värdefullaste servicegrenar. Det finns alla skäl för att denna individuella rådgivning bibehålls eftersom föreningarnas konsulter förskaffat sig en specialerfarenhet av de mindre företagens struktur och särpräglade hjälpbehov som utomstående expertis enligt industriföreningens erfarenheter ännu inte besitter i någon större utsträckning. Till detta kommer dels att utomstående konsultexpertis ställer sig dyrbar över huvud taget, dels att dess konsultarbete ställer sig relativt sett dyrare vid uppdrag hos mindre företag än större.

Enligt *Värmlands läns företagareförening* är en informations- och upplysningsverksamhet för att stimulera småföretagen att anlita utomstående expertis samhällsekonomiskt motiverad. *Länsstyrelsen i länet* anser att denna upplysningsverksamhet bör utformas som en individuell rådgivning och analys av företagen. Likartad uppfattning har *Örebro läns företagareförening*, som tillägger att frågan om företagareförening för rådgivningsverksamheten skall anställa särskild personal bör bedömas utifrån de lokala betingelserna.

Västernorrlands läns företagareförening påpekar att inom länet saknas den starka koncentration av privata konsultföretag, som återfinns i södra Sverige, varför föreningen får många konsultuppdrag. Genom föreningens närhet till uppdragsgivarna blir också deras kostnader för konsulternas resor och traktamenten betydligt lägre än om konsulter utanför länet skulle ha anlitats.

Utredningens förslag om fördjupat samarbete mellan SHI och dess regionalkontor å ena sidan samt företagareföreningarna å andra sidan har inte heller föranlett några erinringar. *Kommerskollegium* tillstyrker sålunda att samarbetet mellan SHI och företagareföreningarna utvidgas och får en större spridning. En viss förstärkning av institutets resurser bör kunna öka möjligheterna härför. Kollegiet utgår dock ifrån att den nyligen tillsatta utredningen rörande institutets framtida verksamhet och organisation kommer att beakta denna fråga. Även *statskontoret* förordar att resultatet av nämnda utredning avvaktas innan definitiv ställning tas till det föreslagna samarbetet mellan SHI och företagareföreningarna. Liknande synpunkter framför också *SHI-utredningen*.

SHI uttalar att det hittillsvarande samarbetet mellan institutet och företagareföreningarna har varit gott men att intensiteten varit växlande till följd av olika organisatoriska och institutionella förhållanden. Inom de områden där institutet genom sina regionalkontor kunnat möta före-

tagareföreningarna i regelbunden kontakt på det lokala planet har samarbetet blivit mycket givande och en samordning med institutets regionalkontor till stor del kunnat genomföras.

Enligt *Sveriges köpmannaförbund* och *flera företagareföreningar* är det av vikt att företagareföreningarna får till stånd ett fortlöpande samarbete med den kvalificerade branschexpertis som numera finns inom näringslivets organisationer.

Utredningens mening att företagareföreningarnas rådgivningsverksamhet i princip skall vara avgiftsbelagd delas av så gott som samtliga remissinstanser. I åtskilliga yttranden betonas dock att en viss allmän information från föreningarnas sida bör lämnas kostnadsfritt.

SAF och *Sveriges industriförbund* anför att företagareföreningarnas nuvarande och framtida verksamhet motiveras huvudsakligen av behovet att dels skapa ökad efterfrågan på konsulttjänster från de mindre företagen, dels öka utbudet av konsulttjänster och krediter för småindustri och hantverk. Den långsiktiga målsättningen bör således vara att föreningarnas arbetsuppgifter efter hand skall tillgodoses av den allmänna marknaden. Mot denna bakgrund delar organisationerna utredningens uppfattning att både kreditgivning och rådgivning från föreningarna bör helt självfinansieras. Företagareföreningarnas viktigaste arbetsuppgift bör enligt organisationernas mening vara att främja kontakterna mellan mindre företag och den allmänna konsultmarknaden. Detta bör ske genom allmän upplysningsverksamhet rörande betydelsen och värdet av att anlita utomstående specialister också i de mindre företagen samt förmedling av kontakter mellan respektive företag och konsulter med erforderlig inriktning och erfarenhet. En informationsverksamhet med denna inriktning blir marknadsstödjande snarare än marknadsstörande och bör därför kunna bedrivas utan avgiftsbeläggning. En individuell rådgivning från föreningarnas sida är motiverad endast då lämpliga konsulter saknas. Detta har hittills varit fallet främst i vissa delar av Norrland och där inom vissa ämnesområden. Prissättningen av föreningarnas konsulttjänster bör i sådana fall avvägas så att full kostnadstäckning uppnås — även för administrationskostnaderna. I annat fall uppkommer en subventionering som medför snedvridning av konkurrensen och därmed risker för en felaktig resursanvändning.

I den mån företagareföreningarnas arbete är att jämställa med konsultverksamhet anser *riksbanksfullmäktige* att det är helt rimligt att denna del av verksamheten finansieras genom avgifter som fullt täcker kostnaderna. I föreningarnas verksamhet bör dock givetvis ingå en icke avgiftsfinansierad informationsverksamhet för att sprida kännedom om småföretagares möjligheter att i olika former få tillgång till krediter och konsultrådgivning.

Svenska konsulterande ingenjörers förening finner det självklart att företagareföreningarnas debitering av konsulttjänster sker efter sådana principer att kostnadstäckning erhålls. Med ett så vitt förgrenat nät — både verksamhetsområdesmässigt och geografiskt — av konsulter saknas anledning att från det allmännas sida genom subventioner konkurrera med befintliga företag.

Svenska revisorsamfundet framhåller att det förtroende som företagareföreningarna med tiden börjat åtnjuta inom företagsamheten gör det både möjligt och nödvändigt, att konsulttaxorna höjs till fullt kostnadstäckande nivåer.

Några länsstyrelser delar reservanternas uppfattning att föreningarnas rådgivningsverksamhet inte befrämjas av en strikt genomförd avgiftsbeläggning. *Länsstyrelsen i Södermanlands län* stöder sålunda reservanternas uppfattning och framhåller att vid ett upptagande av avgift effekten kan bli att företagarna strävar efter att undvika rådgivnings- och konsultverksamheten. En avgiftsfri verksamhet skulle däremot leda till ett ökat förtroendefullt samarbete mellan företagareföreningarna samt småindustrin och hantverket.

Länsstyrelsen i Hallands län anser — i likhet med *länsstyrelsen i Väster-norrlands län* — att självfinansieringsprincipen vad beträffar rådgivnings- och konsultverksamhet inte bör utformas alltför rigoröst och tillägger att stöd åt småföretagen utan ett alltför strängt iakttagande av självfinansieringsprincipen torde vara önskvärt även i fråga om den individuella rådgivningen.

Från närings- och lokaliseringspolitisk synpunkt är det enligt *länsstyrelsen i Värmlands län* angeläget att man markerar företagareföreningarnas ställning som ett stödorgan genom att så långt som möjligt bereda tillfälle till fri konsultation i den omfattning föreningarna bedömer lämpligt.

Länsstyrelsen i Jämtlands län påpekar att det inte minst i Jämtlands län med dess svagt utbyggda industri är angeläget att det finns ett särskilt organ som kan stödja de mindre företagen och ta initiativ till förbättringar av deras lönsamhet och förutsättningar att vidareutvecklas. Sådant arbete bör om så erfordras kunna ske utan större kostnader för det enskilda företaget. Det ter sig naturligt att samhället, då genom föreningarnas åtgärder företagets lönsamhet kan befrämjas och nya sysselsättningar inom länet tillskapas, svarar för en betydande del av kostnaderna för rådgivningsverksamheten. I viss utsträckning bör följaktligen också individuell rådgivning finansieras av samhället.

Det av reservanterna framförda förslaget att föreningarna skall bistå de mindre företagen med kostnadsfria allmänna och översiktliga företagsanalyser biträds av bl. a. *kommerskollegium, riksrevisionsverket, SHI, Företagareföreningarnas förbund, Svenska sparbanksföreningen, SHIO, Svensk industriförening, Svenska stadsförbundet,*

Svenska kommunförbundet, Svenska företagares riksförbund, i det närmaste samtliga företagareföreningar, åtskilliga länsstyrelser samt några handelskammare.

Kommerskollegium, som delar utredningens uppfattning att rådgivningsverksamheten i princip skall självfinansieras, anser, med hänsyn till att de mindre företagen inte kan bära kostnader för anställning av experter som svarar för fortlöpande företagsanalyser, att rättviseskäl kan anföras för att det statliga stödet till dessa företag innefattar avgiftsfria analyser. Ifrågasvarande analysverksamhet torde ofta vara inkörsporren till en med konsulthjälp åstadkommen produktivitetsförbättring hos företagen och bör därför tillmätas värde från samhällsekonomisk synpunkt. I huvudsak samma mening framför riksrevisionsverket.

Företagareföreningarnas förbund framhåller att den merkostnad för konsultering, som drabbar de mindre företagen just för att de är små, i största möjliga utsträckning bör subventioneras av staten. Dessa företag har behov av översiktliga företagsanalyser och dessa bör lämnas utan kostnad för företaget. Likartad uppfattning har Svenska sparbanksföreningen samt flera länsstyrelser och flertalet företagareföreningar.

Också SHI finner att reservanternas förslag om en viss ökning av det statliga administrationsbidraget för att för föreningarna möjliggöra en kostnadsfri föranalys av företag har ett visst fog. Utan att ta definitiv ställning till frågan framhåller institutet att, om reservanternas förslag i detta hänseende vinner gehör, institutet i sin rationaliseringstekniska rådgivningsverksamhet bör tillföras motsvarande statliga stöd.

SHIO framhåller att företagareföreningarna bör ha möjlighet att utöver den avgiftsbelagda konsultverksamheten bedriva upplysningsverksamhet av tillräcklig omfattning. De allmänna företagsanalyser som reservanternas förordar och vilka föreningarna har särskilda förutsättningar att utföra utgör också en viktig del av rådgivningsverksamheten och bör ingå i den service från föreningarnas sida som inte direkt avgiftsbeläggs.

Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län, som betonar att den personliga service som ett företag erhåller genom en med hänsyn till dess speciella problem avpassad rådgivning bör avgiftsbeläggas, förklarar sig inte kunna dela reservanternas tanke på kostnadsfria företagsanalyser, icke minst därför att svårigheter skulle uppstå att dra gränsen mellan allmänna och översiktliga företagsanalyser och mera ingående sådana samt därför att en sådan form av kostnadsfri hjälp skulle innebära ett allvarligt avsteg från självfinansieringsprincipen.

Frågan om centralt fastställda avgifter för rådgivningsverksamheten behandlas av riksrevisionsverket, som förutsätter att det skall ankomma på tillsynsmyndigheten att följa företagareföreningarnas praxis på detta område. För att få till stånd någorlunda enhetliga debiteringsnormer i föreningarna framhåller även Västman-

lands läns företagareförening önskvärdheten av att vissa riktlinjer fastställs. Detta bör lämpligen kunna ske genom Företagareföreningarnas förbunds försorg. Utredningens förslag att företagareföreningarnas arbetsinsatser för olika offentliga organ i samband med bl. a. utredningar rörande lokaliseringsstöd, bidrag till handikappade etc. skall ersättas av berörda myndigheter behandlas av endast ett fåtal remissorgan.

Länsstyrelsen och företagareföreningen i Göteborgs och Bohus län samt Västernorrlands läns företagareförening ansluter sig till utredningens uppfattning.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att företagareföreningarnas insatser för offentliga organ bör ersättas i fråga om t.ex. utredningar om lokaliseringsstöd men inte när det är fråga om föreningarnas medverkan i samhällsplaneringen. Det statliga administrationsbidraget bör enligt länsstyrelsens mening vara så stort att det täcker föreningarnas kostnader för deras medverkan i detta sammanhang.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i princip inga invändningar mot att avgift tas ut för de utredningar som företagareföreningarna utför till underlag för beslut om lokaliseringsstöd samt näringshjälp till handikappade, där en avgiftsbeläggning kan förutsättas främja en mera rationell användning av befintliga resurser. Vad gäller lokaliseringsstödet föreskrivs emellertid i kungörelsen om statligt lokaliseringsstöd, att utredningen i ärenden angående sådant stöd skall ske i samråd med bl. a. företagareförening. Från föreningarna inhämtas regelmässigt av vederbörande länsstyrelse bl. a. ekonomiska utredningar om uppkommande projekt. Då dessa utredningar kan betraktas som ett led i den föreskrivna samverkan synes en avgiftsbeläggning i förevarande fall mindre tillfredsställande. Vid utredningar i samband med näringshjälp har praxis varierat i fråga om debitering. Styrelsen har emellertid inte funnit det oskäligt att betala för dessa tjänster.

Länsstyrelsen i Blekinge län finner förslaget att föreningarna generellt skall ta ut avgifter av andra offentliga organ för utredningar i lokaliseringsfrågor o. d. ej motiverat av annat än redovisningstekniska skäl. Länsstyrelsen, som inte förfogar över särskilda medel för dylika avgifter, kan inte biträda förslaget. I stället förordar länsstyrelsen att det statliga administrationsbidraget till föreningarna fastställs till högre basbelopp än utredningen föreslagit. Huvudsakligen samma uppfattning har länsstyrelserna i Älvsborgs, Kopparbergs och Gävleborgs län. Sistnämnda länsstyrelse finner det enklare att staten direkt till föreningarna reglerar kostnaderna för insatser av sådan art än att kostnadstäckningen skall ske via respektive ämbetsverks budget.

I fråga om kursverkshelens vitsordar remissorganen genomgående behovet av en utvidgad ekonomisk företagsledar-

utbildning. Inte heller har några väsentliga avvikelser framkommit i remissyttrandena mot förslagen att denna utbildningsverksamhet — liksom den tekniska vidareutbildningen — skall koncentreras till centrala organ och att företagareföreningarna inte själva skall genomföra egna kurser.

Statskontoret framhåller att utredningens förslag att SHI skall vara centralt organ för företagsledarutbildningen ligger i linje med den för SHI gällande instruktionen, enligt vilken SHI bl. a. har att anordna kurser och föreläsningar i praktiska och teoretiska ämnen för yrkesmän inom hantverket och industrin. *Bankinspektionen* finner likaledes att rådgivnings- och kursverksamheten bör bli föremål för central samordning och planering.

SHI framhåller lämpligheten av att företagareföreningarna i de landsdelar som betjänas av institutets regionalkontor är representerade i kursnämnderna. För samverkan mellan SHI och företagareföreningarna inom övriga områden bör en central kursnämnd inrättas i samråd mellan bl. a. institutet och Företagareföreningarnas förbund. Institutet erinrar även om de goda erfarenheter som förvärvats genom den företagsledarutbildning som institutet på uppdrag av arbetsmarknadsstyrelsen anordnat inom stödområdena. Denna utbildning som varit kostnadsfri för deltagarna bör enligt institutet byggas ut att omfatta hela landet och successivt inordnas i institutets normala kursverksamhet. Särskilt ekonomiskt stöd erfordras för ändamålet.

SHI-utredningen understryker att SHI:s kursverksamhet — bl. a. för att undvika dubbelingar — måste bedrivas i nära samarbete med i första hand berörda organisationer inom näringslivet.

Skolöverstyrelsen erinrar om att också i yrkesskolorna anordnas kurser i ekonomi och administration av sådan art att företagare kan delta i dem.

Företagareföreningarnas förbund förklarar att företagareföreningarna är beredda att medverka vid kursernas uppläggning och organisation på det regionala planet samt vid anskaffning av kursdeltagare. Det förutsätts härvid att föreningarnas kostnader för denna medverkan kommer att täckas. Liknande uppfattning har framförts av flera företagareföreningar.

Enligt *Sveriges köpmannaförbund* är det av stor betydelse att företagareföreningarna framdeles kan erbjuda en teknisk och merkantil vidareutbildning av företagare. En rationell lösning torde vara att sådan utbildningsverksamhet koncentreras till de centrala organ som redan nu finns, nämligen SHI och vad detaljhandeln beträffar köpmannaförbundets centrala utbildningsanstalt, Köpmannainstitutet, som redan nu gör en betydande insats i fråga om den kommersiella vidareutbildningen. Denna ledarutbildning bör stödjas av staten på samma sätt som annan teknisk och ekonomisk kursverksamhet. Även *SHIO* förordar statligt stöd till den

ekonomiska företagsledarutbildningen. Organisationen erinrar om att samhället numera på ett helt annat sätt än tidigare stöder vuxenutbildning över huvud taget och att därvid även utbildningen av företagare på ett naturligt sätt kommer in i bilden.

Även om *SAF* och *Sveriges industriförbund* helt kan instämma i uttalandet om behovet av företagsledarutbildning anser de flera omständigheter tala mot utredningens förslag. Organisationerna understryker att statens ekonomiska bidrag till teknisk och ekonomisk kursverksamhet inte får medföra eller innebära risker för en monopolisering av denna utbildning för mindre och medelstora företag. En uppdelning mellan olika utbildningsinstitutioner för större och mindre företag är ofta konstlad och kan medföra vissa negativa verkningar. Genom ett enhetligt utbildningssystem för företag inom olika storleksgrupper kan de större företagens erfarenheter och arbetsmetoder lättare komma de små företagen till godo. Detta hindrar givetvis inte att man såsom skett i *SAF*:s kursverksamhet med tanke på vissa regionala behov anordnar speciella kurser för mindre företag, varvid dock på ett naturligt sätt detta erfarenhetsutbyte kan komma till stånd. I detta sammanhang understryks att *SHI* inte utan väsentliga upprustningar kan erbjuda en tillfredsställande utbildning inom vissa ämnesområden. Detta gäller i synnerhet den ekonomiska och administrativa utbildningen, där *SHI* inte har någon mer omfattande erfarenhet och där t. ex. företagens egna organisationer driver en kursverksamhet som synes vara en lämplig bas även för de mindre företagens behov. — Bl. a. för att möta behovet av företagsledarutbildning har näringslivets organisationer under senare år byggt ut sin kursverksamhet. I samband med ökade ekonomiska bidrag från staten till i första hand företagsledarutbildning för småindustri och hantverk bör därför övervägas på vilket sätt redan befintliga resurser inom näringslivets organisationer kan utnyttjas.

Länsstyrelsen i Jämtlands län ifrågasätter om det, med hänsyn till den omfattning som *SAF*:s utbildningsverksamhet redan har, är erforderligt med en utbyggnad av *SHI*:s verksamhet i fråga om företagsledarutbildning.

Företagareföreningen i Västernorrlands län framhåller att den snabba utvecklingen på de tekniska, ekonomiska och kommersiella områdena gör det absolut nödvändigt att kontinuerlig utbildning sker efter ett relativt brett register. Där tidigare en grundutbildning var tillfyllest som grundval för en livslång företagargärning, behövs nu en ständig vidareutbildning. Utbildningsverksamheten måste planeras noga med hänsyn framför allt till den mindre företagarens svårighet att under längre perioder vara borta från sitt företag. Regional utbildning synes därför vara att föredra framför centralt ordnade kurser av längre varaktighet. I denna uppfattning instämmer *länsstyrelsen i Västernorrlands län*.

Utredningens förslag att kursverksamheten inte skall avgiftsbeläggas har i den mån remissinstanserna yttrat sig häröver vunnit allmän anslutning.

Frågan om vidareutbildning av företagareföreningarnas egna konsulter har uppmärksammats av bl. a. *SHI* och *några företagareföreningar*. *SHI* framhåller betydelsen av att föreningarnas konsulter får tillgång till en ändamålsenlig vidareutbildning och fortbildning. Konsulenttjänster till mindre företag är ett problem som i mycket hög grad uppmärksammats internationellt, varvid särskilt noterats vikten av att konsulenterna besitter den speciella utbildning som är nödvändig för verksamhet inom den mindre företagsamheten, bl. a. för en allsidig belysning av företagets situation. I flera länder har väsentliga åtgärder vidtagits i detta avseende vid statsunderstödda organ m. fl. I Sverige har däremot någon verksamhet av betydelse inte bedrivits.

Utredningens förslag att den regionala rådgivningsverksamheten skall få förbättrat stöd genom centralt bedriven forsknings- och utredningsverksamhet m. m. har icke mött några invändningar från remissinstanserna.

Kommerskollegium, som ansluter sig till utredningens uppfattning, föreslår att till verket knyts ett särskilt råd för hantverk och industri med uppgift att bereda verket tillgång till sakkunskap i frågor rörande bl. a. forskning beträffande de mindre företagen, utbildning av företagareföreningarnas tjänstemän, utformning av rådgivnings- och kursverksamhet, samarbetet med *SHI* och andra statliga och enskilda organisationer samt i övrigt frågor av principiell art rörande stödverksamheten m. m.

Statskontoret finner en av förutsättningarna för att bedriva en effektiv utbildning samt meningsfylld konsultationsverksamhet vara att möjlighet finns att bedriva utvecklingsarbete. Statskontoret biträder utredningens mening att detta arbete företrädesvis bör utföras centralt och inriktas på att dels utveckla ändamålsenliga administrativa system t. ex. i fråga om ekonomisk redovisning, löneutbetalning, kostnadsstatistik för olika företagsformer och fakturering, dels utveckla rationella tekniska produktionsmetoder och i samband därmed prova olika slag av utrustning, materiel m. m.

SHI delar utredningens åsikt att provnings- och försöksverksamhet bör bedrivas centralt, bl. a. genom *SHI*, och att erfarenheter kontinuerligt bör utbytas mellan *SHI*, företagareföreningar, branschorganisationer m. fl. Om det mål som förslaget syftar till skall kunna uppnås måste emellertid institutets resurser för en fristående försöks- och provnings- samt upplysningsverksamhet väsentligt förbättras.

Svensk industriförening erinrar om att det av statsmakterna år 1964 inrättade institutet för nyttiggörande av forskningsresultat, Infor, har till uppgift att lämna finansiellt stöd i syfte att föra fram forskningsresultat

och uppfinningar till industriell produktion. Föreningen anser att det finns starka motiv för att företagareföreningarna inleder ett intimt samarbete med Infor, vilket skulle kunna leda till att vår industri tillförs oskattbart idéstoff och att f. n. icke lönsamma men utvecklingsbara företag utvecklas till lönsam drift.

Kalmar läns företagareförening erinrar om att provningsverksamhet bedrivs även inom statens provningsanstalt och Chalmers provningsanstalt, som för vissa provningar har en omfattande utrustning som kan ställas till företagens förfogande. Nu tillämpade debiteringstaxor är emellertid i många fall alltför höga för att de mindre företagen med ekonomisk fördel skall kunna utnyttja där befintliga resurser. Enligt föreningens erfarenhet resulterar detta förhållande i att de mindre företagen ofta söker finna andra former för utprovning av sina produkters egenskaper, ofta genom investering i egen provutrustning, som vanligen inte ger helt tillfredsställande resultat men som belastar företagens begränsade kapitalresurser. Föreningen anser att det bör övervägas att upprätta en bidragsfond, ur vilken de mindre företagen kan erhålla anslag för täckande av kostnaderna för mera omfattande provningar av sina produkter. Vidare förordar föreningen att ett effektivt och följsamt centralt informationsorgan upprättas med uppgift att insamla, registrera och distribuera erfarenhetsmaterial från konsulter och rådgivare samt uppgifter om branschens situation och framtidsmöjligheter.

Företagareföreningarnas kreditstödande verksamhet

Nuvarande ordning

Företagareföreningarnas kreditförmedlande verksamhet för hantverk och småindustri består i dels egen utlåning av medel, dels biträde vid handläggningen av ärenden om statlig garanti för lån till industriföretag. För sin utlåningsverksamhet får föreningarna lån ur statens hantverks- och industrilånefond. Därjämte får vissa föreningar lån av landstingen. Föreningarna skall i sin utlåning av statliga medel följa bestämmelserna i kungörelsen den 3 juni 1960 (nr 372; ändrad senast 1967: 743) om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri. Kungörelsen innehåller också bestämmelser om statlig kreditgaranti.

Formerna för kreditstödet

I betänkandet Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m. m. (SOU 1959: 7), som ligger till grund för den nuvarande kreditstödsverk-

samheten, föreslogs att tyngdpunkten i det statliga kreditstödet skulle läggas på lånegarantiformen. Departementschefen uttalade i prop. 1960:1 (bil. 12 s. 160) att garantier såväl från företagareföreningarna som statens synpunkter utgjorde en ändamålsenlig form för ekonomiskt stöd åt hantverks- och industriföretag. Föreningarnas möjlighet att ge direktlån var dock en förutsättning för effektiv rådgivnings- och rationaliseringsverksamhet och behov av båda stödformerna förelåg även i framtiden. Dessa uttalanden godkändes av riksdagen (SU 10, rskr 10).

Hantverks- och industrilån beviljas av företagareförening. Utlåningen till en och samma sökande är begränsad till sammanlagt högst 50 000 kr. eller, i fråga om anskaffning av maskiner, 75 000 kr. Om särskilda förhållanden föranleder det kan, efter medgivande av kommerskollegium, lån utgå med högre belopp. Ärenden av sistnämnda slag förekommer endast i ringa utsträckning. Skälet härtill torde främst vara att garantilån söks i stället för direktlån om det önskade beloppet överstiger 50 000 resp. 75 000 kr.

Ansökan om lånegaranti inges till företagareförening och prövas av kommerskollegium. Avser ansökningen särskilt stort belopp eller är ärendet eljest av större vikt underställer kollegium regelmässigt ärendet Kungl. Maj:ts prövning. Någon övre gräns för garantilånens storlek har inte fastställts. I enlighet med departementschefens uttalande i prop. 1960:1 (bil. 12) tillämpas som nedre gräns för garantilån samma belopp som utgör maximigräns för hantverks- och industrilån.

Statsutskottet har i utlåtanden år 1961 (nr 10 s. 15) och 1962 (nr 10 s. 15), vilka godkänts av riksdagen (rskr 1961:10 och 1962:10), uttalat att gällande riktlinjer för garanti- och långivningen tid efter annan borde omprövas från synpunkten att ge det samlade lånestödet en så ändamålsenlig inriktning som möjligt. Bl. a. har utskottet ansett att det bör övervägas om inte med hänsyn till garantiutrymmets storlek den nedre gränsen för lånegarantier borde sänkas. Med anledning härav anförde departementschefen i prop. 1963:1 (bil. 12 s. 39) att frågan om sänkning av garantigränsen borde anstå i avvaktan på närmare erfarenheter av 1960 års regler angående avvägningen mellan direktlån och garantilån. Uttalandet föranledde inte någon erinran från riksdagens sida (SU 10, rskr 10).

Stödets inriktning

Enligt 1 § 1960 års kungörelse lämnas statligt kreditstöd för att främja hemslöjd, hantverk och småindustri samt därmed jämförlig verksamhet. Om särskilda skäl föreligger får kreditstöd lämnas även i fråga om annan industriell verksamhet samt i fråga om anläggningsverksamhet och verksamhet hänförlig till jordbrukets binärningar. Till kategorin småindustri har i praxis som regel räknats företag med högst 50 arbetare. Stöd till jordbrukets binärningar har utgått bl. a. i form av lån och garantier till handels-trädgårdar, plantskolor och broileruppfödning. I fråga om anläggningsverk-

samhet har stöd utgått till entreprenadföretag. Till hemslöjd har stöd lämnats endast i form av lån. Hantverksföretag har endast undantagsvis erhållit stöd i form av statlig garanti.

Enligt beslut av 1959 års riksdag (prop. 1 bil. 12 s. 119, SU 10, rskr 10) kan stöd utgå även till turisthotellnäringen i form av statlig garanti. Gällande bestämmelser i ämnet har meddelats i kungl. brev den 30 juni 1965.

Vid prövning av ärende angående kreditstöd skall beaktas bl. a. i vad mån de åtgärder, för vilka stödet är avsett, är ägnade att skapa ökade möjligheter för rationell drift av verksamheten eller att eljest främja dess lönsamhet. Vidare skall beaktas företagsledarens yrkesmässiga egenskaper och personliga förutsättningar i övrigt samt i vilken utsträckning eget kapital satts in i rörelsen (3 § första stycket).

Föremål för kreditstödet

De ändamål för vilka kreditstöd kan utgå anges i 2 § 1960 års kungörelse. Kreditstöd får lämnas för nybyggnad, tillbyggnad, ombyggnad eller inredning av lokaler eller anläggningar som är nödvändiga för verksamheten, för anskaffning av maskiner, arbetsredskap eller verktyg samt, om särskilda skäl föreligger, för anskaffning av omsättningstillgångar. Stödet utgår till utövaren av verksamheten. Om särskilda skäl föreligger, får stöd också lämnas sammanslutning av hemslöjdare, hantverkare och småindustriidkare i syfte att främja avsättningen av deras produkter eller för att möjliggöra tillkomsten av kollektiva verkstadsanläggningar.

Till företag inom turisthotellnäringen får statlig garanti beviljas för lån, som är avsett för nybyggnad, tillbyggnad, ombyggnad eller inredning av lokaler eller anläggningar som är nödvändiga för verksamheten. Beträffande lån till sistnämnda näringsgren kan statlig garanti således inte förekomma för lån som är avsett att användas till anskaffning av omsättningstillgångar.

Lånevillkor

För lån som företagareförening lämnar ur statens hantverks- och industrilånefond gäller en löptid av högst tio år från första lyftningsdagen. Om särskilda skäl föreligger kan kommerskollegium medge längre löptid, dock högst 20 år. Lånen skall amorteras genom regelbundna avbetalningar enligt fastställd plan. Om särskilda skäl föreligger kan kommerskollegium medge anstånd med avbetalningarna under viss tid, högst tre år (27 §). För garantilånen gäller motsvarande bestämmelser (9 §).

Hinder för en och samma låntagare att få såväl direktlån som lånegaranti föreligger inte. Däremot föreskrevs när lokaliseringstödet infördes år 1965 att kreditstöd enligt 1960 års kungörelse inte fick beviljas näringsidkare för verksamhet för vilken lokaliseringstöd erhållits. Genom

kungörelseändring år 1967 (nr 251) har med stöd av riksdagens beslut (BaU 30, rskr 288) föreskrivits att nämnda begränsning skall avse endast den investering för vilken lokaliseringsstöd utgått.

Några hinder för företagareföreningarna att, under iakttagande av maximibeloppet, lämna nya lån till en och samma låntagare föreligger inte. Härigenom kan bestämmelserna rörande lånetiden och amorteringsvillkoren i viss utsträckning kringgås.

I praktiken tillämpas för såväl direktlån som för garantilån varierande löptider. Dessa anpassas regelmässigt efter låneändamålen. Den längsta löptiden beviljas i fråga om lån för investering i industribyggnader, den kortaste för lån till anskaffning av omsättningstillgångar.

Den som får kreditstöd skall ställa den säkerhet som med hänsyn till hans ekonomiska ställning och behov av rimlig ekonomisk rörelsefrihet samt till omständigheterna i övrigt kan påfordras (4 §). Kreditstöd får endast om synnerliga skäl föreligger beviljas sökande, som kan erbjuda sådan säkerhet att lån bör kunna lämnas av enskild kreditinrättning enligt vedertagna bankmässiga grunder (5 §).

Såväl för hantverks- och industrilånen som för garantilånen krävs regelmässigt in-teckningssäkerheter i den lånsökandes — till hans rörelse hörande — fasta och lösa egendom i förmånsrättsläge närmast efter tidigare beviljade bankkrediter. När lånsökanden är juridisk person begärs dessutom borgen av huvudintressenterna. I flertalet fall krävs också borgen av lånsökandens eller huvudintressentens hustru. Utöver sådana säkerheter tas ej sällan kompletterande säkerheter i annan egendom och borgen av utomstående personer.

En särskild säkerhetsform tillämpas allmänt av företagareföreningarna när låneändamålet är maskinanskaffning. Föreningarna inköper i sådana fall ofta maskinen och säljer den med äganderättsförbehåll till låntagaren.

Räntesatsen för såväl hantverks- och industrilånen som garantilånen fastställs av kreditgivarna. För de förstnämnda lånen har föreskrivits att räntesatsen bör anpassas efter den för industrigarantilånen i allmänhet tillämpade räntan (26 § första stycket). Räntan för hantverks- och industrilån skall vara rörlig. Motsvarande bestämmelse saknas beträffande garantilån, men i praktiken tillämpas även här rörlig ränta som anpassas efter diskontoförändringarna. Ursprungligen var räntesatsen $\frac{1}{4}$ % högre än då gällande ränta för obundna lån mot botteninteckning i bostadsfastighet. Skillnaden syftade till att ge kreditinstitutionerna kompensation för det merarbete som garantilånen ansågs föranleda. Numera tillämpar kreditinstitutionerna i allmänhet en räntesats som ligger 1 % över gällande bottenlåneränta (efter senaste diskontosänkning i februari 1968 8 %).

För de lån som företagareförening erhållit ur statens hantverks- och industrilånefond betalar föreningen ränta enligt den räntesats som gäller

för utlåning ur statens utlåningsfonder (statens normalränta). För budgetåret 1967/68 är räntesatsen fastställd till 5¼ %. Skillnaden mellan föreningarnas ut- och inlåningsräntor tillfaller föreningarna. Understiger räntemarginalen 1½ % är föreningarna garanterade ersättning med nämnda procenttal av vid budgetårets mitt utestående lånemedel (prop. 1963: 1 bil. 12 s. 40, SU 10, rskr 10). Medel för ändamålet anvisas under förslagsanslaget Bidrag till företagareföreningar: Räntegaranti.

Hantverks- och industrilån skall enligt 29 § första stycket kungörelsen sägas upp till omedelbar återbetalning om låntagaren genom oriktig uppgift föranlett att lånet beviljats, försummar att erlægga ränta eller avbetalning, använder lånet för annat ändamål än som avsetts eller eljest bryter mot villkor som uppställts för lånet, om ställd säkerhet väsentligen försämras eller om sådana förhållanden eljest inträffar att låntagaren med hänsyn till syftet med lånet uppenbarligen inte längre bör få tillgodonjuta detsamma. Motsvarande uppsägningsanledningar gäller enligt 10 § första stycket för garantilån.

Val av kreditinrättning för garantilån

Enligt 8 § första stycket 1960 års kungörelse får lånegaranti beviljas för lån i bankaktiebolag, sparbank, jordbrukskassa eller annan kreditinrättning som kommerskollegium godkänner.

I realiteten har industrigarantilån huvudsakligen upptagits i affärsbanker och sparbanker. Åtskilliga andra kreditinstitut har emellertid anlåtats, även sådana som varit relativt främmande för kreditverksamhet till hantverk och småindustri, t. ex. prästlönefonder. Under tider när kreditrestriktioner har hämmat de gängse kreditinrättningarnas möjligheter att lämna lån har industrigarantilån lämnats också av arbetslöshetskassor. Dessa lån har upptagits hos den kassa vars medlemmar har anställning hos det lånsökande företaget.

Trots allt som förut nämnts formellt hinder inte föreligger att lämna garantilån mot bunden ränta har kreditinrättningar som tillämpar sådan ränta inte godkänts av kommerskollegium. Endast i undantagsfall, när långivaren har godtagit rörlig ränta, har industrigarantilån lämnats av livförsäkringsbolag och pensionskassor.

Kreditstödet omfattning

Det totala kreditstödet i form av hantverks- och industrilån samt garantilån till hantverk och småindustri utgör ca 100 milj. kr. årligen. Därav har ramen för garantilångivningen de senaste åren utgjort 55 milj. kr.

Hantverks- och industrilånefonden, ur vilken företagareföreningarna erhåller huvudparten av sina medel för utlåning, har under de senaste budgetåren tillförts 18 milj. kr. årligen. Föreningarnas lån ur fonden är

tills vidare amorteringsfria. Amorteringar på de av föreningarna utlånade medlen kan därför ånyo lånas ut. Vissa föreningar disponerar dessutom vissa medel som landstingen ställt till förfogande för utlåning. Beviljade direktlån av stats- och landstingsmedel uppgick under åren 1954—1965 till sammanlagt 302 milj. kr.

Lånegarantier har under budgetåren 1954/55—1966/67 beviljats med sammanlagt ca 368 milj. kr. I detta belopp innefattas inte garantier för lån till turisthotell.

Omfattningen av garantigivningen och företagareföreningarnas utlåning åren 1954—1965 samt kreditstödets fördelning på län framgår av följande tabell (för de län där förening inte verkat under hela perioden anges begynnelseåret för långivningen).

Län	Direktlån beviljade 1954—1965		Lånegarantier beviljade 1/7 1954 —31/12 1965		Summa	
	Antal	Belopp i tkr	Antal	Belopp i tkr	Antal	Belopp i tkr
A 1964.....	35	934	—	—	35	934
B	535	13 768	15	1 429	550	15 197
C 1957.....	260	7 113	28	3 513	288	10 626
D	326	10 690	23	4 060	349	14 750
E 1956.....	447	11 680	114	19 056	561	30 736
F 1957.....	340	12 511	143	19 963	483	32 474
G	556	14 324	83	12 216	639	26 540
H	458	10 868	102	23 475	560	34 343
I	345	8 105	19	13 226	364	21 331
K	460	13 527	68	16 109	528	29 636
L 1956.....	449	13 715	162	21 746	611	35 461
M 1957.....	256	9 340	39	5 312	295	14 652
N	591	9 725	27	4 275	618	14 000
O	437	13 094	8	1 990	445	15 084
P 1956.....	357	8 754	50	6 174	407	14 928
R 1955.....	346	10 432	125	20 382	471	30 814
S	456	10 465	19	5 491	475	15 956
T 1955.....	308	7 373	24	3 497	332	10 870
U 1957.....	261	7 372	28	4 032	289	11 404
W 1956.....	398	11 991	35	7 248	433	19 239
X	612	13 591	24	6 828	636	20 419
Y	619	15 865	48	23 569	667	39 434
Z	860	18 421	34	9 605	894	28 026
AC	1 151	28 642	132	38 631	1 283	67 273
BD	664	19 899	51	16 069	715	35 968
Summa	11 527	302 199	1 401	287 896	12 928	590 095

Beviljade garantier under budgetåren 1963/64—1965/66, fördelade efter garantilånebeloppens storlek, framgår av följande tabell (s. 37).

Uppföljning och tillsyn

Kreditstödverksamheten enligt 1960 års kungörelse är inriktad på företag som saknar bankmässiga säkerheter. Verksamheten är sålunda förenad

Garantilånebelopp	1963/64			1964/65			1965/66		
	Antal	Be- lopp tkr	%	Antal	Be- lopp tkr	%	Antal	Be- lopp tkr	%
25 001— 40 000	1	40	0	1	30	0	—	—	—
40 001— 100 000	35	2 958	8	22	2 001	3	16	1 450	3
100 001— 150 000	37	4 860	13	30	4 358	6	23	3 114	7
150 001— 200 000	18	3 380	9	17	3 225	5	14	2 725	7
200 001— 300 000	14	3 675	10	20	5 176	7	26	7 224	17
300 001— 500 000	20	8 137	22	17	6 925	10	21	9 165	22
500 001—1 000 000	6	4 275	12	8	6 010	9	10	8 490	20
> 1 000 000	4	9 750	26	12	41 370	60	4	9 445	23
	135	37 075	100	127	69 095	100	114	41 613	100

med betydande förlustrisker. På grund härav har företagareföreningarna ålagts tillsynsuppgifter och utrustats med vissa befogenheter gentemot låntagarna i syfte att i största möjliga mån undvika förluster.

Enligt 28 § får vid beviljande av hantverks- och industrilån föreskrivas de särskilda villkor som med hänsyn till ändamålet med lånet och i övrigt behövs. Det åligger vidare förening att öva tillsyn över att utlämnat hantverks- och industrilån och garantilån för vilket föreningen tecknat garanti utnyttjas för avsett ändamål samt att följa företagets verksamhet (31 § resp. 17 § första stycket). Den som fått garantilån skall för varje redovisningsår eller för de kortare tidsperioder som kommerskollegium eller företagareföreningen bestämmer utan anmaning till föreningen redovisa för verksamheten. Vidare skall låntagaren i god tid underätta föreningen innan beslut fattas om överlåtelse av någon betydande del av anläggningstillgångar, licenser, patent eller andra liknande tillgångar i verksamheten eller om nedläggning av väsentlig del av verksamheten eller om annan åtgärd av motsvarande betydelse samt bereda kommerskollegium eller föreningen eller den någon av dem utser tillfälle att granska verksamheten och därvid lämna de uppgifter om verksamheten som begärs (17 § andra stycket).

Uppkommer fråga om att bevaka eller skydda av förening utlämnat direktlån, ankommer det på föreningen att vidta erforderliga åtgärder för att undvika förlust på grund av lånet, såsom att föranstalta om utmätning, lagsökning och bevakning i konkurs. Om så befinns påkallat, får föreningen också vidta åtgärder för att möjliggöra verksamhetens fortbestånd (32 §).

Utredningskostnader och förlusttäckning

F.n. debiterar företagareföreningarna inte någon särskild avgift för kostnader i samband med utredningar i låne- och garantiärenden. Dessa

kostnader ingår som en del av utgifterna för föreningarnas verksamhet och täcks delvis genom statsbidrag.

Förluster som uppkommer i föreningarnas långivning och som inte täcks vid realiserandet av ställda säkerheter eller genom räntedebiteringen ersätts av staten. Medel för ändamålet tas upp under reservationsanslaget Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader. Vid prövningen av föreningarnas behov av förlusttäckningsmedel tas hänsyn till såväl av föreningen fonderade risktäckningsmedel — fondering kan ha skett genom att de reella förlusterna blivit mindre än de beräknade — som övrigt eget kapital.

Per den 31 december 1965 konstaterade och beräknade förluster på föreningarnas utlåning under åren 1954—1960 har av utredningen beräknats till 3,5 milj. kr. eller 3,3 %. Förlusterna inom Norrbottens län har varit betydligt större än i övriga län. Av totalförlusten faller närmare 1,7 milj. kr. på nämnda län. För landet i övrigt beräknar utredningen förlusterna till 1,9 % av utlåningen.

Förluster på lånegarantier täcks från anslaget Täckande av förluster i anledning av statlig garanti för lån till hantverks- och industriföretag m. m. Statens förluster i anledning av de garantier på ca 368 milj. kr. som tecknats under tiden den 1 juli 1954—den 30 juni 1967 utgjorde sistnämnda dag ca 20 milj. kr.

Utredningen

Allmänt

Utredningen finner det möjligt att det ordinarie kreditväsendet genom anpassningar av lagstiftning och institutioner så småningom kommer att fungera i stort sett tillfredsställande utan speciella statliga åtgärder till förmån för småindustrin. Detta bör enligt utredningens mening vara det eftersträfvade målet. Tills vidare anser utredningen emellertid vissa stödåtgärder påkallade. Företagareföreningarnas verksamhet bör fortsättningsvis utgöra ett komplement till andra institutioner och serviceanordningar för hantverk och industri.

Stödets inriktning

Utredningen framhåller att gränsen mellan å ena sidan hantverk och småindustri, å andra sidan annan industri ofta är svår att dra. Det bör ankomma på låneorganen att från fall till fall bedöma vilken företagsamhet som med hänsyn till kreditstödet syften omfattas av detta. Utredningen betonar angelägenheten av att den betydande handlingsfrihet som lämnats låneorganen bibehålls även i fortsättningen. Under förutsättning att subventionsmomentet i kreditstödet tas bort anser utredningen snarare

att skälen för restriktivitet i gränsdragningsfrågorna försvagas och att en viss ytterligare liberalisering kan vara lämplig. Här avses bl. a. vissa gränfall inom jordbruks- och trädgårdsnäringarna, som hittills inte ansetts falla inom ramen för lånestödet.

Utredningen har dock inte funnit anledning föreslå någon ändring av gällande avgränsning i annan mån än som kan föranledas av de skärpta kraven på företagsekonomiska skäl för kreditstödet. Föreningarnas kreditgivning liksom rådgivningen bör inriktas på lönsamma och utvecklingsbara företag med förmåga att betala marknadsmässiga räntor och avgifter.

Vad beträffar kreditstödet till hemslöjden konstaterar utredningen att företagareföreningarnas långivande och låneförmedlande verksamhet endast i ringa utsträckning avsett hemslöjdsföretag. Utredningen erinrar om att hemslöjdsutredningen har till uppgift att företa en allsidig undersökning av den svenska hemslöjdens nuvarande läge och uttalar därför endast att även hemslöjdsföretag givetvis bör kunna få stöd genom företagareföreningarna under förutsättning att tillräckliga företagsekonomiska skäl härför föreligger.

Eftersom riksbankens avdelningskontor fungerar som regionalt utredande organ i stället för företagareföreningarna i samband med garantigivning till turishotellföretag, har utredningen ansett denna kreditgivning ligga utanför utredningsuppdraget.

Föremål för kreditstödet

I fråga om de ändamål för vilka kreditstöd genom företagareföreningarna f. n. kan utgå föreslår utredningen ändring endast i ett avseende. Övertagande av befintlig industribyggnad kan enligt utredningen i åtskilliga fall vara en god lösning av ett företags lokalproblem, varför stöd för detta ändamål bör kunna utgå.

Formerna för kreditstödet

Vid sina överväganden av formerna för företagareföreningarnas kreditgivning och kreditförmedlande verksamhet behandlar utredningen en rad olika lösningar. Utredningen finner därvid att frågan om kreditstödet bör behandlas med utgångspunkt i de huvudformer detta f. n. har och att några väsentliga förändringar i stödformerna inte bör övervägas.

Utredningen har härefter undersökt om det skulle vara lämpligt att låta stödet utgå efter enhetliga linjer, dvs. att välja ett av alternativen direkta statliga lån eller statliga lånegarantier.

Alternativet enbart direkta statliga lån anser utredningen av statsfinansiella skäl inte kunna komma i fråga såvida det samlade kreditstödet inte kan begränsas till ungefär den nuvarande lånefondens nivå.

Däremot finner utredningen alternativet enbart lånegarantier förtjänt

att närmare övervägas under förutsättning att garantigivningen i viss utsträckning delegeras till företagareföreningarna. Företagen skulle då få konkurrera hos bankerna med övriga kreditsökande i fråga om räntabilitet och framtidsprognoser. Statsgarantins funktion skulle närmast bli att läcka bristen på bankmässiga säkerheter. Risk skulle dock i en ansträngd kreditmarknadssituation föreligga att småföretagen skulle bli utstängda från möjligheterna att få garantilån. I en sådan situation skulle riksbanken kunna tänkas tillhandahålla krediterna eller särskilt anslag på budgeten anvisas. Utredningen befarar dock att sådana åtgärder inte skulle komma att vidtas förrän snedrydningen redan vore ett faktum.

Som ett särskilt skäl för att behålla möjligheterna till direktlån har enligt vad utredningen påpekar anförts att föreningarnas uppgift att genom rådgivning och rationaliseringsundersökningar lämna småföretagare hjälp att rationalisera sina företag och i övrigt inrikta sin verksamhet på ett ekonomiskt riktigt sätt skulle försvåras om föreningarna saknade möjlighet att ge lån i en smidig och formellt mindre krävande form. Utredningen tillmäter detta argument viss betydelse. Men det som framför allt talar för att direktlånen bör behållas jämsides med garantilånen är enligt utredningen det förhållandet att kreditmarknaden f. n. inte kan anses fungera på ett helt tillfredsställande sätt för denna sektor av näringslivet och att det därför inte kan uteslutas att ett totalt slopande av direktlånen skulle få negativa verkningar.

Sammanfattningsvis anför utredningen att kreditgarantigivningen normalt är den bästa stödformen. Nuvarande stödssystem med en uppdelning i dels långivning från en statlig lånefond och dels statlig garantigivning bör emellertid i sina grunddrag behållas tills vidare. Att låta stödformerna kvarstå sida vid sida finner utredningen f. n. erbjuda statsmakterna den bästa möjligheten att avpassa stödet på det vid varje tillfälle mest lämpliga sättet.

I fråga om gränsdragningen mellan de båda stödformerna föreslås inga förändringar av nuvarande ordning. Ökad användning av garantilån bör dock enligt utredningen bli följderna om, såsom utredningen föreslår, minimigränsen för garantilån slopas samt garantigivningen i viss utsträckning delegeras till företagareföreningarna.

Beslutanderätten i stödärenden

För att utröna i vad mån det är möjligt och lämpligt att medge företagareföreningarna mera vidsträckt befogenheter genom att de självständigt får avgöra större och mer komplicerade ärenden har utredningen låtit en revisionsbyrå undersöka vilken företagsekonomisk prövning hantverks- och industrilån underkastas inom företagareföreningarna. Resultatet av undersökningen visar att intet talar för att det sätt på vilket den företags-

ekonomiska bedömningen gjorts lett till en från företagsekonomisk synpunkt felaktigt inriktad långivning. Vissa brister synes dock föreligga dels i fråga om dokumentationen i de undersökta föreningarnas låneakter och systematiken i uppgiftsinsamlandet, dels i fråga om analysen av lånesökandens bokslut samt dennes likviditetsförhållanden.

Vidgat bemyndigande för föreningarna att besluta om kreditstöd bör enligt utredningen övervägas under förutsättning att åtgärder vidtas för att eliminera bristerna i fråga om dokumentation, systematik och analys. Detta bör enligt utredningen ske genom ökad utbildningsverksamhet för föreningarnas tjänstemän och genom att en systematik utbildas i fråga om anskaffning, bedömning och redovisning av olika för lånebesluten väsentliga data.

Under framhållande att den övre gränsen för hantverks- och industrilån varit oförändrad sedan år 1960 och att det föreligger ett allmänt önskemål från föreningarna att de generella beloppsgränserna vidgas förordar utredningen en höjning av lånetaket för dessa lån till 100 000 kr. Något skäl att bibehålla olika beloppsgränser för maskininvesteringar och andra investeringar finns enligt utredningens mening inte.

Beträffande frågan om föreningarna såsom icke-statliga organ bör få rätt att medge statlig garanti anser utredningen att garantigivning på statens vägnar i och för sig, dvs. om samma grad av ansvarstagande föreligger, inte är mera ansvarsfullt än direkt långivning med statens medel. Det har visserligen aldrig direkt sagts att statsverket skall täcka föreningarnas förluster på de nuvarande direktlånen. I praktiken har dock föreningarna kunnat räkna med att få täckning av statsmedel även för denna del av sina kostnader, även om beloppen i vissa fall reducerats med hänsyn till föreningens ekonomiska ställning. Särskilda subventionsmedel har avsatts genom årliga anslag på riksstaten och genom utnyttjande av räntemarginalen har föreningarna kunnat avsätta ytterligare medel för förlusttäckning. Föreningarnas direktlångivning har alltså enligt vad utredningen framhåller medfört ekonomiska förpliktelser för statsverket. Den i olika sammanhang angivna förutsättningen för delegering av garantigivningen, nämligen visst eget risktagande från föreningarnas sida, gäller därför i samma utsträckning för direktlån. Några principiella hinder att delegera garantigivningen till föreningarna finns enligt utredningen inte. Praktiska skäl talar enligt utredningens mening för att föreningarna får rätt att bevilja statlig garanti.

Utredningen har i detta sammanhang övervägt lämpligheten av att låta företagareföreningarna överta garantigivningen för samtliga industrigarantilån. De av kommerskollegium och Kungl. Maj:t hittills beviljade garantierna för större lån har till övervägande del lämnats utanför den egentliga småindustrisektorn och huvudsakligen varit motiverade av lokaliseringspolitiska skäl eller avsett stöd till speciella utvecklingsprojekt. Genom införandet den 1 juli 1965 av de statliga lokaliseringlånen och inrättandet

år 1967 av Sveriges investeringsbank AB synes andra vägar ha öppnats för sådan kreditgivning. Om lånegränsen för den till företagareföreningarna delegerade garantigivningen sattes relativt högt skulle detta kunna innebära ett sätt för staten att utan central medverkan tillhandahålla ett kreditstöd tillräckligt för att komplettera det övriga nätet av kreditmöjligheter för småindustrin.

En sådan maximigräns för industrigarantilånen anser utredningen dock innebära vissa nackdelar. Att redan från början dra gränsen så högt beträffande föreningarnas garantigivning på statens vägnar finner utredningen vara olämpligt. En viss prövotid för den nya verksamheten kan vara befogad. Vidare ger enligt utredningen det nuvarande systemet staten, dvs. kommerskollegium och i sista hand Kungl. Maj:t och riksdagen, möjligheter att på ett smidigt sätt fylla ut existerande brister på kreditmarknaden. Eftersom utredningen dessutom förutsätter att kommerskollegium också i fortsättningen måste hålla viss personal för uppdraget som tillsynsmyndighet för föreningarnas verksamhet anser utredningen det olämpligt att — i varje fall utan en övergångsperiod — helt övergå till delegerad garantigivning.

Utredningen förordar därför att rätten att på statens vägnar besluta om lånegaranti intill viss övre lånegräns delegeras till företagareföreningarna. Någon minimigräns för lånegarantierna behöver enligt utredningens mening inte fastställas.

Beloppsgränsen för den till föreningarna delegerade garantigivningen synes utredningen kunna sättas högre än lånetaket för föreningarnas direktlångivning. Som skäl härför åberopar utredningen dels den kompletterande granskning av låneärendet som kreditinrättningen förutsätts göra och dels angelägenheten att ge garantilånen viss prioritet. Utredningen anser att gränsen, som i likhet med gränsen för direktlånen bör fastställas av Kungl. Maj:t, f. n. bör sättas till högst 200 000 kr. Denna gräns, liksom gränsen för direktlånen, bör tid efter annan omprövas. I vissa fall kan det vara lämpligt eller nödvändigt att föreningen kompletterar en av den själv beviljad kreditgaranti med ett direktlån eller vice versa, exempelvis för att tillfälligt skaffa rörelsekapital åt en låntagare. Den sammanlagda lånesumman bör dock enligt utredningen i sådant fall ej utan tillsynsmyndighetens medgivande få överstiga högsta beloppet för den delegerade garantigivningen, dvs. 200 000 kr., varav i direktlån högst 100 000 kr.

Utredningen framhåller att en delegering till föreningarna av garantigivningen inom ett belopp av 200 000 kr. mot bakgrunden av de senaste årens låneomslutning skulle innebära att beslut om i genomsnitt endast två lån per förening och år skulle flyttas över från kommerskollegium till föreningarna. Bl. a. genom att minimigränsen för lånegarantier tas bort bör emellertid lånegarantier på mindre belopp bli relativt vanliga.

Lånevillkor m. m.

Som tidigare anförts förutsätter utredningen att subventionsmomentet i föreningarnas kreditstöd skall tas bort. I och med detta föreligger enligt utredningens mening inte längre lika starka skäl som tidigare att begränsa löptidens längd för lånen. För snabbt expanderande företag är det också betydelsefullt att kunna disponera en del av sitt lånekapital relativt långfristigt. Å andra sidan kan hävdas att det allt snabbare tempot i näringslivets omdaning kräver att löptiderna om möjligt kortas ner.

Några större förändringar i nu gällande löptider finner utredningen inte erforderliga. För lånegarantier som beviljas av kommerskollegium eller Kungl. Maj:t föreslås sålunda inga ändringar. I fråga om direktlånen och av föreningarna beviljade lånegarantier föreslår utredningen att föreningarna bemyndigas att utan hörande av kommerskollegium medge löptider upp till femton år för lån till uppförande av fabriks- och verkstadsbyggnader och därmed jämförliga investeringar samt att föreningarna medges rätt att bevilja anstånd med avbetalningar under ett år.

Genom en mera intensiv uppföljning av låneärendena skulle enligt utredningen risken för kreditförluster minska. Detta skulle ge möjlighet till en viss uppmjukning i fråga om kravet på säkerheter. Utredningen har dock icke ansett tillräckliga skäl föreligga att föreslå några ändringar i föreningarnas hittillsvarande praxis i fråga om säkerheter.

Utredningen konstaterar att såväl hantverks- och industrilånen som garantilånen löpt med lägre ränta än vad låntagarna i många fall fått erlægga för lån som placerats mot hottensäkerhet, trots att de statliga eller statsgaranterade lånen varit förenade med större förlustrisk. Denna större risk finner utredningen att staten i praktiken nästan uteslutande har burit. Utredningen anser att låntagaren skall erlægga marknadsmässig ränta för såväl industrigarantilån som för direkta föreningslån. Kreditinstitutet bör enligt utredningen tillgodoräkna sig en ränta på garantilån som endast motsvarar den som eljest debiteras för lån mot bästa säkerhet jämte låneformens övriga kostnader. Sistnämnda kostnader motiveerar enligt utredningens beräkning en räntefot som med $\frac{1}{4}$ % överstiger bottenlåneräntan för obundna lån i bostadsfastighet. Mellanskillnaden bör av kreditinrättningen erläggas till den som ikläder sig risken och utför utredningen. Utredningen utgår ifrån att en anpassning av garantilåneräntan till en mera »normal» nivå skall ske, eventuellt efter förhandlingar med kreditinstitutet. Kungl. Maj:t bör emellertid, för det fall en skälig räntenivå inte skulle kunna nås, ha rätt att i författning fastställa den räntefot som vid varje tidpunkt högst får utgå för industrigarantilån.

Räntefoten för såväl äldre som nya hantverks- och industrilån bör fastställas av Kungl. Maj:t till ett procenttal, som motsvarar den av kreditinstitutet i allmänhet tillämpade räntefoten på obundna industrigarantilån eller den i författning angivna garantilåneräntan för obundna lån.

Företagareföreningarnas räntemarginaler och därigenom nettoräntekomsterna, med vilka en betydande del av föreningarnas löpande administrationskostnader täcks, har enligt vad utredningen upplyser under de senaste åren varierat starkt, från $\frac{1}{2}$ % år 1963 till $2\frac{3}{4}$ % under andra halvåret 1966. Utredningen anser detta system olämpligt, eftersom det innebär att föreningarnas inkomster blir beroende av skillnaden mellan en fluktuerande utlåningsränta och en för hela budgetåret fastställd normallåneränta. En förändring är enligt utredningens mening ofrånkomlig. Föreningarna bör till statsverket leverera in samtliga räntor på föreningens av statsmedel utlämnade lån. Detsamma skall gälla samtliga de extra räntekomster föreningen uppbär genom att ha icke utlånade statliga medel på bankräkning e. d. Praktiskt bör detta ordnas genom att räntebeloppen bokförs på särskilt räntekonto och att medlen kvartalsvis levereras in till den fondförvaltande myndigheten. En sådan omläggning är även en förutsättning för delegering av garantilångivningen, eftersom de båda kreditformerna enligt utredningens mening bör vara likvärdiga för företagareföreningarna ur ekonomisk synpunkt. Genomförs utredningens förslag innebär detta att föreningarna inte längre skall betala ränta enligt normallåneränta. I stället förordar utredningen att föreningarna skall erlægga en inlåningsränta som motsvarar den uppdebiterade räntan på föreningarnas av statsmedel utlämnade hantverks- och industrilån.

Utredningen finner hinder icke möta att statlig garanti ställs även för lån som löper med bunden ränta. För hantverks- och industrilånen anser utredningen däremot att en rörlig räntefot även i fortsättningen bör tillämpas. I fråga om de kreditinrättningar som får lämna ut lån mot statlig garanti föreslår utredningen inte någon ändring av gällande bestämmelser. Kommerskollegium skall således också i fortsättningen godkänna valet av kreditinrättning. Utredningens förslag att statlig garanti skall kunna ställas även för lån som löper med bunden ränta innebär emellertid ändring av praxis på så sätt att garantilån bör kunna placeras hos exempelvis AB Industrikredit.

Utredningsavgift

Företagareföreningarnas låneutredningar omfattar enligt vad utredningen framhåller i många fall ett betydande och kostsamt arbete, för vilket i huvudsak någon kostnadstäckning f. n. inte erhålls från de lånsökande. Detta gäller i första hand garantilåneutredningarna men även i fråga om sådana direktlåneansökningar, som ej resulterar i något beviljat lån och därigenom i ränteintäkter.

Enligt utredningen kan ersättning för de av föreningarna utförda låneutredningarna tas ut antingen genom att låntagarna direkt debiteras en utredningsavgift, beräknad generellt eller efter särskilda debiteringsgrunder, eller genom ett generellt påslag på räntan.

En särskild utredningsavgift skulle kunna dels bidra till att täcka föreningarnas kostnader för utredningarna, dels åstadkomma en viss gallring i fråga om låneansökningar. En enhetlig avgift för varje utredning skulle ur administrativ synpunkt förmodligen vara mest tilltalande men torde knappast kunna fixeras så högt att den täckte någon större del av de mera kostnadskrävande utredningarna. Ett avgiftsuttag grundat på en lämplig limtaxa vore enligt utredningens mening från denna synpunkt lämpligare.

Utredningen befarar emellertid att problem skulle uppstå när det gäller att avgöra hur, när och efter vilka grunder en sådan timtaxa skulle tillämpas. Föreningarnas utredningsarbete synes också böra ske utan alltför stort hänsynstagande till hur stora kostnader det enskilda ärendet kan bära.

De anförda omständigheterna talar enligt utredningens mening för att utredningskostnaderna täcks genom ett generellt påslag på räntan. Utredningen beräknar att ett årligt pålägg på låneräntan av $\frac{1}{3}$ % skulle ge en lämpligt avvägd ersättning för föreningarnas utredningsarbete. Vid en engångsavgift skulle detta motsvara ca $1\frac{1}{2}$ % på beviljat lånebelopp.

De låneärenden föreningarna har att handlägga är emellertid av synnerligen varierande art. Lånens löptid kan också vara mycket olika och utredningens svårighetsgrad står ofta ej i relation till löptiden. Ett generellt påslag på räntan, beräknat efter ett uppskattat genomsnitt för utredningskostnaderna, kan därför i vissa fall komma att betraktas som oberättigat och i andra fall innebära en subvention. Nämnda förhållanden talar enligt utredningens mening för att möjligheter bör ges att i speciella fall frångå den för normalärendet tillämpade procentsatsen.

Utredningen föreslår alltså att en utredningsavgift tas ut, avsedd att tillfalla i första hand föreningarna som ett rörligt administrationsbidrag. Med hänsyn till de olikheter som föreligger beträffande utredningarnas omfattning och svårighetsgrad anser utredningen berättigat att ge föreningarna en viss valfrihet i fråga om täckande av utredningskostnaderna. Utredningen inskränker sig alltså till att för normalfallet rekommendera en utredningsavgift motsvarande $1\frac{1}{2}$ % på tilldelat lånebelopp. Skulle en förening beträffande direktlån eller delegerad lånegaranti av något skäl — exempelvis påtagligt höga eller låga kostnader eller på grund av att kostnadstäckning erhålls genom landstingsmedel — vilja ändra avgiftens storlek, bör detta stå föreningen fritt.

Utredningen behandlar särskilt frågan om sättet att täcka kostnaderna för de utredningar som inte resulterar i lån. Eftersom även beträffande en avslagen låneansökan den gjorda utredningen bör representera ett värde för lånsökanden, i varje fall i de delar utredningen ställs till hans förfogande, bör föreningarna enligt utredningens mening ha rätt att för såväl direktlån som delegerade och centrala garantilån ta ut en ansökningsavgift. Om lånet beviljas bör beloppet avräknas mot utredningsavgiften. Som regel bör emellertid enligt utredningens mening avgiftsuttaget för beviljade lån

och garantier avvågas så att det också innefattar en marginal motsvarande kostnader för icke beviljade lån och garantier.

Enligt utredningens åsikt bör hinder inte föreligga för föreningarna att göra avgiftsuttag enligt särskild taxa för t. ex. avisering om räntor och amorteringar. Utredningen anser vidare rimligt att föreningarna tar ut viss avgift från låntagare i samband med förändringar — i varje fall mera arbetskrävande sådana — i fråga om säkerheter o. d.

För centralt beviljade garantier föreslås att kommerskollegium får bestämma utredningsavgiftens storlek. Denna avgift skall enligt utredningens förslag fördelas av kommerskollegium mellan föreningen och statsverket.

Förlusttäckning

Utredningen framhåller att ett kapitalunderskott för föreningarna kan orsakas av förluster i långivningen och förluster på annan verksamhet. Från föreningshåll har till utredningen framförts att föreningarna borde få bygga upp ett eget kapital som står i rimlig proportion till verksamhetens omfattning och risker. Härvid åberopas att föreningarnas status medför ansvar enligt lagen om ekonomiska föreningar. Eftersom förlustriskerna väsentligen är att hänföra till den av föreningarna bedrivna utlåningen av statliga medel bör — enligt flertalet föreningars uppfattning — kapitalet tillskjutas av staten. Hittillsvarande system med i efterhand beviljade statliga förlusttäckningsmedel anses av föreningarna otillfredsställande. Den enskilda föreningen bör få möjlighet att snabbt bygga upp en förlusttäckningsfond, till storleken anpassad efter de av staten beviljade lånemedlen och med beaktande av den riskmarginal som erfarenheterna av denna långivning visat vara erforderlig.

Kraven på fonder, uppbyggda inom föreningarna genom statliga bidrag, skulle enligt utredningens mening ställa krav på statskassan av relativt betydande storlek. Eftersom staten praktiskt taget är föreningarnas enda borgenär måste det vidare enligt utredningens uppfattning anses onödigt att staten för att skydda sina egna lånefordringar bygger upp särskilda fonder hos föreningarna.

Som förut framhållits anser utredningen att delegering till föreningarna av viss del av lånegarantigivningen och en höjning av direktlånegränsen förutsätter visst eget risktagande från föreningarnas sida. För att ett sådant risktagande verkligen skall föreligga, måste enligt utredningen förut sättas att ett riskkapital satsas av annan än staten. Att med statliga medel bygga upp och vidmakthålla fonder, som ställs till föreningarnas disposition för att täcka förluster, låter sig inte förenas med tanken på ett föreningarnas eget risktagande. Det skulle också strida mot utredningens uppfattning att lånestödet framdeles inte skall vara subventionerat. Den lösning utredningen förordar är att låta låntagarna själva svara för det

kapital som skall ingå i föreningarnas förlusttäckningsfonder. Utredningen föreslår därför att en särskild förlusttäckningsavgift skall tas ut av låntagaren. Avgiften bör för såväl direktlån som garantilån motsvara den genomsnittliga förlustrisken, vilken utredningen beräknar till 3 % av utlåningen, motsvarande en årlig räntekostnad av $\frac{2}{3}$ % vid en 8-årig löptid.

Utredningen har övervägt om avgiften bör tas ut genom tillägg till låneräntan eller genom engångsavgift. Eftersom utredningen inte kan förorda att en i efterhand införd avgift skall utgå även på äldre lån, skulle ett system med årligt räntetillägg innebära att gamla och nya direktlån och garantilån under en relativt lång tid skulle löpa med två olika räntesatser. Med hänsyn framför allt till angelägenheten att erhålla en gemensam räntefot men också för att möjliggöra en relativt snabb fonduppyggnad föreslås att avgiften tas ut som engångsavgift vilken räknas av från lånets bruttobelopp. Avgiftsuttaget föreslås variera efter låneperiodens längd från 1 % vid en lånetid understigande två år till 4 $\frac{1}{2}$ % om lånetiden är 13—15 år. Vid förtidsinlösen av lån bör förening kunna restituera viss del av avgiften.

Utredningen förordar att förening inom ramen för befintliga förlusttäckningsmedel skall svara för samtliga förluster i fråga om nya direktlån och delegerade lånegarantier. En del av de inflytande avgifterna skall enligt förslaget för sådant ändamål fonderas hos de enskilda föreningarna. För att skapa möjlighet för föreningarna att kollektivt täcka större förluster föreslås att en del av avgifterna tillförs en för föreningarna gemensam fond. Denna skall stå till förfogande i de fall en förenings egen förlusttäckningsfond inte räcker till för att täcka bokförda förluster. Utredningen föreslår att 75 % av förlusttäckningsavgifterna avsätts till den av respektive förening förvaltade förlusttäckningsfonden och resterande 25 % tillförs den gemensamma fonden. I sista hand bör Kungl. Maj:t ha befogenhet att efter särskild prövning medge förening ett lån eller bidrag för att avskrivna förlust.

För täckning av förluster på äldre lån anser utredningen det skäligen att föreningarnas huvudsakligen av statsmedel uppbyggda egna kapital, bortsett från andelskapitalet, disponeras. Utredningen föreslår att solidariskt ansvar för dessa förluster inte skall föreligga utan att varje förening skall svara för sina förluster. Har förening, sedan förlusterna på de äldre lånen reglerats, överskottsmedel utöver det insatta kapitalet, bör dessa medel enligt utredningens förslag få behållas av föreningen.

Beträffande de lånegarantier som beviljas av kommerskollegium eller Kungl. Maj:t bör enligt utredningens mening inträffade förluster regleras centralt enligt hittills tillämpat förfarande. Förlusttäckningsavgifterna avseende dylika lån bör tillföras statskassan och bokföras som inkomst på budgeten. Någon fondbildning härför synes icke erforderlig utan förlusterna bör täckas från ett speciellt driftbudgetanslag liksom nu är fallet.

För av tillsynsmyndigheten behandlade garantilåneärenden bör denna få bestämma förlusttäckningsavgiftens storlek. De av utredningen angivna procenttalen bör dock härvid normalt tillämpas.

Kreditstödet omfattning m. m.

Utredningen erinrar om att det statliga kreditstödet f. n. möjliggör att ca 100 milj. kr. årligen tillförs småindustrin och hantverket i form av direkta lån och lånegarantier med ungefär lika fördelning dessa stödformer emellan. Allmänt kan sägas att direktlånemedlen inte täckt efterfrågan medan garantiramarna inte utnyttjats helt.

Vid bedömningen av det framtida behovet av statligt kreditstöd till hantverk och småindustri bör enligt utredningen ett flertal faktorer uppmärksammas. Vissa av dessa talar för ett ökat, andra för ett minskat lånebehov. Utredningen erinrar om den allmänna utvecklings- och investeringstakten inom industrin, under senare tid vidtagna ändringar i banklagstiftningen, införandet av företagsinleckningsinstitutet, nytillkomna finansieringsformer samt betydelsen av det statliga lokaliseringstödet. Utredningen räknar med att den nya investeringsbanken kan komma att överta en del av de större industrigarantilånen.

Utredningen pekar vidare på den effekt som vissa av dess förslag kan komma att få. En höjning av gränsen för föreningarnas direktlån och delegering av garantigivningen kan sålunda komma att öka efterfrågan på särskilt mindre garantilån samt öka anspråken på företagareföreningarnas låneverksamhet. Å andra sidan kan de skärpta kraven på företagsekonomiskt goda förutsättningar hos lånsökande företag samt införandet av marknadsmässig räntesättning genom den föreslagna engångsavgiften tänkas minska efterfrågan på ifrågavarande krediter.

Sammanfattningsvis bedömer utredningen att hantverkets och småindustrins kapitalbehov kommer att öka samtidigt som konkurrensen om kapitalmedlen snarast kommer att skärpas. Vad som kan vara en rimlig kreditandel till sektorn hantverk och småindustri finner utredningen inte kunna bedömas isolerat, ej heller i vilken mån lånebehoven skall tillgodoses genom ett speciellt statligt kreditstöd. Med framhållande av att ett sådant kreditstöd endast kan förutsättas bli ett komplement till annan kreditgivning har utredningen inte lagt fram några konkreta förslag rörande storleken av tillskotten till statens hantverks- och industrilånefond resp. storleken av de framtida garantiramarna. Dessa avvägningar bör enligt utredningen göras mot bakgrunden av en samhällsekonomisk och statsfinansiell helhetsbedömning.

Uppföljning och tillsyn i stödärenden

Utredningen understryker att syftet med stödverksamheten till förmån för hantverk och småindustri medför att risker måste tas som inte faller

inom ramen för de ordinarie kreditinstitutens verksamhet. Det är därför av vikt att föreningarna följer upp låneärendena bl. a. genom systematisk bokslutsgranskning och besök hos företagen. Utredningen erinrar om att vissa föreningar genom rekonstruktion eller genom att överta företag försöker bringa ned sina låneförluster. En sådan åtgärd kan i många fall innebära en kapitalbesparing eller vara av värde för en viss bygd och därigenom vara välmotiverad, men åtgärden kan också innebära att låneförlusterna visserligen nedbringas men att föreningens lönekonto ökar i större eller mindre grad. Innan beslut fattas inom föreningarna om vilket alternativ som skall väljas, bör den samlade effekten klargöras.

I fråga om kommerskollegiets funktion som tillsynsmyndighet över företagareföreningarna har utredningen inte funnit anledning att föreslå någon ändring.

Reservation

Ledamöterna Andersson och Stefanson anför att utredningsmajoriteten, bl. a. med hänvisning till förväntningar om ökade förlustrisker, har föreslagit en förlusttäckningsavgift på 3 % av utbetalda lån, trots att enligt redovisade siffror förlusterna — bortsett från Norrbottenföreningen — understigit 2 %. Med hänsyn till att de sociala aspekterna på föreningarnas långivning efter hand bortfallit och att krediterna i fortsättningen skall koncentreras på företag med goda framtidsutsikter anser reservanterna det inte troligt att förlusterna kommer att öka på detta sätt. Mot bakgrund av svårigheterna att kombinera en fullständig risktäckning inom föreningarna med tillfredsställande riskspridning anser reservanterna därför att förlusttäckningsavgiften i fråga om både direktlån och garantilån bör begränsas till genomsnittligt 2 % med differentiering efter löptidens längd. Avgiftsbeloppet bör — vad gäller direktlån och delegerade garantilån — i sin helhet tillföras förlusttäckningsfonden inom resp. förening. Förluster utöver denna nivå bör täckas av staten. Om genomsnittsförlusterna för vissa föreningar under en längre period överstiger 2 %, kan särskilda åtgärder erfordras. Systemet bör dock enligt reservanternas mening bygga på ett förtroende för företagareföreningarnas erfarenheter och möjligheter att bedöma utvecklingen inom olika företag.

Remissyttrandena

Utredningens förslag att företagareföreningarnas kreditstödande verksamhet skall inriktas på att främja hantverk och småindustri har inte mött några väsentliga erinringar vid remissbehandlingen. Från flera håll hävdas emellertid att det i nuvarande kungörelse använda begreppet »hantverk och småindustri» inte är ändamålsenligt. Svenska företagares riksförbund anför sålunda att begreppet hantverk in-

4 — Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 61

te längre förekommer i det internationella klassificeringsschema som förbundet använder i bl. a. statistiska sammanhang. Då denna näringsgren i huvudsak är inrymd i begreppet tillverkningsindustri, föreslår förbundet att uttrycket »hantverk och småindustri» ändras till »mindre tillverkningsindustri». Även *flera företagareföreningar* anser det nuvarande begreppet missvisande och föreslår att föreningarnas verksamhet fortsättningsvis skall inriktas på »hantverk, industri och därmed förenlig verksamhet».

Östergötlands och Södermanlands handelskammare anser att begreppet »småindustri» saknar en naturlig avgränsning. 1 § kungörelsen om statligt kreditstöd bör omformuleras att gälla »industriell verksamhet» över huvud taget, möjligen med angivande att mindre företag i första hand bör komma i fråga. Härigenom skulle alljämt exempelvis serviceanläggningar för handel och distribution hållas utanför. Handelskammaren tillfogar att statligt kreditstöd i och för sig kunde stå till buds för all näringsverksamhet med anknytning till produktion och distribution men finner det väsentligt att vissa gränser dras upp för företagareföreningarnas verksamhet.

Statistiska centralbyrån anser att det för statistiska ändamål bör göras en precisering av den företagsgrupp som utredningen avser i sina förslag. En sådan precisering kunde vad gäller näringsgrenar länkas ansluten till indelningen i den internationella standarden ISIC, vilken kommer att tillämpas bl. a. i byråns centrala företagsregister.

Riksbanksfullmäktige påpekar att de speciella småföretagareproblem som företagareföreningarna skall medverka till att lösa förekommer inte bara inom småindustri och hantverk utan även inom t. ex. transportväsende och distribution. Det vore enligt fullmäktige önskvärt att pröva möjligheterna att vidga föreningarnas verksamhet genom att avskaffa den strikta näringsgrensbegränsningen.

Framför allt från intresseorganisationernas sida yrkas att kreditstödet inriktas på skilda näringsfång utöver vad utredningen förordat. Så framhåller *Svenska företagares riksförbund* att den yrkesmässiga lastbilstrafiken är i hög grad av småföretagskaraktär och får en allt större betydelse för landets ekonomiska utveckling. Förbundet anser det befogat att föreningarnas verksamhet också inriktas på gruppen samfärdsel.

Sveriges grossistförbund, *Sveriges köpmannaförbund* och *Skånes handelskammare* anser att företagareföreningarnas verksamhet bör utvidgas till företag inom detaljhandeln och andra servicegrenar. Grossistförbundet framhåller att för företag inom handel och servicenäringar existerar problem av samma typ och omfattning som för företag inom småindustri och hantverk. Det finns därför ingen anledning att göra någon åtskillnad mellan dessa olika typer av mindre företag.

Också *Svenska stadsförbundet* och *länsstyrelsen i Kristianstads län* ifrågasätter om inte företagareföreningarna bör ges möjligheter att stödja även

mindre företag inom serviceyrkena som är jämförliga med hantverk och småindustri.

Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund finner det värdefullt att bestämmelserna för det framtida kreditstödet genom företagareföreningarna utformas så att det klart framgår att även hemslöjden har möjligheter att erhålla kreditstöd.

Lantbruksstyrelsen framhåller — med anledning av utredningens uttalande att bl. a. vissa gränssfall inom jordbruks- och trädgårdsnäringarna bör falla inom ramen för lånestödet — att det inte torde föreligga behov av att utsträcka företagareföreningarnas långivning till broilerproduktion eller annan produktion som faller inom ramen för statligt stöd till jordbrukets rationalisering och ej heller till sådan trädgårdsproduktion som faller inom ramen för statligt stöd till trädgårdsnäringens rationalisering samt till förvärv och drift av trädgårdsföretag enligt särskild kungörelse. Detsamma gäller uppförande av lagerhus m. m. för jordbruks- och trädgårdsändamål, för vilket statligt stöd kan lämnas. Däremot torde behov av lånemöjligheter föreligga för sådan näraliggande produktion som inte omfattas av nämnda stöd, t. ex. pälsdjursuppfödning, och för företag tillhörande livsmedelsindustrin.

Med anledning av vad utredningen har anfört angående kreditstöd till turisthotell erinrar *Kommerskollegium* om att såväl lokaliseringsstöd som lån mot statlig garanti kan lämnas till turistnäringen. De båda statliga stödformerna förekommer parallellt inom det s. k. stödområdet, vilket för hotellägarna innebär i hög grad olikartade villkor och därmed sammanhängande skillnader i konkurrensbetingelserna, eftersom lokaliseringsstödet kan innefatta såväl lokaliseringsbidrag som räntebefrielse på lokaliseringsslån. Sådana förmåner förekommer inte vad gäller lån mot statlig garanti. Detta har enligt kollegium gett anledning till en del missnöje från de hotellägare, vilka finansierat utbyggnader med stöd av garantilån. Enligt kollegiets uppfattning synes kreditstödet till turistnäringen inom stödområdet därför närmast böra ankomma på lokaliseringsmyndigheterna. — Vidare synes det kollegiet lämpligt att systemet med delegerade lånegarantier får omfatta också turisthotellen, vilket förutsätter att företagareföreningarna blir lokalorgan för denna stödverksamhet i stället för riksbankens avdelningskontor.

Utredningens förslag i fråga om de kreditändamål som stödet skall avse har inte föranlett några erinringar av remissinstanserna. *Kommerskollegium*, *Malmöhus läns företagareförening* och *Svenska revisorssamfundet* förordar dock att statligt kreditstöd skall kunna lämnas också företagare som önskar ta konsulttjänster i anspråk.

Kommerskollegium anför att anlitan- de av konsulter för produktionsplanering m. m. i framtiden kommer att få allt större omfattning och betydelse för en riktig utformning av företagens rationaliseringsinsatser i form

av utbyggnad av lokaler och maskinanskaffningar. Vidare kommer produktutveckling att ta i anspråk allt större kostnader för de företag som vill bevara sin konkurrenskraft. Det kan också förutses att marknadsföringen kommer att kräva allt större insatser av företagen, framför allt vad gäller nya produkter. Kollegiet finner såväl konsultering som produktutveckling och marknadsföring i allmänhet ha långsiktig verkan och därför kunna jämföras med investeringar i anläggnings- och omsättningstillgångar. På grund härav anser kollegiet skäl tala för att kreditstödet skall kunna lämnas för täckande av kostnader för anlåtande av konsulter och för produktutveckling.

Enligt *Svenska revisorsamfundet* bör löptiden för amorteringslån för konsultinvestering anpassas till aktiebolagens bestämmelse om avskrivning på organisationskostnad, d. v. s. i regel högst fem år. Sådant lån, framhåller samfundet, bör dock inte förbindas med skyldighet för lånsökanden att utnyttja endast företagareföreningens eller SHI:s konsultservice. Däremot förefaller det riktigt, att förening medverkar med hänvisning till i varje särskilt fall lämpliga, helst lokalt tillgängliga konsulter. Revisorsamfundet finner det dessutom önskvärt att speciella toppkrediter ställs till förfogande för företagareföreningarna eller kommunerna för uppförande av industrifastigheter till uthyrning.

I fråga om formerna för kreditstödet har utredningens förslag att tills vidare behålla nuvarande långivning från en statlig lånefond och statlig garantigivning tillstyrkts av *kommerskollegium*, *riksbanksfullmäktige*, *Företagareföreningarnas förbund*, *Svenska stadsförbundet*, *Svenska bankföreningen*, *SHIO*, *Svensk industriförening*, *Svenska företagares riksförbund*, *samtliga företagareföreningar*, ungefär hälften av *länsstyrelserna* samt *två handelskammare*.

Enligt *kommerskollegium* bör tyngdpunkten av det statliga kreditstödet ligga på lånegarantiformen, framför allt därför att denna överlåter kreditgivningen på de institut som normalt ombesörjer denna verksamhet. Kollegiet anser emellertid liksom utredningen att kreditmarknaden inte f. n. kan anses fungera på ett helt tillfredsställande sätt för de mindre företagen, vilket talar för ett bibehållande av direktlånen jämsides med garantigivningen.

Svenska stadsförbundet framhåller att lånegarantiformen normalt är den bästa stödformen och konstaterar att direktlångivningen kräver större administrativt arbete än garantigivningen. Om i enlighet med utredningens förslag ränteinkomsterna på direktlånen skall inlevereras av föreningarna till statsverket, torde kontrollen härav bli administrativt betungande för statsverket. Från arbets- och kontrollsynpunkt bör sålunda garantilånepformen ges företräde.

En del remissinstanser, bl. a. *statskontoret*, *bankinspektionen*, *riksgäldsfullmäktige* samt *SAF* och *Sveriges industriförbund*, delar visserligen ut-

redningens uppfattning att de båda stödformerna tills vidare bör bibehållas men önskar en ändrad ordning i framtiden. Sålunda erinrar *statskontoret* om att ämbetsverket i yttrande år 1959 över betänkandet Statligt kreditstöd till hantverk och småindustri m. m. uttalade att det i och för sig måste anses principiellt föga tillfredsställande med två sidoordnade statliga stödformer och att detta gav anledning att överväga om inte ett enhetligt system borde genomföras. Statskontoret anser att med de ändrade förhållanden på kreditmarknaden, som numera råder och som ytterligare kan skönjas, dessa synpunkter har vunnit i styrka. Det torde emellertid falla sig mest naturligt, att principiell rubbning i företagareföreningarnas status och befattning med statlig stödverksamhet inte nu vidtas.

Riksgäldsfullmäktige anför att en tillämpning av utredningens resonemang om kreditstödet inriktning på räntabla företag på sikt borde leda till att såväl garantilångivningen som direktlånen genom en anpassning av kreditmarknaden i princip bör kunna avskaffas. I varje fall borde en avveckling av direktlånestödet kunna tas upp till övervägande så snart de kreditmarknadsmässiga förutsättningarna därför kan anses föreligga.

Svenska revisorsamfundet föreslår att försök initieras i syfte att etablera kreditgarantiorganisationer. Sådana bör kunna upprättas genom samverkan mellan staten, affärs- och sparbanksväsendet samt företagaresammanslutningar av olika slag, bland dem också företagareföreningarna.

Lantbruksstyrelsen, Sveriges jordbrukskassaförbund samt *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* förordar att det statliga kreditstödet skall utgå endast i form av kreditgarantier. De båda förstnämnda remissorganen åberopar till stöd härför de goda erfarenheter som vunnits inom jordbrukets rationaliseringsverksamhet med stödformen statlig lånegaranti. *Handelskammaren*, som argumenterar emot utredningens påstående att kreditmarknaden f. n. inte kan anses fungera tillfredsställande för de mindre företagen, finner inte anledning anta att kreditinstituten skulle anlägga en annorlunda bedömning än företagareföreningarna om ett företag är lönsamt och utvecklingsbart. För sådana företag anser handelskammaren att lånemedel alltid kommer att stå till förfogande, varför föreningarnas direktlånegivning omedelbart bör upphöra.

Utredningens förslag om höjning av direktlånetaket har rönt allmänt gillande av remissinstanserna. *Kommerskollegium, bankinspektionen, SAF* och *Sveriges industriförbund, Svenska bankföreningen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Föreningen auktoriserade revisorer* samt *några länsstyrelser* och *företagareföreningar* tillstyrker den av utredningen föreslagna beloppsgränsen, 100 000 kr. *Kommerskollegium* förordar emellertid att verket, i likhet med vad nu är fallet, skall ha rätt att om särskilda förhållanden föreligger i ett låneärende medge föreningen att utlämna direktlån på högre belopp. *Ett par företagareföreningar* finner den föreslagna övre beloppsgränsen för direktlån vara till-

lämplig i normalfallet men anser en höjning av gränsen vara befogad i vissa fall.

Ett stort antal remissinstanser anser att lånelaket för direktlån bör höjas ytterligare i förhållande till utredningens förslag. *Svenska revisorsamfundet* förordar 150 000 kr. som övre gräns. *SHIO, Företagareföreningarnas förbund, några länsstyrelser, flertalet företagareföreningar* och *Svensk industriförening* föreslår att beloppsgränsen sätts vid 200 000 kr. Företagareföreningarnas förbund framhåller att en högre beloppsgräns behövs företrädesvis när avbetalningskontrakt utgör säkerhet för lån. Behovet skulle minska, om avbetalningskontrakt fick ställas som säkerhet även för industrigarantilån. Motivet för företagareföreningarna att välja avbetalningskontrakt som säkerhet är bl. a., påpekar förbundet, att man härigenom avstår från att kräva företagsinteckning och på så sätt minskar inteckningsbelastningen för företagen.

En förutsättning för delegering av garantigivningen till föreningarna och höjning av beloppsgränserna för direktlånen bör enligt *Föreningen auktoriserade revisorer* vara att företagareföreningarna besitter eller anskaffar personalresurser av sådan kvalitet, att även mera komplicerade och omfattande låncärenden kan behandlas med tillfredsställande säkerhet.

Till utredningens förslag att företagareföreningarna skall få rätt att bevilja statlig garanti för lån intill ett belopp av högst 200 000 kr. har remissinstanserna med få undantag anslutit sig. Bland dem som godtagit förslaget återfinns *kommerskollegium, bankinspektionen, riksgäldsfullmäktige, riksbanksfullmäktige, Företagareföreningarnas förbund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, SHIO, Svensk industriförening, Svenska kommunförbundet, några länsstyrelser* och *samtliga företagareföreningar*.

Riksgäldsfullmäktige finner delegering av viss kreditgarantigivning till företagareföreningarna under de av utredningen angivna förutsättningarna väl motiverad och av betydelse för ett effektivt utnyttjande av ifrågasvarande form av kreditstöd.

Bankinspektionen framhåller att delegeringen medför minskad omgång och kan bidra till ökad rationalitet. Däremot bör man vara försiktig när det gäller att bygga ut organisationen för kreditadministration och därmed sammanhängande uppgifter. Utredningens förslag innebär i praktiken att man får lika många nya kreditinrättningar som det finns företagareföreningar med vad det innebär i fråga om säkerhetsförvaltning, bokföring, kreditövervakning, låneavisering, kassagöromål etc.

Den föreslagna ordningen att enskilda organisationer får rätt att fatta beslut som innebär ekonomiska förpliktelser för staten finner *kommerskollegium* från principiella synpunkter kunna vara betänkelig. Den till föreningarna delegerade beslutanderätten kommer att avse statliga garantier, som i lika hög grad som de centralt beviljade garantierna medför statligt

betalningsansvar gentemot långivarna. Kollegiet erinrar emellertid om all utredningen i fråga om räntesättningen för lånen föreslår ett förfarande som skulle göra det möjligt att ikläda föreningarna ekonomiskt ansvar för de delegerade garantierna. Om detta ansvar görs betryggande vill kollegiet, med hänsyn till önskvärdheten att prioritera garantigivningen inom kreditstödet, inte motsätta sig den föreslagna delegationen. Liknande uppfattning har *Svenska bankföreningen*, som framhåller att dess betänksamhet inför det föreslagna systemet bortfaller om man i enlighet med förslaget låter ansvaret för förlust på garantilån i första hand drabba den i ärendet medverkande företagareföreningen.

En mot utredningen avvikande mening framför *statskontoret*, som anmärker att förslaget om delegation inte har sammankopplats med ändring av föreningarnas status utan att dessa allttjämt skulle vara ekonomiska föreningar u. p. a. Ämbetsverket framhåller att någon ekonomisk självrisk inte skulle åvila föreningarna. Uppkommande förluster skulle i första hand läckas av den kreditavgift, som skulle utgå för den statliga garantin, men därutöver uppkommande förluster skulle, såvitt statskontoret kunnat finna, helt drabba statsverket oavsett hur kreditrisken bedömts och bevakats av föreningen. Detta förslag synes inte tillfredsställande. Vill man eftersträva en delegering av beslut i förevarande kreditfrågor, skulle möjligen som ett alternativ den utvägen kunna tänkas, att föreningarna blev självständiga garantigivare och att garantiavgifterna helt fonderades i en gemensam säkerhets- och förlusttäckningsfond för föreningarna. I varje fall för en övergångstid skulle staten då kunna ställa visst garantikapital till förfogande, t. ex. i form av inflytande amorteringsbelopp på äldre direktlån. Några sådana åtgärder synes emellertid inte nu böra vidtagas. Statskontoret anser därför att nuvarande ordning för beslut om kreditgarantier tills vidare bör bibehållas oförändrad.

Frågan om beloppsgränser vid kombination av de båda stödformerna har direkt berörts av endast *kommerskollegium*, som tillstyrker utredningens förslag, och *SHIO*, som anser att företagareföreningarna bör få bevilja direkt- och garantilån på sammanlagt högst 400 000 kr. till ett och samma företag.

Frågan om samordningen mellan det statliga kreditstödet till småindustri och hantverk samt andra former av statlig utlåningsverksamhet behandlas i ett par remissyttranden. *Riksgäldsfullmäktige* understryker sålunda betydelsen av att en effektiv samordning etableras mellan det statliga lokaliseringstödet och det kreditstöd som förmedlas av företagareföreningarna och erinrar i anslutning härtill om att författningsmässiga förutsättningar för en sådan samordning numera föreligger.

Svenska sparbanksföreningen ifrågasätter om inte en samordning av företagareföreningarnas kreditgivning och den kreditförmedling investeringsbanken kommer att driva bör kunna ske. En sådan samordning skulle

exempelvis kunna innebära att förvaltningen av de statliga lånefonder det här gäller överförs till investeringsbanken. En samverkan, fortsätter sparbanksföreningen, får sedan tänkas ske mellan företagareföreningarna och investeringsbanken samt de lokala kreditinstituten rörande de nya projekt som aktualiseras. Sparbanksföreningen, som understryker sparbankernas ökade intresse för kreditgivning till näringslivet, betonar att dessa bankers resurser främst är avsedda för de mindre och medelstora företagen.

Utredningens förslag i fråga om lånetider och amorteringsansättningar beträffande direktlån och lån mot av företagareföreningarna beviljade lånegarantier tillstyrks av bl. a. *kommerskollegium*, *bankinspektionen*, *Svenska sparbanksföreningen*, *Svensk industriförening* samt *några handelskammare* och *företagareföreningar*.

Företagareföreningarnas förbund och *flertalet företagareföreningar* förreslår att föreningarna medges rätt att bevilja lån till byggnadsinvesteringar med en löptid av 20 år. Förbundet och några företagareföreningar förordar dessutom att föreningarna, när särskilda skäl föreligger, får vidta sådana ändringar i gällande villkor för industrigarantilån som inte kan anses ha väsentlig betydelse för statens betalningsansvar.

Att marknadsränta bör gälla för såväl industrigarantilån som direktlån anser *kommerskollegium*, *riksbanksfullmäktige*, *bankinspektionen*, *Företagareföreningarnas förbund*, *SHIO*, *Svenska landstingsförbundet*, *flertalet företagareföreningar* samt *några länsstyrelser* och *handelskammare*. Kommerskollegiet tillägger dock att någon egentlig marknadsränta icke kan anses tillämplig för lån utan av kreditinstitut godtagbara säkerheter. Därför anser kollegiet det inte lämpligt att anknyta till någon av de förekommande bankräntorna. Det torde vara riktigare att låta räntan bli resultatet av ett lämpligt tillägg till långivarens utlåningsränta för garantilån.

Också *handelskammaren i Göteborg* finner det riktigt att marknadsränta utgår men kan inte ansluta sig till den princip utredningen valt. Enligt handelskammarens mening bör det vara lättare och mer praktiskt att lånen utlämnas mot marknadsränta och att sedan räntetäckterna fördelas mellan staten och företagareföreningarna i enlighet med de riklinjer som angetts i betänkandet.

SAF och *Sveriges industriförbund* anser att räntenivån för det statliga kreditstödet bör överensstämma med vad som gäller för s. k. förtroendekrediter från affärsbankerna. Dessa krediter torde enligt organisationernas mening utgöra den enda jämförbara låneformen.

Svensk industriförening kan till nöds godta utredningens principiella inställning att det statliga kreditstödet skall utgå utan subventionsinslag men framhåller att, om samhället helhjärtat vill satsa på hantverket och den mindre industrin, viss subvention av räntan på de statliga krediter som lämnas kan vara motiverad. Småförtagens minskande förmåga till

självfinansiering har lett till ett i längden ohållbart förhållande, nämligen en snedvridning i förhållandet mellan eget och främmande kapital. Vad småföretagen är i behov av är ett ökat eget kapital, men de har utomordentligt svårt att skaffa sådant bl. a. eftersom de är utestängda från nyemissionsutvägen. Mot denna bakgrund är det icke obefogat att tänka sig en subvention av räntan på de krediter som staten lämnar småföretagen via företagareföreningarna, framför allt på grund av dessa företags stora samhällsekonomiska betydelse i olika avseenden.

I fråga om räntan för garantilånen erinrar *kommerskollegium* om att denna från början ställdes i viss relation till räntan för fastlighetslån mot bottsäkerhet. Den har ändrats åtskilliga gånger och därvid i huvudsak följt diskontoändringarna. Sedan år 1957 har det överlåtits på bankerna att själva bestämma garantilåneräntan. Den ingår dock bland de utlåningsräntor, om vilka överenskommelse träffas mellan riksbanken och bankerna i samband med diskontoändringar. På hösten 1965 rekommenderade Svenska bankföreningen sina medlemmar att höja garantilåneräntan med 1 % utan att detta hade samband med någon diskontoändring. Åtgärden motiverades med att den rådande knappheten på kreditgivningsresurser vid en lägre ränta på garantilånen kunde medföra viss risk för att de undanträngdes till förmån för andra i praktiken lika säkra industri-lån. Kollegiet ansåg frågan ha sådan vikt att den borde övervägas inom Kungl. Maj:ts kansli och bringade den därför till handelsdepartementets kännedom. Kollegiet anförde samtidigt att det i frågan framträdde två huvudsynpunkter, dels att långivaren på grund av den statliga garantin inte löpte någon risk, vilket talade för en låg räntesats, dels att det med fog kunde hävdas att det var oriktigt att den som inte själv erbjöd bankmässiga säkerheter för ett lån i räntehänseende skulle bli förmånligare ställd än den som tillhandahöll dylika säkerheter. Kollegiet ansåg att sistnämnda synpunkt borde vara avgörande och att det därför saknades anledning motsätta sig den höjda räntan.

Kollegiet finner det tydligt, att bankerna genom den på hösten 1965 genomförda räntehöjningen, som sedan vid de följande ränteändringarna fått bestå i relation till övriga utlåningsräntor, tillgodogör sig en högre ränta för garantilånen än som kan anses berättigat. Den nuvarande goda tillgången på lånemedel talar enligt kollegiets mening för en återgång för garantilåneräntan till i huvudsak den relation till andra utlåningsräntor som gällde före räntehöjningen på hösten 1965. Kollegium föreslår därför att förhandlingar om den garantilåneränta som bör gälla för nya lån tas upp med bankerna, lämpligen genom riksbankens försorg.

Statskontoret biträder utredningens uppfattning att kreditinstituten för garantilånen bör tillgodoräkna sig »endast en ränta baserad på bästa säkerhet och låneformens övriga kostnader», medan återstoden av den marknadsmässiga räntan skall tillfalla den som ikläder sig risken och utför

utredningen. Ämbetsverket tillfogar att de fördelar för kreditinstituten, som måste förutsättas ligga i föreningarnas tillsyn över låntagaren, mer än väl bör kompensera kreditinstituten för det arbete som överföringen av garantiavgiften till föreningen kan medföra.

Svenska bankföreningen framhåller att garantilån förorsakar den långivande kreditinrättningen ett mycket omfattande arbete med skötsel och vidmakthållande av säkerheter samt bevakning och uppföljning i form av bokslutsgranskningar och kontrollbesök. Även i andra avseenden är lån mot statlig garanti kostnadskrävande för långivaren. Bankföreningen anser sålunda att kreditinstitutens administrationskostnader för garantilån är av en helt annan storleksordning än vid lån mot säkerhet av bottenin-teckning i bostadsfastighet. I och för sig skulle det därför vara fullt motiverat att räkna med samma grundräntesats för garantilån som den allmänt tillämpade garantilåneräntesatsen. Det skulle innebära att den totala kreditkostnaden, inklusive risk- och utredningsavgiften, skulle komma att uppgå till 8,5 % efter ränteläget vid mitten av november 1967. Detta måste snarast, framhåller bankföreningen, anses lågt för krediter som har till uppgift att ersätta eget kapital. Med hänsyn härtill anser bankföreningen att den av utredningen föreslagna grundräntesatsen för garantilån icke kan betraktas som marknadsmässig utan att den är alltför låg. Grundräntan för direktlån bör såsom utredningen också föreslår av likformighetsskäl vara densamma som grundräntan för garantilån.

Likartade synpunkter på den räntesats som kreditinrättningar bör tillämpa för krediter mot statlig garanti framför *Svenska sparbanksföreningen*. Räntan på garantilån bör enligt föreningen med $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ % överstiga bottenlåneräntan, vartill kommer den av utredningen föreslagna engångsavgiften för utredningskostnader och förlustrisk.

Utredningens förslag att lån mot statlig garanti även bör kunna lämnas mot bunden ränta tillstyrks av *kommerskollegium*, som framhåller att det därigenom skulle bli möjligt för exempelvis AB Industrikredit att lämna garantilån. Också *Svenska företagares riksförbund* och *Svensk industriförening* önskar att sådana bestämmelser utfärdas att industrigarantilån kan placeras hos AB Industrikredit och AB Företagskredit.

Beträffande utredningens förslag att Kungl. Maj:t skall ha rätt att i författning fastställa den räntefot som får utgå för industrigarantilån anför *Svenska sparbanksföreningen* att erfarenheter från tidigare studielån med statlig kreditgaranti talar mot ett sådant förfaringssätt. Högsta räntesats för ifrågavarande lån bör som tidigare fastställas genom förhandlingar mellan affärsbanker, sparbanker och kommerskollegium. Konkurrensen mellan affärsbanker och sparbanker torde sörja för att oskäligt höga räntor inte kommer att tas ut.

Utredningens förslag att företagareföreningarna till statsverket

skall inleverera inflytande låneräntor har i allmänhet godtagits av remissinstanserna. *Svenska bankföreningen* stryker under att frågan hur företagareföreningarna skall få medel till förlusttäckning kommer att få ökad betydelse om föreningarna åläggs skyldighet att stå förlustrisk även för vissa garantilån.

Handelskammaren för Örebro och Västmanlands län finner utredningens förslag vara i sin ordning under förutsättning att företagareföreningarna erhåller visst stalligt administrationsbidrag såsom täckning för den räntemarginal på vilken föreningarna hittills bl. a. baserat sin verksamhet.

Kommerskollegium, Företagareföreningarnas förbund, SHIO, några länsstyrelser och *i det närmaste samtliga företagareföreningar* föreslår att ränteintäkterna inlevereras till statsverket en gång per år. *Tre företagareföreningar* menar att räntebetalningarna bör ske halvårsvis.

SHIO framhåller att vissa administrativa och principiella skäl kan åberopas mot det nuvarande systemet med räntemarginal men ifrågasätter om systemet bör helt avvecklas. Alternativt till den föreslagna engångsavgiften kan man även denna väg bygga upp företagareföreningarnas reserver för täckande av låneförluster.

En mot utredningens uppfattning helt avvikande mening har *statskontoret* som anför.

För direktlånen har utredningen ansett en ändring av det hittillsvarande systemet i räntehänseende ofrånkomligt. Anledningen härtill är att de ytterst varierande räntedifferenserna mellan föreningarnas inlåningsränta från fonden och utlåningsräntan till de enskilda låntagarna skapat åtskilliga problem. Det kritiserade systemet bygger på att föreningarna står som låntagare gentemot den av statskontorets fondbyrå förvaltade lånefonden. För de till föreningarna utlämnade lånemedlen debiteras dessa ränta efter statens normalränta och räntedebitering sker årligen i december månad. Sett ur fondbyråns synpunkt är systemet enkelt och har fungerat utan besvärligheter eller större arbetsinsatser. Det förordade systemet kommer däremot att kräva ökade arbetsinsatser hos såväl statskontoret som föreningarna och möjligheterna till kontroll över inbetalade räntemedel torde bli begränsade. Då Kungl. Maj:t förutsätts skola besluta om räntan å direktlånen, bör denna ränta gälla även föreningarnas lån från fonden, möjligen med reducering av någon tiondel med hänsyn till tidsintervaller mellan in- och utlåning. Statskontoret anser sig därför inte kunna biträda utredningens förslag till ändring av det nuvarande systemet.

Förslaget att låntagare i normalfallet skall erlägga en utredningsavgift motsvarande 1,5 % av lånebeloppet tillstyrks av bl. a. *kommerskollegium, riksbanksfullmäktige, riksgäldsfullmäktige, Svenska bankföreningen, Svenska kommunförbundet, flera länsstyrelser, några företagareföreningar* samt *tre handelskammare*. Även *statskontoret* synes ställa sig positivt till förslaget.

Företagareföreningarnas förbund och *SHIO* ifrågasätter — med hänsyn till de skärpta krav som utredningen ställt på företagsekonomiska utredningar och intensivare uppföljning av lån — om inte utredningsavgiften

bör höjas. Förbundet föreslår sålunda att utredningspålägget höjs till det dubbla. SHIO anser viss ökning erforderlig, vilket i sin tur kan motiveras att staten även fortsättningsvis bär en del av den risktäckning som annars skulle åvila föreningarna, alternativt att räntan höjs i motsvarande mån.

På grund av bl. a. delegeringen av viss beloppsbestämd garantigivningsdel och utredningens krav på dokumentation, uppföljning, bevakning m.m. förordar *de flesta företagareföreningarna* en högre utredningsavgift än utredningen föreslagit. Drygt hälften av föreningarna anger att avgiften bör utgå med 3 % av lånebeloppet.

Svenska bankföreningen påpekar att utredningsavgiften i regel bör avvägas så att kostnadstäckning erhålls även för sådana utredningar som resulterar i att kreditansökningen avslås. Den alternativa metoden att alltid ta ut en ansökningsavgift, som i händelse av bifall avräknas mot utredningsavgiften, skulle enligt bankföreningens mening sannolikt endast motvilligt accepteras av låntagarklientelet. Också *flera företagareföreningar* anser att införandet av en obligatorisk ansökningsavgift skulle mötas av stark kritik från lånsökandena.

Några remissinstanser ställer sig avvisande eller tveksamma till förslaget om utredningsavgift. *Länsstyrelsen i Blekinge län* finner sålunda behov inte föreligga att utöver risktäckningstillägget ta ut särskild utredningsavgift av låntagarna. Den räntesats som fastställs för lånen får antas innefatta gottgörelse även för vissa administrations- och utredningskostnader. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* finner den omständigheten, att utredningen i ett lokaliseringsärende synes kunna bli kostnadsfri för sökanden medan det företag som anlitar en företagareförening skulle drabbas av utredningskostnader, tala mot den föreslagna kostnadstäckningsprincipen. Det finns ingen rimlig anledning att i detta avseende göra åtskillnad mellan de två låneformerna.

Svenska revisorsamfundet understryker att ränta i vanliga fall täcker kreditgivarens omkostnader för utredningar m. m. Samfundet anser det inte utrett varför så inte kan ske också här. Det föreslagna systemet medför att lånsökande som anhåller om större krediter drabbas överproportionellt. I detta sammanhang skulle ett avgiftssystem i och för sig kunna konstrueras på ett överlägset rättvist sätt, nämligen som en sedvanlig konsultdebitering. Härav följer, framhåller samfundet, att företag, som enligt föreningarnas normer låter analysera de för kreditstödet erforderliga förhållandena, t. ex. genom att anlita konsult, normalt skulle förorsaka föreningen mindre arbete och därigenom drabbas av lägre utredningsavgift. Samfundet förordar därför i första hand att utredningskostnad debiteras såsom konsultuppdrag och ej utgår med fast procent av ansökt lån. I andra hand föreslås en med större lånebelopp fallande utredningsavgift.

Utredningens förslag att låntagare skall erlägga en förlusttäckning i n g s a v g i f t med genomsnittligt 3 % av lånebeloppet förordas av bl. a. *kommerskollegium, riksbanksfullmäktige, riksgäldsfullmäktige, Svenska bankföreningen* samt *några länsstyrelser och företagareföreningar*. Även *statskontoret, bankinspektionen* och *Svenska sparbanksföreningen* synes ställa sig positiva till förslaget.

Riksbanksfullmäktige framhåller sålunda att grundragen i förslagen om ränteersättning och avgifter synes till stor del lösa problem som fullmäktige tidigare har pekat på. Enligt fullmäktiges uppfattning bör företagareföreningarnas avgifter inte sättas lägre än de föreslagna. Om man därigenom gör det möjligt att föreningarna — i mycket blygsam skala — kan bygga upp säkerhetsfonder torde detta kunna hälsas med tillfredsställelse. I detta sammanhang framhåller fullmäktige att låntagares intresse av att inte betala alltför höga räntor, vilket kan bli en följd av systemet, får skyddas genom att garantilåneräntan hålls på en rimlig nivå.

Föreningen auktoriserade revisorer intar en något försiktigare ställning till utredningsförslaget och anför att behovet av förlusttäckningspremier av den storleksordning utredningen föreslagit är svårbedömbart. Med hänsyn till risken för att en alltför låg riskpremie kan tänkas negativt påverka föreningarnas benägenhet att fortsättningsvis ta ur företagsekonomisk synvinkel välmotiverade risker har föreningen ingen erinran mot att förlusttäckningsavgiften åtminstone inledningsvis är något högre än vad som motsvarar genomsnittsnivån för hittills konstaterade förluster.

Svenska landstingsförbundet förordar att förlusttäckningsavgiften utgår med 2,5 % av lånebeloppet. Till stöd härför åberopar förbundet dels nivån på hittills konstaterade förluster, dels att kreditgivningen framdeles skall inriktas på lönsamma och utvecklingsbara företag samt att lånen skall beviljas utan hänsyn till lokaliserings- och sysselsättningssynpunkter, dels ock att en alltför hög avgift skulle motverka kreditgivningens syfte och medföra en ansamling av medel i fonderna.

Den av reservanterna föreslagna förlusttäckningsavgiften på 2 % finner *SHIO, Svenska kommunförbundet, Svenska företagares riksförbund, några länsstyrelser, företagareföreningar* och *handelskammare* väl avvägd. *Svenska företagares riksförbund* framhåller att det bör vara föreningarna obetaget att nedsätta förlusttäckningsavgiften om utvecklingen i föreningarna gör detta möjligt.

Varierande förslag om procentsatsen för förlusttäckningsavgiften framför de *företagareföreningar* som inte anslutit sig till utredningen eller reservanterna. 13 föreningar menar att avgiften bör bestämmas till 1,5 %. Som motiv härför anføres att, eftersom staten tidigare har stått risken, denna åtminstone i ett inledningsskede bör delas mellan staten och låntagaren. Denna uppfattning har också *Företagareföreningarnas förbund*.

En avgift på 2 % som inkluderar både förlusttäcknings- och utredningsavgift anser *Svensk industriförening* motiverad.

I fråga om sättet för uttagande av förlusttäcknings- och utredningsavgift finner *Kommerskollegium*, *bankinspektionen*, *Svenska bankföreningen*, *Svenska sparbanksföreningen* och *Svenska landstingsförbundet* övervägande praktiska skäl tala för ett system med engångsavgifter. *Kommerskollegium* anför att ett förfarande med årligt räntetillägg blir i hög grad administrativt betungande för både banker och företagareföreningar. Å andra sidan är metoden med en engångsavgift inte heller särskilt tilltalande och kan för låntagaren ofta innebära vissa nackdelar. En engångsavgift har emellertid som utredningen också framhåller den fördelen att den snabbt bygger upp fonderna för förlusttäckning. Kollegium finner därför övervägande praktiska skäl tala för tillämpandet av en engångsavgift.

Den motsatta uppfattningen — att de båda avgifterna bör tas ut i form av ett årligt tillägg till den löpande räntan — företräds av ett stort antal remissinstanser, bl. a. *Företagareföreningarnas förbund*, *SHIO*, *Svensk industriförening*, *Svenska företagares riksförbund*, *praktiskt taget samtliga företagareföreningar*, *åtskilliga länsstyrelser* och *flera handelskammare*. En engångsavgift av detta slag är enligt *SHIO* mycket ovanlig på den svenska kreditmarknaden. Ehuru administrativa m. fl. skäl anförts för denna avgiftsform ifrågasätter organisationen, om inte en sådan avvikelse från sedvanlig praxis i fråga om låneräntor kommer att väcka irritation och motstånd hos låntagarna. Ett tillägg till den löpande låneräntan skulle ge ekonomiskt sett samma effekt och organisationen ifrågasätter om inte ett bibehållande av denna praxis är att föredra.

Svenska företagares riksförbund framhåller att företagareföreningarnas långivning måste ses som verkliga förtroendekrediter. Det finns därför enligt förbundets uppfattning ej anledning att ta ut kostnader för risktagande och utredning som engångsavgift i förskott utan förbundet föreslår att de tas ut som årlig avgift.

Statskontoret anför att den väsentliga delen av kostnader för utredning och undersökning av en tillänkt låntagare bör ligga före lånets eller garantins beviljande. Det ter sig då mest naturligt att avgifter härför tas ut i anslutning till lånets prövande. I detta avseende biträder statskontoret förslaget. Beträffande förlusttäckningsavgiften i samband med garantilån kan enligt ämbetsverkets mening starka skäl åberopas för årligt räntetillägg. Föreningarna kan härigenom — på liknande sätt som vid direktlånen — bli uppmärksammade på förskjutningar i låntagarens räntebetalningar.

Förslaget att förlusttäckningsavgiften till viss del skall fonderas hos föreningarna och till viss del överföras till en för samtliga företagareföreningar gemensam förlusttäckningsfond synes ha accepterats av *Svenska landstingsförbundet*.

I övrigt har remissinstanserna i den mån de har behandlat frågan så gott som enhälligt avvisat förslaget om en gemensam central förlusttäckningsfond. *Kommerskollegium* och *Svensk industriförening* finner sålunda en sådan fond icke motiverad. Skulle i något fall en större låneförlust uppstå bör enligt industriföreningens mening staten svara för den på samma sätt som för förluster på centralt beviljade lån. 18 *företagareföreningar* föreslår att förlusttäckningsavgifterna fonderas hos respektive föreningar.

Endast ett fåtal remissinstanser har uttalat sig angående omfattningen av det statliga kreditstödet. *Kommerskollegium*, som anser det vara svårt att uppskatta storleken av erforderlig garantilåneram, finner en ökning av nuvarande ram med 25 milj. kr. erforderlig för att säkerställa att det nya systemet för kreditstöd skall fungera på ett tillfredsställande sätt.

Svensk industriförening konstaterar att den mindre industrin svarar för ca 25 % av den totala industriproduktionen i vårt land men har tillgång till endast 15 % av den totala utestående kreditvolymen till industrin. Mot denna bakgrund och med hänsyn till att investeringsbanken knappast kommer att ändra på detta förhållande, eftersom dess verksamhet i första hand torde komma att inriktas på de större företagens behov, anser föreningen det rimligt och välmotiverat att tillskotten till hantverks- och industrilånefonden fördubblas och att en fördubbling också sker av industrigarantiramarna.

Även *Svenska landstingsförbundet* och *några länsstyrelser* förordar en utökning av företagareföreningarnas kreditstödjande verksamhet.

Svenska bankföreningen anser det vara av vikt att ramarna för kreditstödet hålls så pass snäva att en noggrann prövning av stödbehovet framtvingas i varje enskilt fall.

Utredningens erinran om vikten av att företagareföreningarna effektiviserar sin uppföljning av låneärenden understryks av bl. a. *riksrevisionsverket*, *Föreningen auktoriserade revisorer*, *Svenska revisorsamfundet*, *Företagareföreningarnas förbund*, *några länsstyrelser* och *ett flertal företagareföreningar*.

Riksrevisionsverket framhåller att föreningarna som en följd av det ökade risktagandet i låneverksamheten, som det av utredningen föreslagna förlusttäckningssystemet medför, kan förutsättas skärpa sin företagsekonomiska bedömning av lånesökande företag samt verksamt följa upp låneärenden genom bokslutsgranskning och kontakt med företagen. I fråga om större företag, för vilka kreditgaranti beviljas av Kungl. Maj:t eller kommerskollegium, torde statens ekonomiska intresse bära bevakas genom att erforderlig insyn i företagen medges genom särskilt tillsatta styrelseledamöter och revisorer eller på andra liknande sätt.

Också *Företagareföreningarnas förbund* anför att höjningen av direktlånegränsen och den föreslagna delegerade garantigivningen ställer större

krav på dokumentation, systematik och analys i låneärenden och att åtgärder bör vidtas för att eliminera eventuella brister. I samband härmed påpekar förbundet att uppföljningsarbetet medför krav på ökade personella resurser och ökar föreningarnas administrativa kostnader.

Svenska revisorsamfundet anser att företagareföreningarna i stället för att nyanställa personal bör kunna uppdra åt lokala revisorer och fristående ekonomiska konsulter att enligt fastställd rutin utföra företagsvärderingar som led i säkerhetskontrollen.

Företagareföreningarnas organisation m. m.

Nuvarande ordning

Som förut nämnts finns numera en företagareförening i varje län utom Stockholms län där det finns två. Alla föreningarna är organiserade och registrerade som ekonomiska föreningar och således underkastade bestämmelserna i lagen den 1 juni 1951 (nr 308) om ekonomiska föreningar. Ändamålet med företagareföreningarnas verksamhet anges i stadgarna i stort sett lika för dem alla, nämligen att främja uppkomsten och utvecklingen av hantverk och småindustri inom länet, bl. a. genom att undersöka möjligheterna att skapa lönsamma företag, bedriva utrednings- och rationaliseringsverksamhet samt utlämna lån eller förmedla lån från staten eller annan långivare. Till medlemmar i förening kan väljas enskilda personer och sammanslutningar, landstingskommuner, primärkommuner och andra samfälligheter samt handelskammare. Sammanlagda antalet medlemmar uppgick den 31 december 1965 till 12 736.

Antalet ledamöter i föreningarnas styrelser varierar och är lägst sex och högst tretton. Hos samtliga föreningar finns ett antal bundna mandat. Sålunda utser länsstyrelsen och landstinget regelmässigt minst en ledamot vardera. Även hantverksdistrikten utser representanter i flertalet styrelser. I samtliga föreningar utom två är länets landshövding ordförande i styrelsen. Arbetsutskott finns i 18 föreningar. I de föreningar där arbetsutskott saknas består styrelsen oftast av sju ledamöter. Utskottets huvudsakliga uppgift är att förbereda ärenden som senare skall behandlas av styrelsen. Samtliga föreningar har minst två revisorer. I några fall föreskrivs i stadgarna att minst en revisor skall vara auktoriserad.

Företagareföreningarna är privaträttsliga organ. Kungl. Maj:t har emellertid ställt villkor för föreningarnas lån från statens hantverks- och industrilånefond. Dessa villkor tillförsäkrar staten inflytande över föreningarnas verksamhet. Sålunda är föreningarna skyldiga att underkasta sig kontroll av kommerskollegium och att följa de bestämmelser om sådan kontroll som kollegiet meddelar. Föreningarna är också skyldiga att låta en av kollegiet utsedd revisor delta i granskningen av förvaltningen och

räkenskaperna. Slutligen måste föreningarna följa bestämmelserna i 1960 års kungörelse om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri, när de bedriver kreditstödsverksamhet med statliga medel eller när statens ekonomiska intressen eljest berörs. Dessa skyldigheter för föreningarna gentemot staten motsvaras av dels uppdrag som Kungl. Maj:t har givit kommerskollegium att följa föreningarnas verksamhet, att hos Kungl. Maj:t föreslå de åtgärder som kollegiet med anledning därav finner påkallade och att öva tillsyn över den verksamhet som föreningarna bedriver enligt nämnda kungörelse, dels bemyndigande för kollegiet att i den utsträckning som är påkallad utse revisor. Ett visst statligt inflytande förekommer även genom föreskriften i föreningarnas stadgar att en eller flera styrelseledamöter skall utses av länsstyrelsen. På samma sätt förekommer ett kommunalt inflytande genom att minst en styrelseledamot utses av landstinget.

Det ankommer på föreningarna att själva bestämma hur kassaverksamheten skall ordnas (prop. 1960: 1, bil. 12 s. 162, SU 10, rskr 10). Inom flertalet föreningar sköts kassatjänsten och lånehanteringen av den egna personalen. Fyra föreningar har dock överlåtit åt bank att mot viss ersättning ombesörja den tekniska förvaltningen av låneverksamheten liksom den därmed förbundna kassatjänsten.

Företagareföreningarnas förbund är en ideell organisation, i vilken samtliga företagareföreningar är medlemmar. Enligt stadgarna har förbundet till ändamål att vara samarbetsorgan mellan landets företagareföreningar i syfte att tillvarata deras gemensamma intressen och främja de uppgifter som föreningarna har sig anförtrodda. Medlems rätt att delta i handhavandet av förbundets angelägenheter utövas på förbundsstämma genom ombud. Stämman väljer styrelsen som består av ordförande och åtta ledamöter.

Utredningen

Organisationen m. m.

Utredningen erinrar om att föreningarnas verksamhet är inriktad på näringsbefrämjande åtgärder inom länet. Utredningen har övervägt om verksamheten även i framtiden bör drivas i form av ekonomiska föreningar eller om de nuvarande föreningarna bör ombildas till hel- eller halvstatliga organ, stiftelser, aktiebolag eller ideella föreningar. Vidare har utredningen övervägt om huvudmannskapet för verksamheten bör övertas av landstingen.

För bibehållande av formen ekonomiska föreningar talar enligt utredningen bl. a. att föreningarnas goodwill hos såväl företagare som statliga och privata organ kan försvagas vid en ändrad organisationsform. Föreningsformen medger differentiering av verksamheten efter skiftande lokala behov och är en smidig förvaltningsform särskilt för handläggningen

av låneärenden. Upplösning av föreningarna i samband med organisationsändring skulle medföra betydande administrativt arbete.

Å andra sidan framhåller utredningen att föreningarna hittills i det närmaste har varit helt beroende av statens och landstingens ekonomiska stöd för sin verksamhet. Staten bör, som en förutsättning för att statligt kredit- och rationaliseringsstöd skall bibehållas, kunna kräva att få ett bestämmande inflytande på föreningarnas verksamhet. Detta gäller med särskild tyngd om staten även i fortsättningen skulle till någon del ikläda sig ansvaret för täckande av förluster vid kreditgivningen. Även föreningarnas nära anknytning till lokaliseringsverksamheten i vissa län kan motivera en närmare statlig anknytning. En hel- eller halvstatlig organisationsform synes utredningen av dessa skäl ligga närmast till hands. Vid sådana organisationsformer skulle gälla bestämmelserna om ämbetsmannans ansvar och viss offentlig insyn. Önskemålet härom kan emellertid tillgodoses vid andra organisationsformer, exempelvis ekonomisk förening, genom bestämmelser som Kungl. Maj:t meddelar i särskild ordning.

Mot bakgrunden av sina förslag att lånestödet utan subventionsmoment skall inriktas på företagsekonomiskt väl motiverade projekt, att avgift skall tas ut för förlusttäckningen och föreningarnas eget risktagande samt att rådgivningsverksamheten skall vara självfinansierande anser utredningen att det främst av praktiska skäl är ändamålsenligt att den nuvarande organisationsformen behålls.

Utredningen framhåller att förslagen om delegerad garantigivning, statligt administrationsbidrag och gynnsam behandling i skattehänseende för föreningarna motiverar att den statliga insynen i deras verksamhet stärks. Det bör, liksom när staten i andra sammanhang ger stöd åt enskilda organ som bedriver allmännyttig verksamhet, ske genom att staten fastställer föreningarnas stadgar samt tillsätter styrelseledamöter och revisorer.

Sålunda föreslår utredningen att staten tillsätter två ledamöter i en normalstyrelse på sju. Två ledamöter föreslås tillsatta av landstinget och övriga tre av föreningsstämman. Sju ledamöter ger enligt utredningen både tillfredsställande statlig insyn och erforderlig lokal förankring och sakkunskap. Den gemensamma majoriteten för staten och landstinget anser utredningen vara motiverad av föreningarnas uppgifter i fråga om kreditstödet och finansieringen av verksamheten. Statens och landstingets representanter föreslås bli utsedda för fyra år, dvs. en valperiod. De av föreningsstämman utsedda ledamöterna kan enligt utredningen lämpligen utses för två år i sänder. Liksom f. n. bör det finnas två revisorer i varje förening. En bör utses av landstinget och en av föreningsstämman. Minst en av revisorerna bör vara auktoriserad. Kommerskollegium bör alltjämt ha rätt att utse ytterligare revisor.

Med hänsyn till att utredningen föreslår ökade befogenheter för föreningarna i fråga om garantigivningen och befrielse från skattskyldighet kan det

enligt utredningen synas befogat att gemensamma stadgar gäller för alla föreningarna. Eftersom deras verksamhetsinriktning och omfattning även i fortsättningen kan väntas förete skillnader på grund av skilda lokala behov, vill utredningen dock inte föreslå att generellt gällande stadgar fastställs.

Vissa mera grundläggande bestämmelser såsom rörande verksamhetsinriktning, val av styrelse och revisorer, styrelsens sammansättning och befogenheter, bokföringsår, rösträtt på föreningsstämma, disposition av uppkommande vinst och fördelning av behållna tillgångar vid upplösning bör dock vara desamma för samtliga föreningar. Utredningen har därför lagt fram ett normalförslag till stadgar för företagareförening. Förutsättning för att förening skall få statsbidrag och lånemedel bör enligt utredningen vara att Kungl. Maj:t har fastställt föreningens stadgar. Stadgarna bör inte få ändras utan Kungl. Maj:ts godkännande.

Förutsättning för det föreslagna samarbetet mellan föreningarna och SHI beträffande rådgivnings- och kursverksamhetens uppläggning m. m. (se s. 20) synes enligt utredningen vara att Företagareföreningarnas förbund tilldelas funktionen som samordnande instans för föreningarna. Förbundet bör även arbeta för att föreningarna i sin verksamhet tillämpar samma bokförings- och bokslutsprinciper. För dessa uppgifter krävs enligt utredningen viss utbyggnad av förbundets organisation och personal. Kostnaderna för kansliet bör enligt utredningens mening liksom hittills till en del bekostas genom bidrag från staten.

Vissa handläggningsfrågor

Utredningen anser att det även i framtiden bör ankomma på föreningarna själva att bestämma hur kassatjänsten skall ordnas. Föreningarna bör dock alltid ha valmöjligheten aktuell och pröva om det går att erhålla ekonomiskt fördelaktiga avtal med bank om skötseln av lånehanteringen.

Utredningen föreslår att föreningarnas räkenskapsår ändras så att det sammanfaller med statens budgetår.

I enlighet med Kungl. Maj:ts tilläggsuppdrag den 19 december 1963 har utredningen undersökt det administrativa förfarandet vid handläggningen av ärenden rörande statlig kreditgaranti. Här om anför utredningen bl. a. följande. Balansen av icke avgjorda ärenden inom kommerskollegium ökade kraftigt åren 1959—1962. En personalförstärkning som därefter tillförts kollegiets industribyrå har medfört en väsentlig minskning i arbetsbalansen. Den genomsnittliga balansen av låneärenden och ändringsärenden, som låg på 61 ärenden år 1962, sjönk under 1963 till 40 och under 1964 till 37. Under åren 1965 och 1966 minskade balansen ytterligare till 30 resp. 26 ärenden. Den tidigare alltför långa handläggningstiden synes sålunda ha förkortats genom åtgärder som kollegiet själv har vidtagit. Den kraftigt minskade arbetsbalansen torde i och för sig få betecknas såsom rela-

tivt tillfredsställande. Dessutom bör den av utredningen förordade delegeringen till föreningarna av beslutanderätten i de mindre garantilåneärendena kunna bidra till att påskynda det administrativa förfarandet. En av de väsentligaste anledningarna till att handläggningstiderna inom kommerskollegium ofta blivit onormalt långa är att de av föreningarna ingivna ansökningshandlingarna inte har varit kompletta. Förbättring härvidlag synes möjlig att åstadkomma genom information och samverkan mellan kollegiet och föreningarna.

Reservation

Ledamöterna Andersson och Stefanson reserverar sig mot majoritetens förslag om styrelsens sammansättning. De anför bl. a. att näringslivets organisationer, i huvudsak hantverks- och industridistrikten inom SHIO, f. n. är representerade i alla föreningsstyrelser utom tre. I flertalet fall tillsätter hantverksdistrikten två eller tre ledamöter. Denna representation är hävdvunnen och kan oftast hänföras till att organisationerna spelat en viktig roll vid resp. förenings tillkomst. Det personliga samarbetet i styrelsen mellan föreningarna och representanter för organisationer som företräder länets mindre industri och hantverk måste anses ha betydelse för föreningarnas verksamhet. Reservanterna föreslår att den organisation som inom länet representerar mindre industri och hantverk även fortsättningsvis får rätt att utse en styrelseledamot. Föreningsstämman skulle således välja två ledamöter.

Remissyttrandena

Utredningens förslag att företagareföreningarnas nuvarande organisationsform — ekonomisk förening — skall bibehållas har lämnats utan erinran av alla remissinstanser utom *länsstyrelsen i Gävleborgs län*. Det förhållandet, att företagareföreningarna för sin verksamhet är nästan helt beroende av statens stöd, synes enligt länsstyrelsen tala för att den organisatoriska formen för verksamheten anpassas i enlighet härmed. De skäl utredningen har anfört mot en ändrad organisationsform finner länsstyrelsen inte bärande. En statlig organisationsform skulle otvivelaktigt eliminera en stor del av de problem som utredningen diskuterat i samband med de ekonomiska relationerna mellan staten och föreningarna. Länsstyrelsen anser sig dock inte i detta sammanhang kunna ge förslag till statlig eller halvstatlig organisationsform. Olika vägar synes emellertid kunna väljas såsom anknytning till riksbankens distriktsorganisation, ett självständigt länsorgan eller samordning med den statliga kreditgivningen till företagen inom jordbruket i lantbruksnämndens regi.

Delade meningar råder om utredningens förslag till sammansättning av

företagareförenings styrelse. Till utredningens förslag ansluter sig bl. a. *Kommerskollegium, statskontoret, Svensk industriförening, bankinspektionen* och *flera företagareföreningar*. Reservanternas uppfattning biträds av *SHI, SHIO* samt *några länsstyrelser och företagareföreningar*. Även *Svenska landstingsförbundet* rekommenderar att företrädarna för mindre industri och hantverk representeras i styrelsen men förbundet anser det onödigt med särskild bestämmelse härom eftersom näringslivets organisationer är representerade i så gott som samtliga företagareföreningars styrelser.

Vikten av att näringslivets organisationer på lämpligt sätt och i lämplig omfattning blir företrädade i styrelsen betonas av *Sveriges köpmannaförbund*. *Svenska bankföreningen* finner det höra övervägas att ge organisationer inom näringslivet större inflytande vid styrelseval än som skulle bli fallet enligt utredningens förslag. Ytterligare förstärkning av näringslivets representation anser *handelskammaren för Örebro och Västmanlands län* nödvändig och föreslår att — av de två ledamöter som enligt utredningen skall utses av länsorganet — en i stället utses av den organisation inom länet som representerar hantverk och småindustri. Även *Stockholms handelskammare* föreslår att två av styrelseledamöterna skall företräda industri, hantverk och annan likartad verksamhet samt anser att antalet ledamöter i föreningsstyrelsen bör ökas till nio. Att antalet styrelseledamöter bör uppgå till nio förordas också av *Blekinge företagareförening* och *Svenska företagares riksförbund*, vilket anser att den del av föreningsstyrelsen som inte tillsätts av det allmänna bör utan undantag utses av föreningsstämman.

Företagareföreningen i Stockholms stad förordar en i förhållande till utredningens förslag ökad styrelse. Utöver det föreslagna antalet ledamöter anser föreningen att högst två ledamöter bör finnas som representerar länsammanslutningar inom hantverk och industri. Föreningen väcker frågan om inte en utökad kommunal representation är befogad i det nya Stockholms län. *Företagareföreningen i Stockholms län* föreslår dels att föreningsstämman skall kunna utse högst fem ledamöter, dels att i de folkrika länen, i analogi med förhållandena inom vissa andra länsorgan, styrelsen därutöver skall kunna ha större antal ledamöter.

Länsstyrelserna i Malmöhus samt *Göteborgs och Bohus län* och *företagareföreningen i sistnämnda län* anser att landstinget bör utse en och Malmö stad resp. Göteborgs stad en ledamot.

I anslutning till frågan om styrelsesammansättningen har *kommerskollegium, Företagareföreningarnas förbund* och *flera företagareföreningar* förordat att föreningarna medges rätt att tillsätta ett arbetsutskott.

Endast ett fåtal remissinstanser har behandlat utredningens förslag i fråga om revisorer hos föreningarna. *Svenska stadsförbundet* påpekar att, eftersom den revisor som landstinget skulle utse i regel torde vara

en förtroendemän, den auktoriserade revisorn normalt skulle komma att väljas av föreningsstämman. *Företagareföreningarna i Uppsala samt Göteborgs och Bohus län* förordar att antalet revisorer bestäms till tre, varav en auktoriserad. Föreningen i sistnämnda län föreslår dessutom att av dessa en tillsätts av landstinget, en av Göteborgs stad och en av föreningsstämman.

Utredningens uppfattning att minst en av revisorerna bör vara auktoriserad delas inte av *företagareföreningarna i Östergötlands, Gotlands och Blekinge län*. *Företagareföreningen i Östergötlands län* anser sålunda att — med hänsyn till föreningarnas speciella status — ingen av revisorerna behöver vara auktoriserad. Föreningen säger sig emellertid inte ha någon invändning häremot om merkostnaden för auktoriserad revisor täcks av det statliga administrationsbidraget. Sannolikt, fortsätter föreningen, torde revisionskostnaderna kunna begränsas genom en för alla föreningar gemensam överenskommelse med någon revisionsbyrå.

Utredningens förslag att förutsättningen för statsbidrag och lånemedel skall vara att föreningens *s t a d g a r* är godkända av Kungl. Maj:t biträds av *kommerskollegium, bankinspektionen* och *Svensk industriförening*.

Mot utredningens förslag att varje företagareförening även i fortsättningen själv skall få bestämma hur *k a s s a t j ä n s t e n* och *l å n e h a n t e r i n g e n* skall ordnas har *kommerskollegium* inte något att invända. *Bankinspektionen* erinrar om de strävanden till koncentration av arbetsuppgifter avseende kassatjänst som förekommer inom andra områden. Dessa strävanden, fortsätter inspektionen, är märkbara inom hela banksystemet, och inom jordbrukskasserörelsen överlåter de enskilda kassorna vissa arbetsuppgifter till centralkassorna. Inspektionen tillråder därför att möjligheterna att centralisera de här avsedda funktionerna till ett organ undersöks närmare. Ett alternativ är samarbete med affärs- eller sparbank, ett annat att centralisera de här avsedda uppgifterna till en för samtliga föreningar gemensam enhet, t. ex. *Företagareföreningarnas förbund*.

Företagareföreningarnas ekonomi m. m.

Nuvarande ordning

Företagareföreningarnas ekonomi

Företagareföreningarnas tillgångar och skulder utgörs huvudsakligen av lån från statens hantverks- och industrilånefond, vilka medel föreningarna i sin tur lånat ut till hantverks- och industriföretag inom länet. Ett av utredningen redovisat sammandrag av föreningarnas balansräkningar visar att balansomslutningen år 1965 uppgick till 162,9 milj. kr. och att av föreningarnas tillgångar vid årets slut lånefordringar utgjorde 142,3 milj. kr. samt bank-, postgiro- och kassamedel 15 milj. kr. Skulderna bestod

främst av statliga lån, 152,9 milj. kr., och landstingslån, 2,5 milj. kr. Tillgångarna utöver skulderna uppgick till sammanlagt 5,4 milj. kr., varav andelskapital 0,5 milj. kr., risktäckningsmedel (huvudsakligen fonderade statliga subventionsmedel) 3,3 milj. kr. och övriga fonder 1,6 milj. kr.

Per den 30 juni 1967 hade företagareföreningarna ur fonden beviljats lån med 184,6 milj. kr., varav dock 7,2 milj. kr. ännu inte lyfts utan kvarstod hos den fondförvaltande myndigheten, dvs. statskontoret. Utestående lån av statliga medel uppgick till 157,4 milj. kr. Tillgångarna utöver skulder uppgick till 4,6 milj. kr., varav andelskapital 0,6 milj. kr. och risktäckningsmedel samt övriga fonder ca 4 milj. kr.

Föreningarnas största utgiftspost består av räntekostnaden för upplånat kapital. Under budgetåret 1966/67 erlades drygt 9,7 milj. kr. i sådana räntor. Övriga utgifter samma budgetår bestod av löner m. m., 6,5 milj. kr., och omkostnader, 2,9 milj. kr. Ränteinkomsterna på av föreningarna utlånade statliga medel utgjorde närmare 12,9 milj. kr. — föreningarnas nettoränteinkomster var således under detta budgetår drygt 3,1 milj. kr. Övriga inkomster uppgick till 6,5 milj. kr., varav 2,3 milj. kr. i huvudsakligen konsultintäkter, 3,3 milj. kr. i bidrag från landsting m. fl. samt 0,9 milj. kr. i statligt administrationsbidrag.

Landstingsbidragen är ganska ojämnt fördelade mellan föreningarna. De största bidragen under budgetåret 1966/67 lämnades av landstingen i Norrbottens, Västerbottens, Kristianstads och Västernorrlands län. Av totalbidraget 3,3 milj. kr. utgjorde de tio högsta bidragen sammanlagt 2,3 milj. kr.

Det statliga administrationsbidraget utgår från reservationsanslaget Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader. Bidraget fastställs av Kungl. Maj:t efter förslag av kommerskollegium, huvudsakligen med ledning av de enskilda föreningarnas uppgifter om behovet. Ur samma anslag kan föreningarna erhålla medel för att täcka sina förluster på låneverksamheten (subventionsmedel). Tilldelning av subventionsmedel sker med beaktande av föreningens ekonomiska ställning i dess helhet, varvid särskilt beaktas i vad mån tidigare beviljade subventionsmedel behövt tas i anspråk för att täcka uppkomna förluster eller om dessa reserverats för att täcka framtida förluster.

Beskattningsfrågor

Ekonomiska föreningar är i princip skattskyldiga för all inkomst. Enligt 10 § 2 mom. förordningen om statlig inkomstskatt utgår sådan skatt med 32 % av den beskattningsbara inkomsten.

Vissa rättssubjekt är med hänsyn till sin mer eller mindre allmännyttiga verksamhet helt eller delvis befriade från skatt. I 53 § 1 mom. första stycket d) kommunalskattelagen uppräknas de subjekt som är skattskyldiga till kommunal inkomstskatt endast för inkomst av fastighet. Till dem hör

bl. a. svenska skeppshypotekskassan, skeppsfartens sekundärlånekassa, norrlandsfonden, malmfonden för forsknings- och utvecklingsarbete och allmänna försäkringskassor. Samma rättssubjekt är enligt hänvisning i 7 § e) förordningen om statlig inkomstskatt helt befriade från statlig inkomstskatt.

Frågan om skattskyldighet för företagareförening har nyligen varit föremål för regeringsrättens prövning. Målet gällde beskattning av rörelsevinst som avsatts till en bidrags- och lånefond. Kammarrätten hade funnit föreningen skattskyldig för vinsten, eftersom föreningen fick anses ha bedrivit rörelse som avses i 27 § kommunalskattelagen. Regeringsrätten fann i utslag den 3 maj 1966 inte skäl göra ändring i kammarrättens beslut.

Utredningen

Statligt administrationsbidrag

Utredningen anför att omläggning av nuvarande system för det statliga stödet till företagareföreningarna till ett enklare och fastare finansierings-system i olika sammanhang bedömts vara en angelägen reform. Föreningarna skulle genom en sådan omläggning lättare kunna uppskatta storleken av de inkomster som erhålls vid olika verksamhetsalternativ. Samtidigt skulle det administrativa arbetet för tillsynsmyndigheten förenklas.

Vid konstruerandet av ett finansieringssystem för föreningarna med deras från län till län varierande omfattning och inriktning måste enligt utredningen kraven på ett enkelt och lättadministrerat system vägas mot önskemålen om en medelsfördelning som på bästa sätt ger förutsättningar för att syftet med föreningarna skall uppnås.

Enligt utredningens i det föregående redovisade förslag skall rådgivningsverksamheten i princip finansieras genom avgifter, utredningar i ärenden om lokaliseringstöd m. m. jämställas med konsultuppdrag och bekostas av uppdragsgivarna, en utredningsavgift tas ut för lån och garantier samt förluster täckas genom en förlusttäckningsavgift. Utredningen beräknar att dessa inkomster kommer att täcka huvuddelen av föreningarnas kostnader, även vid en verksamhet av betydande omfattning. Det är emellertid enligt utredningen ändamålsenligt att låta de angivna inkomsterna kompletteras med ett särskilt statligt administrationsbidrag, avsett att ge föreningarna erforderlig ekonomisk stadga och möjliggöra kontinuitet i verksamheten.

Utredningen erinrar om sitt förslag att föreningarnas ränteinkomster i sin helhet skall inlevereras till statsverket. Detta inkomstbortfall kompenseras till största delen av utredningsavgiften. Vad gäller kostnaderna för den löpande hanteringen av föreningarnas direktlån finns enligt utredningen särskilt motiv för att från staten till föreningarna överföra en kostnadsersättning. I den ränta som låntagaren erlägger ligger nämligen på

sedvanligt sätt inräknad en ersättning för kreditgivarens löpande lånehantering. Enligt utredningens mening bör denna ersättning av staten, lämpligen inom ramen för ett administrationsbidrag, återbäras till den som utför detta arbete, dvs. företagareföreningen.

Utredningen har i fråga om konstruktionen av ett statligt administrationsbidrag övervägt olika alternativ, bl. a. om bidraget bör utgå efter antalet prövade ärenden eller storleken av den personalkader som föreningarnas styrelser fastställer. Utredningen har emellertid funnit det lämpligast att bidraget utgår med ett enhetligt belopp till samtliga föreningar, i princip oberoende av verksamhetens omfattning.

På grund härav föreslår utredningen att bidrag — enligt kostnadsläget för år 1966 — skall utgå med 150 000 kr. per år och förening. Utredningen understryker att den inte har sett på det statliga administrationsbidraget isolerat utan sökt bedöma den samlade effekten på föreningarnas ekonomi av de tidigare nämnda inkomsterna och ett fast bidrag. Bidraget bör enligt utredningens uppfattning anpassas efter den allmänna kostnads- och löneutvecklingen.

Vid avvägningen av det föreslagna bidragsbeloppet har utredningen utgått från att beloppet är tillräckligt för att ge föreningarna en finansiell bas, närmast motsvarande kostnaderna (löner och omkostnader) för föreningarnas administrativa ledning jämte viss del av lånehanteringen, på vilken bas kan byggas en normalorganisation finansierad även med de av utredningen förutsatta övriga inkomstkällorna.

Som villkor för det statliga administrationsbidraget bör gälla att föreningarna bedriver verksamheten efter de av statsmakterna uppdragna riktlinjerna. En uppföljning och kontroll av att dessa riktlinjer uppfylls bör enligt utredningen vara en av tillsynsmyndighetens viktigaste uppgifter.

Förslagets ekonomiska konsekvenser

Det sammanlagda statliga stödet till företagareföreningarna i form av administrationsbidrag och räntemarginaler enligt nuvarande grunder beräknar utredningen för budgetåret 1965/66 till 4,0 milj. kr. För 1966/67 uppskattar utredningen stödet, med utgångspunkt i att föreningarnas nettoräntemarginal i genomsnitt skulle utgöra 2,4 %, till närmare 5,0 milj. kr.

Utredningen betonar att föreningarnas motsvarande inkomster enligt utredningens förslag inte kan exakt beräknas eftersom de, förutom av det fasta administrationsbidraget, blir beroende bl. a. av långivningens omfattning avseende såväl direktlån som delegerade och centralt beviljade lånegarantier. Med utgångspunkt i 1966 års löner och låneomslutning kan dock de olika föreningarnas inkomster i form av statligt administrationsbidrag samt utredningsersättning beräknas komma att variera mellan 175 000 och

300 000 kr. Genomsnittet torde ligga vid 200 000 kr. För föreningarna tillsammans skulle detta innebära ca 5 milj. kr. i inkomster per år.

Jämförelser i fråga om det samlade ekonomiska utfallet för föreningarna enligt det nuvarande och det föreslagna systemet finner utredningen vanskliga även på grund av variationer i fråga om räntemarginalens storlek. Utredningen räknar emellertid med att det nya systemet — under förutsättning av relativt normal räntemarginal och om hänsyn tas till förslagets alla komponenter, nämligen fast administrationsbidrag, normal utredningsersättning för direktlån och delegerade garantilån, ersättning enligt beslut av tillsynsmyndigheten för utredningar om större garantilån samt förutsatt särskild ersättning till vissa föreningar för utredningar i lokaliseringsärenden etc. — kommer att ge samtliga föreningar bättre kontantmässigt resultat än det gamla.

Om det av utredningen föreslagna systemet hade tillämpats under budgetåren 1963/64—1966/67 skulle det enligt utredningens uppskattning ha tillfört föreningarna ca 17,5 milj. kr., varav 4,8 milj. kr. under det sista budgetåret, medan det nuvarande systemet enligt utredningens beräkningar tillfört föreningarna ca 14,4 milj. kr. Det bör enligt utredningen vidare beaktas att konsultverksamheten i princip skall självfinansieras och att föreningarna kommer att uppbära vissa ränteinkomster av förlusttäckningsfonderna. Det samlade ekonomiska utfallet för företagareföreningarna kan sålunda väntas innebära att föreningarnas ekonomiska ställning avsevärt förbättras.

Utredningen finner det sannolikt att bidrag från landsting och i viss mån från städer och landskommuner även i fortsättningen kommer att utgå i icke obetydlig utsträckning.

I fråga om konsekvenserna för statsverket av utredningsförslagen framhåller utredningen att omläggningen åtminstone på sikt kan väntas medföra betydande besparingar. Staten kommer sålunda att tillföras inkomster dels genom att utrednings- och förlusttäckningsavgifter tas ut även för avkommerskollegium och Kungl. Maj:t beviljade garantier, dels genom att föreningarna i framtiden skall leverera in samtliga räntor som föreningarna erhåller på av statsmedel utlämnade lån. Utrednings- och förlusttäckningsavgifterna på centralt beviljade garantier beräknar utredningen till ca 0,1—0,2 resp. 1,2 milj. kr. Beräkningen av storleken av statsverkets ökade ränteintäkter är enligt utredningen vansklig — en ändring i diskontot (och därmed utlåningsräntan) med $\frac{1}{2}$ % medför att ränteintäkterna ändras med ca 0,9 milj. kr. Det kan nämnas att företagareföreningarnas netto-ränteinkomster 1964/65 utgjorde 1 941 000 kr. och 1965/66 2 881 000 kr.

Under förutsättning att föreningarna i Stockholms stad och län sammanslås bör enligt utredningen anvisas 3,6 milj. kr. årligen för att täcka företagareföreningarnas administrationskostnader. Företagareföreningarnas förbund m. fl. centrala organisationer föreslås som hittills få bidrag med sam-

manlagt ca 100 000 kr. Vidare fordras särskilda medel för att ersätta föreningarna för utredningar i ärenden om lokaliseringsstöd m. m.

De största förlusterna på garantilånen har hittills enligt utredningen berott på speciellt risktagande och kan i stor utsträckning betraktas som lokaliseringsbidrag. I fortsättningen räknar utredningen med att förluster på centralt beviljade garantier kommer att täckas av förlusttäckningsavgifter. Förluster på redan beviljade garantier föreslås skola täckas genom statligt anslag. Även föreningarnas förluster på hittills beviljade lån måste, i den mån föreningarna saknar eget kapital, under en relativt lång övergångsperiod täckas av statsmedel.

Utredningen erinrar slutligen om att en omläggning i enlighet med dess förslag medför att bestämmelserna om räntegaranti avskaffas och att det anslag som f. n. finns anvisat för ändamålet upphör.

Beskattningsfrågor

Utredningen konstaterar att tvekan numera inte föreligger om att föreningarna är skattepliktiga för sina vinster. Administrationsbidragen till föreningarna från stat, landsting och kommun utgör enligt utredningens uppfattning skattepliktig intäkt, eftersom bidragen skall täcka kostnader som är klart avdragsgilla. Om detsamma gäller de särskilda förlusttäckningsbidragen är enligt utredningen tveksamt.

Utredningen föreslår att i föreningarnas stadgar anges att utdelning av vinst eller återbäring till medlemmarna inte får ske och framhåller starkt att föreningarna inte drivs i vinstsyfte, även om vinst uppstår i vissa fall. Föreningarnas verksamhet är förknippad med åtskilliga svårlösta beskattningsfrågor. Det föreligger därför enligt utredningen ett starkt behov att åstadkomma en enhetlig och rättvis behandling av föreningarna i skattehänseende. Samtidigt måste det vara ett ringa fiskaliskt intresse att beskatta företagareföreningarna, särskilt som dessa ofta visar underskott i rörelsen. Bl. a. på grund av att föreningarna lånar ut statliga medel och Kungl. Maj:t enligt utredningens förslag skall fastställa stadgarna för föreningarna samt tillsätta ledamöter i deras styrelser bör föreningarna enligt utredningen erhålla viss skattebefrielse. Utredningen föreslår sålunda att de befrias från kommunalskatt med undantag av inkomst på fastighet. Förslagets genomförande kräver ändring av 53 § 1 mom. d) kommunalskattelagen. Ändringen i kommunalskattelagen medför automatiskt på grund av stadgandet i 7 § e) förordningen om statlig inkomstskatt att föreningarna kommer att vara befriade även från statlig inkomstskatt.

Reservation

Ledamöterna Andersson och Stefanson föreslår att årligt administrationsbidrag skall utgå med 200 000 kr. per förening. Detta i förhållande till majoritetens förslag ökade stöd behövs enligt reservanterna bl. a. för att

föreningarna skall kunna kostnadsfritt bistå mindre företag med allmän och översiktlig företagsanalys.

Remissyttrandena

Utredningens förslag att företagareföreningarnas rörliga inkomster skall kompletteras med ett särskilt statligt administrationsbidrag har allmänt godtagits vid remissbehandlingen. *Statskontoret* finner dock att frågan bör närmare klarläggas mot bakgrunden av utredningens övriga förslag. *SAF* och *Sveriges industriförbund* anför att det statliga administrationsbidraget kan accepteras under en övergångstid för att föreningarna skall få möjlighet att anpassa sig till de delvis ändrade förutsättningarna för verksamheten. Därefter bör statsbidraget avvägas så att det endast omfattar kostnaderna för föreningarnas upplysningsverksamhet.

Mot förslaget att administrationsbidraget skall utgå med ett enhetligt belopp till samtliga föreningar har ett stort antal remissorgan gjort invändningar. Hit hör *riksgäldsfullmäktige*, som visserligen i stort inte funnit anledning till erinran mot förslaget men anser att en differentiering av bidraget skulle ha inneburit en mera näraliggande lösning med hänsyn till den väsentligt olika omfattningen av företagareföreningarnas verksamhet. Fullmäktige förutsätter emellertid att Kungl. Maj:t skall med beaktande av omsländigheterna i det särskilda fallet ha befogenhet att jämka bidragets storlek över eller under det föreslagna enhetsbeloppet. *Statskontoret* och *överståthållarämbetet* förordar att administrationsbidraget ej skall utgå som ett schablonbidrag utan sättas i relation till respektive förenings behov.

I fråga om storleken av administrationsbidraget yrkar flertalet remissorgan en höjning i förhållande till vad utredningen föreslagit. Sålunda anser *Svenska landstingsförbundet*, *Svenska kommunförbundet* och *en länsstyrelse* att administrationsbidraget, med hänsyn till omfattningen av de arbetsuppgifter som påläggs föreningarna, bör ökas i förhållande till utredningsförslaget. Till reservanternas förslag om att det statliga administrationsbidraget bör bestämmas till 200 000 kr. ansluter sig *kommerskollegium*, *Svenska företagares riksförbund*, *Sveriges jordbrukskassförbund*, *sex länsstyrelser* och *drygt hälften av företagareföreningarna*.

Kommerskollegium anför bl. a. att föreningarna bör ges ekonomiska möjligheter att göra avgiftsfria analyser av företagen för att klarlägga deras situation och utvecklingsmöjligheter och kunna bistå med allmän rådgivning och informationer. Om analysverksamheten skall få till effekt en konsultverksamhet av önskvärd omfattning får den inte ha alltför ringa omfång. Med hänsyn härtill och på grund av att föreningarna inte får någon ersättning för sina kostnader i form av utredningsavgifter när låne-

ansökan lämnas utan bifall föreslår kollegium ett bidrag av 200 000 kr.

Företagareföreningarnas förbund, SHIO, några länsstyrelser och sex företagareföreningar förordar — med samma motivering som reservanterna — att det statliga administrationsbidraget till föreningarna skall utgå dels som ett basbidrag på 200 000 kr., dels som ett differentierat tilläggsbidrag vilket bör variera med hänsyn till de olika länens näringsliv och verksamhetens omfattning. En motsvarande differentiering förordar *företagareföreningarna i Stockholms stad och län*, som anser att det av utredningen föreslagna beloppet endast skall utgöra ett basbidrag.

Förslaget om lika fördelning av det statliga administrationsbidraget mellan företagareföreningarna finner *SHI*, med hänsyn till föreningarnas nuvarande arbetsuppgifter, vara ändamålsenligt men påpekar att ändringar i föreningarnas verksamhetsområde kan komma att medföra en omprövning av denna princip. Reservanternas motiv för och förslag till högre administrationsbidrag finner institutet ha ett visst fog.

Västerbottens företagareförening, som ansluter sig till reservanternas förslag, förordar att för en förening av Västerbottensföreningens karaktär det statliga bidraget bör fastställas till lägst 400 000 kr. och tillfogar att bidrag av landstingsmedel behövs med samma belopp.

Enligt *riksrevisionsverket* bör en uppräknig av statens bidrag i enlighet med vad utredningen föreslagit förutsätta att bidragen från landsting och städer utom landsting ökas i motsvarande omfattning. Främjandet av föreningarnas verksamhet får nämligen anses vara inte bara en statlig uppgift utan också en betydelsefull kommunal angelägenhet.

Den effekt utredningens förslag skulle komma att få på företagareföreningarnas ekonomi har inte närmare berörts av remissinstanserna. *Några företagareföreningar* gör dock gällande att utredningsförslaget innebär en försämring av deras ekonomiska situation.

Endast ett fåtal remissinstanser har behandlat frågan om ändrade beskattningsbestämmelser för företagareföreningarna. De har därvid genomgående godtagit vad utredningen föreslagit. Sålunda ansluter sig *kommerskollegium, riksskattenämnden, länsstyrelserna i Kalmar och Kopparbergs län, företagareföreningarna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Älvsborgs län och handelskammaren för Örebro och Västmanlands län* till förslaget.

Riksskattenämnden konstaterar att den av utredningen föreslagna inriktningen av företagareföreningarnas verksamhet — där den individuella rådgivningen och kreditstödet i princip skall självfinansieras — otvivelaktigt konstituerar rörelse i kommunalskattelagens mening. Emellertid, fortsätter nämnden, framgår av utredningens förslag till stadgar, att utdelning av vinst eller återbäring till medlemmar ej får ske och att vid förenings upplösning eventuellt uppkommande överskott — efter det att medlemmarna återbekommit sina insatser — skall tillfalla staten för att användas för

ändamål som överensstämmer med föreningens syfte. Vidare skall stat och landsting vara representerade i föreningens styrelse. Med hänsyn härtill torde det från fiskala synpunkter vara av ringa intresse att beskatta eventuell inkomst av företagareföreningarnas verksamhet. På grund härav och då ett bifall till utredningens förslag inte skulle medföra några praktiska olägenheter vill nämnden inte motsätta sig förslaget.

Riksrevisionsverket och *Svenska bankföreningen* accepterar förslaget med vissa reservationer. *Riksrevisionsverket* ifrågasätter sålunda om inte företagareföreningarna i fråga om skattefrihet bör jämföras med andra kreditbeviljande institutioner, såsom hypoteksföreningar, bostadskreditföreningar och jordbrukets kreditkassor.

Svenska bankföreningen tillstyrker förslaget om viss skattefrihet för företagareföreningarna under förutsättning att deras utlåningsverksamhet läggs om enligt de riktlinjer som utredningen har dragit upp.

Anslagsframställningar för budgetåret 1968/69

Kommerskollegium och Företagareföreningarnas förbund har i anslagsframställningar för budgetåret 1968/69 beräknat medelsbehovet till företagareföreningarnas verksamhet med utgångspunkt i nuvarande förhållanden.

DRIFTBUDGETEN

C 3. Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader

Anslaget är för budgetåret 1967/68 uppfört med 1,6 milj. kr. Vid budgetårets ingång fanns under anslaget en reservation av 1 162 226 kr.

Kommerskollegium beräknar, under förutsättning att Kungl. Maj:t följer ett av kollegiet framlagt förslag till fördelning av administrationsbidraget för budgetåret 1967/68, reservationen på anslaget i den del som avser administrationskostnader till ca 161 000 kr. vid utgången av innevarande budgetår.

Kollegiet godtar av föreningarna gjorda inkomstberäkningar för budgetåret 1968/69 på sammanlagt ca 9,5 milj. kr. Däremot anser kollegiet att av föreningarnas beräknade utgifter på ca 11,9 milj. kr. löneutgifterna, som tagits upp till 8,3 milj. kr., bör nedbringas med ca 0,5 milj. kr. För att täcka föreningarnas administrationsbidrag bör således enligt kollegiet anvisas 1,9 milj. kr. Till SHIO m. fl. centrala organisationer bör anvisas 0,1 milj. kr. Vidare bör 0,1 milj. kr. anvisas till Norrbottens företagareför-

ening som stöd åt företagsamheten i Tornedalen. Anslagsbehovet för 1968/69 beräknar kollegiet således till ca 2,0 milj. kr.

För att täcka förluster i företagareföreningarnas långivning finns s. k. subventionsmedel. Innevarande budgetår finns till disposition 871 000 kr., varav 471 000 kr. utgör reservation från budgetåret 1966/67. Föreningarna har för budgetåret 1967/68 ansökt om sådana medel med sammanlagt ca 2,4 milj. kr. Under förutsättning att Kungl. Maj:t bifaller kollegiets förslag till fördelning av subventionsmedel för budgetåret 1967/68, kommer av denna del av anslaget att kvarstå ca 260 000 kr.

Kollegiet anser, med hänsyn till föreningarnas ökade utlåning och därmed sammanhängande ökning av förlustriskerna, att anslaget för budgetåret 1968/69 bör tillföras ytterligare 600 000 kr. i subventionsmedel.

Företagareföreningarnas förbund beräknar behovet av medel till föreningarnas administrationsbidrag för budgetåret 1968/69 till 2,4 milj. kr. samt hemställer att 2,0 milj. kr. anvisas till subventionsmedel.

C 4. Bidrag till företagareföreningar: Räntegaranti

Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med ett formellt belopp av 1 000 kr.

Kollegium, som förklarar sig inte kunna bedöma om anslaget kommer att behöva utnyttjas vare sig under innevarande eller nästa budgetår, föreslår att anslaget tas upp med ett formellt belopp av 1 000 kr.

C 5. Täckande av förluster i anledning av statlig garanti för lån till hantverks- och industriföretag m. m.

För ändamålet har för innevarande budgetår förts upp ett förslagsanslag av 3,5 milj. kr.

Från tillkomsten den 1 juli 1954 av statliga garantier för lån till hantverk och industri t. o. m. den 30 juni 1967 har företagareföreningarna bemyndigats teckna garantier för belopp på sammanlagt 368 milj. kr. Vidare har riksbankens avdelningskontor bemyndigats teckna garantier för lån till turisthotell med 14,7 milj. kr. Statens förluster i samband med nämnda garantiåtaganden har t. o. m. den 30 juni 1967 uppgått till 20,5 milj. kr. Under budgetåren 1963/64—1966/67 infriades garantier med ca 950 000, 3 690 000, 3 600 000 resp. 9 350 000 kr.

Med hänsyn till de infriade garantibeloppens storlek under de två senaste budgetåren föreslår *kommerskollegiet* att anslaget för budgetåret 1968/69 ökas med 2,0 milj. kr. till 5,5 milj. kr.

KAPITALBUDGETEN

IV. Statens utlåningsfonder

IV:1 Statens hantverks- och industrilånefond

För innevarande budgetår har för ändamålet anvisats ett investeringsanslag av 18,0 milj. kr. Under anslaget fanns vid budgetårets ingång en behållning av 3,5 milj. kr.

Kommerskollegium hemställer, att lånefonden tillförs 20 milj. kr. för budgetåret 1968/69.

Kapitaltillgångarna i fonden utgjorde den 30 juni 1967 190,0 milj. kr. Till företagareföreningarna var utlånat 177,4 milj. kr. Utestående lån ur de fonder, vilka år 1960 fördes samman till den nuvarande statens hantverks- och industrilånefond, utgjorde 3,3 milj. kr. Av Kungl. Maj:t anvisade men ej utbetalade lån uppgick till 7,2 milj. kr. Vid utgången av budgetåret 1966/67 fanns sålunda disponibelt för utlåning ett belopp av (190,0 — 177,4 — 3,3 — 7,2) 2,1 milj. kr.

För budgetåret 1967/68 har anvisats 18 milj. kr. Härtill kommer amorteringar av de ursprungliga fonderna med 1,0 milj. kr. För budgetåret 1967/68 finns således disponibelt för utlåning ur fonden 21,1 milj. kr. Till föreningarna inflytande amorteringar har av föreningarna beräknats uppgå till 26,6 milj. kr. De för utlåning genom företagareföreningarna tillgängliga medlen utgör således ca (21,1 + 26,6) 47,7 milj. kr. Föreningarna har för 1967/68 beräknat utlåningsbehovet till 61,5 milj. kr.

För budgetåret 1968/69 har föreningarna beräknat sin utlåning till 66,0 milj. kr. och inflytande amorteringar till 31 milj. kr. samt behovet av nya lånemedel ur fonden till 35,3 milj. kr. *Kommerskollegium* anser att föreningarnas nyutlåning, sedd i relation till omfattningen av nyutlåningen under de senaste åren, bör begränsas till högst 60 milj. kr. Kollegiet beräknar inflytande amorteringar till föreningarna till ca 39 milj. kr. och amorteringarna till fonden till 1 milj. kr. Behovet av nya lånemedel till fonden blir således 20 milj. kr.

Ramen för statliga garantier för lån till hantverks- och industriföretag föreslås av kollegium fastställd till oförändrat 55 milj. kr.

Företagareföreningarnas förbund uppskattar anslagsbehovet till 35 milj. kr. Garantiramen bör enligt förbundet fastställas till 55 milj. kr.

Departementschefen

Allmänna synpunkter

Hantverket och den mindre industrin har traditionellt spelat en viktig roll i svenskt näringsliv. Också i dag utgör dessa sektorer av näringslivet en både kvantitativt och kvalitativt betydande del av den samlade företagsamheten. Det totala antalet företag inom hantverk och industri kan f. n. uppskattas till omkring 100 000. Av dessa är omkring 70 000 hantverksföretag och 25 000 industriföretag med mindre än 50 arbetare. Från sysselsättningssynpunkt har den mindre företagsamheten avsevärd betydelse. Mindre industriföretag — med 4—50 arbetare — svarar sålunda för omkring en fjärdedel av den totala industrisysselsättningen. Det innebär att de sysselsätter mer än 1/4 milj. anställda. Dessa företags betydelse i vår ekonomi framgår också av att de år 1966 svarade för mellan en fjärdedel och en femtedel av de totala industriinvesteringarna.

De senaste decenniernas genomgripande strukturella förändringar i näringslivet har helt naturligt berört också de mindre företagen. Detta gäller inte minst hantverkssektorn, där antalet företag visserligen torde ha varit relativt konstant under efterkrigstiden men där det skett avsevärda förskjutningar mellan branscherna. När det gäller industrisektorn har man samtidigt kunnat iaktta en utveckling mot större företagsenheter.

Som utredningen har framhållit visar industristatistiken att totalantalet arbetsställen minskade med 1,5 % mellan åren 1954 och 1964. Nedgången gällde uteslutande kategorin arbetsställen med 4—10 arbetare. Denna kategori, som år 1954 representerade nära hälften av alla arbetsställen inom industrin, utgjorde 42 % år 1964. Siffrorna visar också att bortfallet av företag varit påtagligt inom flertalet branscher. Samtidigt ökade antalet arbetsställen med 11—50 arbetare med 6 % och antalet arbetsställen med över 50 arbetare med 15 %. Storleksrationaliseringens innebörd kan också uttryckas på det sättet att den genomsnittliga produktionsenheten under perioden vuxit från 45 till 59 anställda.

Utvecklingen mot större produktionsenheter synes fortsätta. Industristatistiken visar att antalet arbetsställen från år 1964 till år 1965 minskade med närmare 1 %. Även under sistnämnda år var det de minsta arbetsställena som svarade för hela minskningen. För deras del uppgick reduktionen till nära 3 %. Arbetsställen med 11—50 arbetare ökade med 0,5 % och de största arbetsställena, med 51 eller fler arbetare, med närmare 1,5 %. Det genomsnittliga antalet anställda per produktionsenhet uppgick år 1965 till 60.

Man bör sannolikt räkna med att denna utveckling fortsätter och att de

6 — *Bihang till riksdagens protokoll 1968. 1 saml. Nr 61*

större företagen kommer att svara för en växande andel av den totala sysselsättningen. En väsentlig del av den produktiva verksamheten i landet torde emellertid också i fortsättningen komma att bedrivas av mindre företag.

Flera skäl talar för detta. Ett skäl är den livskraft, som den mindre företagsamheten har visat under efterkrigstiden och som har tagit sig uttryck i en fortgående produktivitetsförbättring. Vissa undersökningar ger visserligen vid handen att den genomsnittliga produktiviteten fortfarande ligger något lägre än hos större företag, men samtidigt tyder tillgängligt material på att produktivitetshöjningen under senare år har varit snabbare hos de mindre företagen än hos de större. När det gäller lönsamheten torde skillnaden mellan företag av olika storlek f. n. inte vara särskilt markant. Ett annat skäl för att se ljust på småföretagsamhetens möjligheter att hävda sig i framtiden är de samstämmiga internationella erfarenheter som föreligger och som visar att de mindre företagen har väsentliga funktioner att fylla också i samhällen som nått mycket långt i industriell utveckling. Så är t. ex. fallet i USA, där en konkurrenskraftig småföretagsamhet har kunnat bestå trots långt driven rationalisering, avancerad teknik och tillgången till en stormarknad som i sig själv gynnar tillverkning i långa serier och uppkomsten av stora produktionsenheter. Det förtjänar också framhållas att den absoluta storleken hos ett företag inte utgör en mätare av företagets förmåga att tillgodogöra sig stordriftens fördelar.

Vissa inslag i vår tids ekonomiska och tekniska utveckling bidrar utan tvivel till att skapa en gynnsam jordmån för mindre företag. De större produktionsenheterna har sålunda i växande utsträckning funnit det organisatoriskt och ekonomiskt fördelaktigt att etablera direkt samarbete med mindre företag, som i egenskap av underleverantörer kommit att spela en allt viktigare roll i produktionsprocessen. Så är bl. a. i betydande utsträckning fallet inom bilindustrin och den elektroniska industrin. De stora företagens allt starkare inriktning på långa, enhetliga serier har samtidigt skapat ökade förutsättningar för de mindre företagen när det gäller service och tillverkning av specialiserade produkter. Det senare är inte minst betydelsefullt för bedömningen av den mindre företagsamhetens möjligheter att hävda sig på en allt mera integrerad världsmarknad. Den pågående liberaliseringen av den internationella handeln medför inte bara hårdnande konkurrens och krav på fortsatt storleksrationalisering. Den innebär också, att nya vägar öppnas ut mot en allt större och köpkraftigare marknad, där kvalitetsprodukter och unika varor har stora möjligheter att finna avnämare. Den starka specialiseringen och den i allmänhet högtstående maskinella utrustningen hos svensk småindustri ger den goda förutsättningar att göra sig gällande på denna marknad.

För en gynnsam utveckling talar också den anpassningsförmåga som utmärker den mindre företagsamheten. Det nuvarande skedet karakteriseras i stor utsträckning av snabba förändringar i marknadsförutsättningar, tek-

nik och konkurrensförhållanden och det är därför väsentligt att en del av produktionsapparaten har möjlighet att relativt lätt anpassa sig till nya förhållanden. Detta gäller inte minst när konjunkturväxlingar ställer ökade krav på näringslivets förmåga till snabba omställningar.

De mindre företagens konkurrensförmåga förstärks ytterligare av att de ofta arbetar med lägre fasta administrationskostnader än de stora företagen. Det är en allmängiltig iakttagelse att ökad företagsstorlek stegrar kraven på genomarbetade rutiner, omfattande långtidsplanering och kvalificerad företagsadministration. Småföretagsamheten har samtidigt med sin relativt begränsade administrativa apparat bättre möjligheter till överblick över produktionen inom det egna företaget. Till detta kommer att informations- och kommunikationsproblemen ofta går att lösa på ett smidigare och mera personligt sätt. Samtidigt har erfarenheten visat att de mindre företagen ofta utgör en fruktbar miljö för uppkomsten och förverkligandet av nya idéer. De har ofta spelat en framträdande roll när det gällt att introducera nya produkter och produktionsmetoder.

Enligt min mening finns det alltså all anledning att räkna med att hantverket och den mindre industrin även framdeles kommer att spela en viktig roll i vårt produktiva liv. Det är därför också ett vitalt samhällsintresse att utvecklingen inom dessa sektorer främjas så, att bästa möjliga produktionsresultat uppnås.

De problem, som de mindre företagen nu står inför, är i betydande utsträckning identiska med dem som föreligger inom näringslivet i stort. En hårdnande internationell konkurrens tillsammans med en snabb vetenskaplig och teknisk utveckling ställer krav på att produktionsapparaten snabbt anpassas till de ändrade förutsättningarna. För alla företag — oavsett storlek — är det ett livsvillkor att genom rationalisering höja effektiviteten och att utveckla nya tillverkningsmetoder och produkter samt att ta tillvara de möjligheter som en liberalisering av världshandeln skapar. Samhället kan väsentligt bidra till detta genom en näringspolitik, där aktiva samhällsinsatser för att bevara och stärka konkurrenskraften hos näringslivet förenas med åtgärder för att skapa ökad trygghet i arbetslivet för den enskilde.

Näringspolitiken har under senare år byggts ut väsentligt. De medel som nu står till förfogande på detta område kan användas också för de mindre företagen. Den företagsform som hantverket och den mindre industrin representerar möter emellertid också speciella problem. Därför måste de näringspolitiska insatserna differentieras så att den mindre företagsamhetens särskilda behov och intressen kan tillgodoses.

Det är framför allt två problem som dragit till sig allt större uppmärksamhet i detta hänseende. Det ena gäller hantverkets och småindustrins kapitalförsörjning. Liksom näringslivet i övrigt står den mindre företagsamheten inför betydande och växande investeringsbehov. Detta leder i sin tur till ökat behov av kapital som de relativt små företagen har särskilda

svårigheter att tillgodose enbart genom självfinansiering samtidigt som företagens begränsade tillgångar i fråga om realkapital minskar deras kreditmöjligheter.

Det andra problemet avser ett allt mera markerat behov att utnyttja kvalificerad expertis för allt i de enskilda företagen genomföra erforderliga rationaliseringsåtgärder samt att anpassa produktion och försäljning efter marknadsens krav. I detta sammanhang har också behovet av utbildning av företagsledare och annan personal i nyckelställning hos de mindre företagen trätt i förgrunden.

Samhället har redan gjort betydelsefulla insatser för att söka lösa dessa problem. Inte minst har statens åtgärder inriktats på att stärka de mindre företagens ställning på kreditmarknaden. Under senare tid har bl. a. banklagstiftningen och lagstiftningen om inteckning i företagsegendom reformerats i detta syfte. Samtidigt har möjligheterna till återlån av ATP-avgifter vidgats. Den genom 1967 års riksdagsbeslut inrättade statliga investeringsbanken kommer att få betydelse också för de mindre företagen. Enligt föredragandens uttalande i prop. 1967:56 bör det vara en naturlig uppgift för investeringsbanken att medverka till lösningen av utvecklings- och omställningsproblemen också för de mindre och medelstora företagen. Dessa företag omfattas vidare av de stödformer som tillkommit i lokaliseringspolitiskt syfte. Det finns anledning understryka lokaliseringsstödet betydelse för att etablera och utveckla mindre företag. Av det totala antalet arbetsställen, som fram till årsskiftet 1967—1968 erhållit lokaliseringsstöd, har inte mindre än 60 % varit sådana med mindre än 40 anställda. Dessa har erhållit 20 % av de totalt 561 milj. kr. som beviljats i form av lån och bidrag och de svarar för en femtedel av den beräknade sysselsättningsökningen.

När det gäller att tillgodose de mindre och medelstora företagens behov av långfristiga krediter har AB Industrikredit och AB Företagskredit kommit att spela en allt viktigare roll. Dessa halvstatliga bolag fungerar som förbindelselänkar mellan företagen och obligationsmarknaden. Framför allt har AB Industrikredit expanderat utomordentligt snabbt under senare år. Summan av utestående och beviljade lån uppgick vid slutet av år 1967 till omkring 1 070 milj. kr.

De nu nämnda stödformerna har otvivelaktigt bidragit till att lätta de mindre företagens finansieringssvårigheter. Det råder emellertid ingen tvekan om att det kreditstöd, som kanaliserats genom företagareföreningarna i form av direktlån och kreditgarantier, har spelat en viktig roll som generell stimulansfaktor för hantverket och småindustrin. Båda dessa stödformer har fått betydande omfattning. Fram till årsskiftet 1966—1967 har inte mindre än omkring 16 000 direktlån beviljats av företagareföreningarna till ett sammanlagt belopp av 377 milj. kr. Det genomsnittliga lånebeloppet har successivt ökat och uppgick år 1966 till 38 000 kr. Mellan år 1954,

när industrigarantilånen tillkom, och den 31 december 1967 beviljades — fränsett stödet till turisthotellnäringen — 1 739 garantier om totalt 400 milj. kr. Också här har de genomsnittliga beloppen successivt ökat och uppgick under sista halvåret 1967 till 398 000 kr.

Samhället har sedan länge sett det som en angelägen uppgift att stödja den mindre företagsamheten också i dess allmänna utvecklingssträvanden. Detta har skett i olika former, bl. a. genom SHI, som byggt upp en omfattande kursverksamhet och teknisk informationsservice, samt genom ökat stöd till Småindustrins exportbyrå. Också på detta område har emellertid företagareföreningarna kommit att fylla allt viktigare funktioner.

Helt naturligt har inriktningen av företagareföreningarnas arbete kommit att präglas av det allmänna syfte som statsmakterna har haft med sitt stöd åt föreningarna. Under föreningarnas uppbyggnadsskede dominerade de sociala och sysselsättningspolitiska synpunkterna. En primär uppgift för föreningarna var att söka medverka till en differentiering av näringslivet i områden där sysselsättningssvårigheter gjorde sig särskilt starkt gällande. En sysselsättnings- och lokaliseringsspolitisk målsättning har därefter varit vägledande för föreningarna under större delen av den tid de har varit verksamma. De ökade ekonomiska resurser som tillfördes föreningarna under 1950-talet och i början av 1960-talet motiverades också i stor utsträckning med att föreningarna borde få ökade möjligheter att medverka i uppgifter med sysselsättnings- och lokaliseringsspolitisk inriktning. Till följd härav har också en väsentlig del av föreningarnas allmänna verksamhet gällt rådgivning i lokaliseringsspolitiska frågor.

Jämsides härmed har emellertid föreningarnas allmänt produktionsfrämjande uppgifter spelat stor roll. Detta syfte betonades starkt bl. a. i samband med tillkomsten av statens hantverks- och industrilånefond och kom tidigt till uttryck i föreningarnas stadgar. Därför har också en stor och växande del av föreningarnas resurser för rådgivning och konsultation inriktats på åtgärder för att stödja och utveckla de mindre företagens produktion. Verksamheten har utvecklats som ett komplement till de servicefunktioner, som vuxit fram inom andra, statliga och privata institutioner och har tagit sikte på rådgivning i organisatoriska, tekniska och ekonomiska frågor. Under senare år har rationaliseringsfrågor samt frågor om lönsamhetskontroll och kalkylering intagit en framskjuten plats, men också byggnadsfrågor, marknadsbedömningar och bokföringsproblem har utgjort en betydande del av verksamheten.

Företagareföreningar finns numera i samtliga län. Under inflytande av den utveckling som jag nyss har berört har deras verksamhet under det senaste decenniet expanderat snabbt. Såväl arbetet med den egna kreditgivningen som beredningen av lånegarantiärenden har ställt allt större krav på föreningarnas resurser. Samtidigt har anspråken på föreningarna i fråga om rådgivning och konsultationsservice ökat allt eftersom företagen genom

den tekniska utvecklingen och de ändrade marknadsförutsättningarna sett sig nödsakade att genomföra rationaliseringar och omställningar.

Enligt min mening har företagareföreningarna visat sig väl skickade att handlägga dessa växande och allt mera krävande uppgifter. Någon allmän och genomgripande omprövning av föreningarnas uppgifter eller av syftet med deras verksamhet är därför inte påkallad. Å andra sidan har den snabba tillväxten av verksamheten efter hand aktualiserat behov av en viss översyn av föreningarnas funktioner, både de kreditförmedlande uppgifterna och verksamheten i övrigt. De överväganden och förslag, som 1962 års företagareföreningsutredning lagt fram i dessa hänseenden, utgör enligt min mening en god utgångspunkt för statsmakternas ställningstagande.

Mål för företagareföreningarnas verksamhet

I fråga om målet för företagareföreningarnas verksamhet i fortsättningen ansluter jag mig till utredningens uppfattning, att ett allmänt produktionsfrämjande syfte bör vara grundvalen för föreningarnas arbete. Om den mindre företagsamheten skall kunna hävda sig i en allt hårdare konkurrens är det ett livsvillkor att de enskilda företagen målmedvetet tillvaratar de rationaliseringsmöjligheter som föreligger. Teknisk förnyelse, rationell marknadsföring och framsynt ekonomisk planering får härvidlag allt större betydelse. Genom fortsatt utveckling av konsultations- och rådgivningsverksamheten bör föreningarna kunna stimulera till och stödja genomförandet av sådana åtgärder.

Av det allmänna syftet följer också att både företagareföreningarnas konsultations- och rådgivningsverksamhet och deras kreditförmedlande uppgifter bör inriktas på företag som från ekonomisk synpunkt har goda framtidsutsikter. Detta innebär att föreningarna bör inrikta sig på att stödja inte bara företag som redan är lönsamma utan också sådana företag som genom föreningarnas medverkan kan utvecklas till god lönsamhet.

Utredningen har i detta sammanhang erinrat om 1964 års riksdagsbeslut om riktlinjer för en aktiv lokaliseringspolitik. Enligt vad utredningen har framhållit måste beslutet anses innebära att det statliga kreditstödet till hantverk och småindustri har fått ändrad inriktning med betydande konsekvenser både för stödets omfattning och fördelning och för lånevillkorens utformning. Otvivelaktigt innebar riksdagsbeslutet en förändring såtillvida, att det angavs att det av företagareföreningarna administrerade stödet inte längre primärt skulle tjäna ett lokaliseringspolitiskt syfte utan mera renodlat vara att anse som ett företagsekonomiskt betingat stöd. Som jag underströk i prop. 1964:185 är emellertid gränsdragningen mellan lokaliseringsstödet och företagareföreningarnas kreditgivning vanskelig. Någon skarp skiljelinje gick enligt vad jag framhöll inte att dra och olika samverkansfrågor fick lösas i nära kontakt mellan lokaliseringsmyndigheterna, kommerskollegium och företagareföreningarna.

Erfarenheten har också bekräftat att det inte har gått att göra strikt skillnad vid tillämpningen av de båda stödformerna. Ett uttryck härför är riksdagens beslut förra året (BaU 1967: 30 s. 22, rskr 288) att öppna möjlighet för näringsidkare som erhållit lokaliseringsstöd att i vissa fall också få kreditstöd. I remissyttrandena har nämnda svårighet starkt understrukits. Lokaliseringspolitiska synpunkter har med nödvändighet måst beaktas i större eller mindre utsträckning också i de avgöranden om kreditstöd, som företagareföreningarna har fattat. Detta har varit naturligt också av den anledningen att det i riktlinjerna för lokaliseringspolitiken har förutsatts att företagareföreningarna skall hålla nära kontakt med de länsorgan, som handlägger ärenden om lokaliseringsstöd. Strävan till regional samordning medför också krav på att föreningarnas kreditstödjande och rådgivande verksamhet står i samklang med den lokaliseringspolitiska målsättningen.

En effektiv samordning mellan de båda stödformerna torde för framtiden bli ofrånkomlig. Det slutliga ställningstagandet till samordningen torde få anstå till dess den nyligen tillkallade utredningen om den fortsatta lokaliseringspolitiska stödverksamheten slutfört sitt arbete.

Företagareföreningarnas rådgivnings- och kursverksamhet m. m.

Rådgivning i tekniska och ekonomiska frågor till företag inom hantverk och småindustri har alltsedan företagareföreningarnas tillkomst utgjort en av deras viktigaste uppgifter. Omfattningen av denna verksamhet varierar dock starkt mellan olika föreningar. Somliga föreningar bedriver en regelrätt konsultverksamhet med ett relativt stort antal fast anställda konsulter. Hos andra, som saknar särskild personal för ändamålet, har den egna konsultverksamheten däremot tämligen blygsam omfattning.

Företagareföreningarnas rådgivningsverksamhet har ända från begynnelsen haft såväl en allmän som en mera speciell inriktning. Någon klar gräns mellan de båda formerna för rådgivning finns inte. Den allmänna rådgivningen har dock närmast karaktären av upplysningsverksamhet rörande exempelvis de funktioner med anknytning till hantverket och småindustrin som utövas av enskilda organisationer samt kommunala och statliga institutioner. Den speciella rådgivningen är däremot mera att jämföras med den verksamhet som på det tekniska och ekonomiska området bedrivs av enskilda konsultföretag.

Tyngdpunkten i föreningarnas rådgivningsverksamhet låg ursprungligen på det allmänna planet men har under senare tid förskjutits mot rådgivning som syftar till att ge vederbörande företag lösningar på problem av mera särpräglad art. Sistnämnda form för rådgivning är huvudsakligen inriktad på rationaliseringsfrågor.

Som utredningen betonar har hantverks- och småindustriföretagen begränsade möjligheter att anställa egna specialister för tekniska, ekonomiska och andra utredningar. Trots att rådgivnings- och konsultverksamhet nume-

ra bedrivs inom olika områden av privata konsultföretag, branschorganisationer och andra sammanslutningar har vidare de mindre företagen i ringa utsträckning anlitat utomstående experthjälp. Jag delar utredningens uppfattning att det är angeläget att småföretagarna stimuleras till ökad rationalisering och informeras om de möjligheter att få vägledning i tekniska och ekonomiska frågor som står till buds. Med hänsyn inte minst till att tillgången på konsultföretag är begränsad, särskilt i landets norra delar, är det enligt min mening en betydelsefull uppgift för företagareföreningarna att förstärka sin rådgivnings- och konsultverksamhet för att därigenom underlätta för företagen att anlita experthjälp i berörda frågor. Givetvis kan föreningarna i fråga om egna konsultutredningar endast utgöra ett komplement till andra institutioner på området. Föreningarnas egen konsultverksamhet bör inte heller utvecklas så att den allmänna rådgivningen eftersätts. Vid behov bör föreningarna tillkalla utomstående experter eller hänvisa klienterna till sådan expertis.

Som jag har anfört vid min behandling av målet för föreningarnas verksamhet bör denna inriktas på företag med ekonomiskt goda framtidsutsikter. I likhet med många av remissinstanserna vill jag därför betona att föreningarnas rådgivning inte skall begränsas till företag som redan har visat sig vara lönsamma och utvecklingsbara. Rådgivningen bör naturligen innefatta ett utredningsmoment, varigenom företagets utvecklingsmöjligheter klarläggs. Först sedan denna utredning slutförts torde i allmänhet företagets framlidsutsikter kunna bedömas med större säkerhet. Ytterligare insatser bör däremot göras beroende av att sådana betingelser för driften föreligger att erforderlig lönsamhet kan nås.

Någon anledning att från det allmännas sida subventionera föreningarnas rådgivningstjänster föreligger enligt utredningens mening inte. Kostnaderna för föreningarnas rådgivning bör således i princip täckas genom avgifter. Mot en strikt avgiftsbeläggning har två ledamöter reserverat sig och förordat, att staten genom ekonomiska bidrag skall ge föreningarna möjlighet att kostnadsfritt bistå mindre företag med en allmän och översiktlig företagsanalys. Åtskilliga remissinstanser har biträtt reservanternas linje och framhållit att företag inom hantverk och småindustri i många fall arbetar med utomordentligt små ekonomiska marginaler.

För min del anser jag att visst utrymme måste lämnas företagareföreningarna för kostnadsfri eller inte helt kostnadstäckande rådgivning. Denna bör omfatta både den mera allmänna upplysningsverksamheten, bl. a. informationsverksamhet ägnad att underlätta kontakterna med myndigheter, och sådana inledande undersökningar som avser att klarlägga förutsättningarna för fortsatta insatser från föreningarnas sida. Den mera speciella rådgivningsverksamheten bör däremot vara självfinansierad. För att önskvärd enhetlighet vid debiteringen skall kunna nås bör Företagareföreningarnas förbund efter samråd med kommerskollegium dra upp riktlinjer för taxesättningen.

Vad angår tjänster som företagareföreningarna lämnar åt offentliga myndigheter i samband med ärenden om lokaliseringsstöd m. m. har vissa remissinstanser uttalat sig mot utredningens förslag att dessa skall avgiftsbeläggas generellt. Med hänsyn till föreningarnas ställning som utövare av vissa statliga funktioner och på grund av de gränsdragningsproblem som skulle uppstå kan inte heller jag biträda utredningens förslag. Frågan om ersättning för normal, löpande service från föreningarnas sida, t. ex. biträde vid handläggningen av ärenden angående lokaliseringsstöd, bör i stället beaktas vid avvägningen av bidragen till föreningarnas administration. Till denna fråga återkommer jag senare.

Visst samband med företagareföreningarnas rådgivningsverksamhet har den kursverksamhet som bedrivs centralt och regionalt med sikte på teknisk vidareutbildning och ekonomisk företagsledarutbildning. Syftet med de kurser som vissa föreningar självständigt har anordnat har efter hand kommit att väsentligt avvika från ändamålet med föreningarnas övriga verksamhet. Kurserna synes huvudsakligen ha tjänat ett mera allmänt utbildningsändamål inom hantverkets och småindustrins område. Verksamheten har inneburit viss dubbling av det arbete på området som bedrivs av SHI. Numera har de flesta företagareföreningarna begränsat sin aktivitet på utbildningsområdet till att lokalt biträda SHI vid planeringen och anordnandet av kurser.

Jag delar utredningens och remissinstansernas uppfattning att föreningarna inte bör ordna kurser i egen regi. De synes mig däremot vara väl ägnade att biträda centrala organ genom att sprida information om kursprogram, ge impulser till kurser samt medverka vid rekrytering av kursdeltagare, vid lokalanskaffning m. m. Eftersom särskilda sakkunniga har tillkallats för att utreda hur SHI bäst skall kunna medverka till ett effektivt och rationellt utnyttjande av samhällets personella och ekonomiska resurser inom utbildnings-, rådgivnings- och provningsverksamheten med särskild inriktning på de mindre och medelstora företagens behov, är jag inte beredd att nu ta ställning till de frågor i övrigt som har anknytning till företagareföreningarnas medverkan i utbildningssammanhang. I anslutning till nämnda spörsmål torde de sakkunniga komma att ta upp frågor om kursavgifter och om det framtida organisatoriska sambandet mellan SHI och dess nuvarande regionalkontor å ena sidan och företagareföreningarna å den andra vid anordnandet av regionala kurser.

En särskild fråga, som endast indirekt berör företagareföreningarna men som har uppmärksamrats av utredningen och i remissyttrandena, avser forskning och utredningsverksamhet beträffande den mindre företagsamhetens struktur och särskilda problem i tekniska och ekonomiska frågor. Utredningen framhåller att goda kunskaper om småföretagen utgör en närmast oundgänglig förutsättning för utveckling av effektiva stödåtgärder samt föreslår att ökad forsknings- och utredningsverksamhet kommer till stånd.

Vissa reslutat som kan belysa dessa frågor torde komma fram genom de undersökningar som utförs av expertgruppen för regional utredningsverksamhet och genom det nordiska forskningssamarbete som påbörjats rörande lokaliseringsfrågor. I första hand ankommer dock forskningen kring dessa problem på de samhällsvetenskapliga och ekonomiska institutionerna vid universiteten och högskolorna. Eftersom deras verksamhet faller utanför ramen för de frågor om företagareföreningarnas verksamhet och organisation som nu behandlas, inskränker jag mig i detta sammanhang till att understryka vikten av att en differentierad forskning kommer till stånd rörande den mindre företagsamhetens speciella problem. Av samma anledning anser jag mig inte heller böra nu ta upp det av kommerskollegium väckta förslaget att ett särskilt råd för hantverk och industri knyts till ämbetsverket för att ge tillgång till särskild sakkunskap vid bedömningen av bl. a. nödvändiga forskningsuppgifter. Frågan torde få prövas vid den undersökning angående kollegiets organisation m. m. som chefen för handelsdepartementet enligt vad jag har inhämtat ämnar föranstalta om.

Företagareföreningarnas kreditstödjande verksamhet

Ett viktigt motiv för att statliga krediter — genom företagareföreningarnas förmedling — har ställts till småföretagsamhetens förfogande har varit de svårigheter som mindre företag ofta möter att hos de gängse kreditinstituten låna medel till investeringar och anskaffning av omsättningstillgångar. Dessa svårigheter bottnar främst i att mindre, expanderande företag sällan kan erbjuda sådana säkerheter som krävs för att få lån i tillräcklig utsträckning. I tider av knapphet på krediter möter de mindre företagen också svårigheter att hävda sina intressen i konkurrens med de större företagen. Som jag har berört inledningsvis har genom olika statliga åtgärder eftersträfvats att underlätta kapitalförsörjningen för de små och medelstora företagen. Särskilt de mindre företagens brist på bankmässigt fullgoda säkerheter medför emellertid att kompletterande former av kreditstöd med inriktning på de mindre företagen också i fortsättningen behövs vid sidan av de ordinarie kreditformerna. Betydelsen av att tillgodose detta behov understryks av de mindre företagens roll i sysselsättnings- och lokaliseringsspolitiskt sammanhang. I likhet med utredningen och samtliga remissinstanser anser jag därför att företagareföreningarnas kreditförmedlande verksamhet har en viktig funktion att fylla för de mindre företagens kapitalförsörjning.

Vid behandlingen av frågan hur stora företag föreningarnas kreditstödjande verksamhet bör avse har utredningen betonat betydelsen av att de organ som handhar verksamheten lämnas stor handlingsfrihet. Utredningen har inte funnit anledning att föreslå någon ändring av gällande bestämmelser. Kreditstödet bör således enligt utredningen liksom hittills företrädesvis inriktas på hantverk och småindustri, även om utredningen funnit gränsen

mot den större industrin vara flytande. Detta förhållande har utredningen dock ansett inte utgöra något problem.

Dessa synpunkter har inte mött gensagor vid remissbehandlingen. För min del vill jag betona att det från början har ansetts nödvändigt att dra vissa gränser för företagareföreningarnas verksamhet. Redan den omständigheten att de ekonomiska resurserna och tillgången till personal är begränsade gör det nödvändigt att verksamheten åtminstone i någon mån koncentreras till viss företagsamhet. F. n. får stöd till större företag utgå bara om särskilda skäl föreligger. Sådana skäl är enligt riksdagens beslut (prop. 1960: 1 bil. 12 s. 158, SU 10, rskr 10) bl. a. att stödet är angeläget från sysselsättnings- och lokaliseringssynpunkt eller att stöd till en större industri medför gynnsamma verkningar även för mindre industri- och hantverksföretag genom att de är underleverantörer till den större industrin. Härav framgår att frågan om en mera generell utvidgning av kreditstödet till sådan industri som inte kan hänföras till småindustri har nära samband med lokaliseringspolitiken och de stödformer som förekommer där. Den framtida lokaliseringspolitiska stödverksamheten är f. n. föremål för utredning. Jag är därför inte beredd att nu förorda en generell utvidgning. Den nuvarande huvudprincipen och undantagsmöjligheten bör således gälla även i fortsättningen. Med hänsyn till svårigheten att avgöra om ett företags storlek medger kreditstöd delar jag utredningens uppfattning att de organ som handhar stödverksamheten bör ha relativt stor frihet i sin bedömning.

I fråga om arten av de företag som kan få kreditstöd betonades i 1960 års beslut (prop. 1960: 1 bil. 12 s. 129 och 159) att den dithills tillämpade, tämligen stränga gränsdragningen mellan industriell och kommersiell verksamhet skulle upprätthållas. Kreditstöd får således f. n. inte komma i fråga för att tillgodose uppkommande kreditbehov inom distributionsledet, såsom detaljhandeln. Utredningen föreslår på denna punkt ingen ändring men framhåller att en viss liberalisering kan vara lämplig under förutsättning att subventionsmomentet i kreditstödet tas bort. Vid remissbehandlingen har från olika håll yrkats att den krets av näringsfång som nu omfattas av kreditstödet skall utvidgas. Med hänvisning till att de speciella problem, som företagareföreningarna skall medverka till att lösa, förekommer inte bara inom hantverket och småindustrin har sålunda framhållits att man bör pröva möjligheterna att avskaffa den strikta begränsningen till vissa näringsgrenar. Vidare har framför allt vissa intresseorganisationer uttalat sig för att kreditstöd skall få lämnas inom handel, transportväsen och service-näringar. Jag vill också erinra om att 1967 års riksdag (BaU 50, rskr 361) hemställt att lastbilstrafikens kapitalförsörjning beaktas i samband med ställningstagandet till frågan om företagareföreningarnas organisation och verksamhet. Enligt min mening skulle generella utvidgningar av de slag som ifrågasatts gå utöver företagareföreningarnas allmänna syfte att främja produktion och vara ägnad att i alltför hög grad splittra för-

eningarnas verksamhet. Jag förordar därför att kreditstödet även fortsättningsvis inriktas på hantverk och småindustri. Låneorganen bör dock som utredningen förordat ha viss frihet vid avgränsningen även av detta begrepp.

Som hittills bör stöd i särskilda fall få utgå också till anläggningsverksamhet och verksamhet som är hänförlig till jordbrukets binärningar. Under erinran om vad lantbruksstyrelsen har anfört i sitt remissyttrande vill jag dock framhålla att kreditstöd genom företagareföreningarnas medverkan inte bör lämnas till sådan verksamhet som omfattas av det särskilda stödet till jordbrukets eller trädgårdsnäringsens rationalisering m. m. Det är också av vikt att låneorganen ger akt på att stöd inte utgår till sådana investeringar för vilka statligt stöd i annan form har beviljats.

Frågan om stöd till hemslöjdsföretag anser jag, liksom utredningen, böra ses mot bakgrunden av de förslag som hemslöjdsutredningen lade fram år 1967 (Stencil Fi 1967: 9) och som anmäldes i årets statsverksproposition (bil. 9 s. 85). Någon anledning synes inte föreligga att föreslå ändringar med avseende på stödet till hemslöjdsföretag, eftersom sådana företag redan enligt gällande bestämmelser kan få kreditstöd om tillräckliga företagsekonomiska skäl föreligger.

Utredningen har ansett att kreditstödet till turisthotellnäringen faller utanför dess uppdrag. Kommerskollegium har emellertid i sitt remissyttrande påpekat att statlig garanti till förmån för turisthotellnäringen ställer sig oförmånligare än det stöd som kan utgå i form av lokaliseringsslån och lokaliseringsbidrag. Enligt kollegiets mening bör därför kreditstödet till turisthotellnäringen inom det s. k. norra stödområdet närmast ankomma på lokaliseringsmyndigheterna. I detta sammanhang får jag också anmäla att Svenska turisthotellens riksförbund i skrivelse den 7 september 1967 har begärt, att förslag föreläggs riksdagen om sådan ändring av gällande bestämmelser för stödet till turisthotellnäringen att i särskilda fall stöd i form av statlig garanti kan lämnas också för anskaffning av omsättningstillgångar.

Samordning och avgränsning mellan lokaliseringsstöd och kreditstöd till turisthotellnäringen bör uppmärksammas i samband med övervägandena om det lokaliseringspolitiska stödets framtida utformning. Med hänsyn härtill och då frågan inte berör företagareföreningarnas verksamhet anser jag mig inte nu böra ta ställning till de av kommerskollegium och Svenska turisthotellens riksförbund framförda förslagen.

Utredningen föreslår att nuvarande former för kreditstödet behålls, dvs. såväl långivning från statens hantverks- och industrilånefond som statlig garanti vid upplåning på kreditmarknaden. Garantigivningen anser utredningen i princip vara den lämpligaste stödformen. För direkta statliga lån talar enligt utredningen dock den mindre effektiviteten hos garantisystemet vid åtstramning på kreditmarknaden samt möjligheten att smidigt an-

passa direktlångivningen till företagareföreningarnas rådgivningsverksamhet i rationaliseringssyfte. Remissinstanserna ansluter sig i allt väsentligt till utredningens uppfattning. Flera av dem markerar dock i högre grad än utredningen att tyngdpunkten i den kreditstödande verksamheten hör läggas på garantigivningen. Under åberopande av erfarenheterna av garantisystemet på jordbrukets område föreslår bl. a. lantbruksstyrelsen och Sveriges jordbrukskasseförbund att endast garantigivning skall förekomma. Svenska revisorsamfundet föreslår att staten medverkar i försök att initiera bildandet av kreditgarantiorganisationer.

På de skäl utredningen har anfört anser jag att såväl direktlångivningen som garantigivningen bör behållas. Garantiföreningssystemet har prövats tidigare och därvid visat sig vara mindre effektivt. Jag är av denna anledning inte beredd att nu överväga förslaget att återinföra ett sådant system.

Avvägningen mellan direktlån och garantier bör enligt min mening ägnas stor uppmärksamhet. Uppgiften att dra upp riktlinjer härför bör anförtros kommerskollegium som också bör omsorgsfullt följa de förändringar av kreditgivningen till hantverket och den mindre industrin som kan förändras av olika åtgärder med återverkan på kapitalmarknaden. Avvägningen påverkas självfallet av tilldelningen av lånemedel till företagareföreningarna och bestämningen av maximibeloppet för direktlånen. Till dessa spørsmål återkommer jag längre fram.

Utredningen föreslår att stöd skall kunna utgå, utom för nuvarande ändamål, även för övertagande av befintlig industribyggnad. Genom en sådan utvidgning av föremålen för kreditstödet skapas överensstämmelse med bestämmelserna om lokaliseringstöd. Jag biträder utredningens förslag. Viss försiktighet bör dock iakttas i dessa fall, eftersom marknadsvärdena på industribyggnader ibland kan vara svåra att bestämma. Med anledning av Svenska revisorsamfundets förslag att kreditstödet skall kunna utnyttjas även för uppförande av industribyggnader för uthyrning vill jag erinra om att gällande bestämmelser möjliggör stöd till sammanslutningar av näringsidkare inom hantverkets och småindustrins område för uppförande av s. k. kollektiva verkstadshus. Därigenom torde i allt väsentligt det behov täckas som revisorsamfundet önskar tillgodose.

Kommerskollegium och Svenska revisorsamfundet har föreslagit, att kreditstöd skall kunna utgå också till täckande av kostnader för konsulthjälp. På grund av vad som uttalades vid riksdagens behandling av frågan om kreditändamålen år 1960 (prop. 1, bil. 12 s. 164, SU 10, rskr 10) torde detta låneändamål få anses så till vida täckt av gällande bestämmelser som kreditstöd i särskilda fall kan lämnas till anskaffning av omsättningstillgångar.

Frågan om vilka kreditinrättningar som får anlitas för lån mot statlig garanti har utredningen behandlat endast indirekt, nämligen i samband med frågan om fast eller rörlig ränta bör tillämpas för garantilånen. Gällande

bestämmelser utesluter inte att garanti ställs för bundna lån och några förslag har inte framförts om ändring härvidlag. I praktiken har emellertid lån mot bunden ränta knappast förekommit hittills. I likhet med utredningen anser jag det vara av betydelse att de kreditinstitut, som inrättats bl. a. för att tillhandahålla hantverket och småindustrin långa krediter, bereds möjlighet att vidga denna kreditgivning genom att statlig garanti kan ställas som säkerhet för lån från dem. Jag syftar bl. a. på AB Industrikredit. Som jag närmare kommer att utveckla vid min behandling av räntefrågan finner jag inte olägenheterna med en bunden ränta vara så stora att de motiverar att kreditinstitut som tillämpar sådan ränta utestängs från möjligheterna att lämna garantilån. Genom att kretsen av kreditinrättningar vidgas skapas också förutsättningar för ökad konkurrens vid bl. a. räntesättningen.

Företagareföreningarna får f. n. bevilja en och samma sökande lån ur statens hantverks- och industrilånefond med högst 50 000 kr. eller i fråga om maskinanskaffning högst 75 000 kr. Utredningen har genom särskilda undersökningar rörande föreningarnas sätt att utföra den företagsekonomiska prövningen i låneärendena sökt bilda sig en uppfattning om deras kompetens att självständigt avgöra större och mera komplicerade kreditärenden. Enligt vad utredningen har funnit ger det sätt på vilket denna bedömning har gjorts inte anledning till kritik. På grund härav och under åberopande av att de nuvarande lånegränserna gällt sedan år 1960 föreslår utredningen att maximibeloppet för direktlångivningen ökas till 100 000 kr. Nuvarande differentiering av beloppsgränserna i förhållande till låneändamålen bör enligt utredningen avskaffas. Som förutsättning för förslaget anger utredningen, att de brister som konstaterats hos föreningarna i fråga om dokumentation, systematik och analys kan elimineras genom ökad utbildning av deras tjänstemän under medverkan av bl. a. kommerskollegium, Företagareföreningarnas förbund och SHI. Remissinstanserna biträder utredningens förslag, i vissa fall med önskemål om högre beloppsgränser än 100 000 kr.

Redan de förändringar i penningvärdet som skett sedan de gällande gränserna för direktlånen fastställdes motiverar enligt min mening att beloppen höjs. Ett ytterligare motiv härför är att den stegrade rationaliseringstakten inom särskilt småindustrin ökar behovet av allt dyrare maskiner o. d. Jag anser det därför befogat att beloppsgränsen för föreningarnas direktlån höjs till 150 000 kr. I likhet med utredningen föreslår jag att gränsen sätts lika för lån till maskinanskaffning och övriga låneändamål. Liksom f. n. bör möjlighet finnas att i särskilda fall medge förening att bevilja lån till högre belopp. Den höjda maximigränsen för långivningen understryker betydelsen av att kraven på noggrann prövning av kreditbehovet i varje särskilt fall inte eftersätts. Det ankommer på kommerskollegium som tillsynsmyndighet att vaka häröver och att verka för att de brister i lånehanteringen som utredningen har påtalat rättas till.

Beslut om statlig lånegaranti meddelas f. n. av kommerskollegium som dock i vissa fall hänskjuter avgörandet till Kungl. Maj:t. Utredningen har funnit att några principiella hinder inte möter att beslutanderätten i fråga om garantigivningen delegeras till företagareföreningarna under förutsättning av ett visst eget risktagande från deras sida. Enligt utredningens förslag skall föreningarna få rätt att på statens vägnar besluta om lånegaranti till en och samma sökande för högst 200 000 kr. Att maximibeloppet här sätts högre än för direktlån motiveras enligt utredningen av den kompletterande granskning som banker och andra kreditinstitutioner förutsätts göra i dessa ärenden. Någon nedre beloppsgräns för garantilånen anser utredningen inte behöva fastställas. Möjlighet bör enligt utredningen finnas att kombinera de båda stödformerna. Förslaget om delegering av garantigivningen godtas av flertalet remissinstanser. Flera av dem påpekar dock sambandet med ekonomiskt ansvar för föreningarna själva. Statskontoret avstyrker förslaget.

Frågan om delegering har tidigare behandlats av riksdagen. År 1963 uttalade riksdagen sålunda att det inte kunde anses riktigt att på enskilda sammanslutningar överföra befogenheter att ingå för staten bindande avtal med ekonomiska förpliktelser av väsentlig omfattning utan att de själva iklädde sig något ansvar. Som jag senare skall återkomma till föreslår utredningen visserligen nu att föreningarna — bl. a. med anlitan- de av särskilda för ändamålet uppbyggda förlusttäckningsfonder — skall i första hand svara för förluster i låneverksamheten. Ytterst föreslås dock staten som hittills skola stå det ekonomiska ansvaret. I likhet med statskontoret anser jag därför att utredningens förslag i denna del inte innebär någon principiell skillnad i fråga om föreningarnas ansvar i förhållande till vad som gäller f. n.

På grund av de nuvarande skillnaderna i beloppsgränserna för föreningarnas direktlån och garantilånen, som innebär att den nedre gränsen för lånegaranti sammanfaller med maximibeloppet för direktlån, har de båda stödformerna f. n. delvis olika användningsområden. Direktlånen har företrädesvis utnyttjats för att täcka ibland hastigt påkomna behov av mindre kapital, vanligen i samband med kompletteringsköp av maskiner, mindre tillbyggnader och inredningsarbeten, samt brist på rörelsemedel. Beslut i sådana ärenden finner jag företagareföreningarna vara väl lämpade att fatta eftersom avgörandena i hög grad grundas på personkännedom och kunskap om lokala förhållanden. Vid finansiering av mera omfattande investeringar, såsom ny- och utbyggnad av industrilokaler eller anskaffning av hela maskinutrustningar, har företrädesvis garantilåneformen använts. I sådana fall har vanligen de lånsökande företagens totala finansiering prövats. Dessa ärenden prövas på grund härav från mera allmänna utgångspunkter i och med att den centrala myndigheten med sin vidare överblick får öva inflytande vid bedömningen. Sysselsättnings- och loka-

liseringspolitiska synpunkter förutsätter vid handläggningen av dessa ärenden utöver företagsekonomisk granskning även prövning ur samhälls-ekonomisk synvinkel. Delegering av garantigivningen i enlighet med utredningens förslag skulle som utredningen själv har framhållit innebära att varje förening skulle avgöra bara några få ärenden per år. Den relativt ringa omfattning som föreningarnas garantigivning alltså skulle få tyder enligt min mening på att de nackdelar som följer av en splittring på ett stort antal beslutande organ överväger de fördelar som står att vinna. Jag finner det för min del vara ett påtagligt intresse att ta till vara den större likformighet vid bedömningen av garantiärendena, som automatiskt möjliggörs genom central prövning. Med hänsyn till den tid, som vanligen ändå går åt från det en större investering planläggs till dess den fullbordas, anser jag att tidsutdräkten till följd av central handläggning inte i avgörande grad påverkar frågan om delegering av beslutanderätten i garanti-låneärendena.

Vid mitt ställningstagande till frågan om delegering har jag vidare inte kunnat undgå att ta intryck av utredningens uppgifter att kommerskollegium i ett relativt stort antal ärenden om lånegaranti har intagit en mera restriktiv hållning än föreningarna. I nära en fjärdedel av de garantiärendena som föreningarna har tillstyrkt under åren 1954—1965 har kollegiet sålunda avslagit ansökningen eller reducerat garantibeloppet. Det ökade risktagande som alltså kan väntas vid en delegering skulle kunna öka kraven på förlusttäckningsmedel och därmed höja lånkostnaderna för företagen. På grund av vad jag sålunda har anfört kan jag inte biträda förslaget om delegering av garantigivningen. Jag vill i sammanhanget erinra om att mitt förslag om höjning av lånetaket för direktlångivningen innebär vidgade beslutsbefogenheter för föreningarna jämfört med vad utredningen förordat.

Utredningens förslag att den nedre gränsen för garantigivningen skall avskaffas kan enligt min mening inge betänkligheter från principiella synpunkter, eftersom man härigenom skulle få ett system där direktlån och garantier används parallellt. Vid den fördelning av beslutanderätten i stödärendena som jag har förordat, enligt vilken direktlån beviljas av företagareförening och lånegaranti av kommerskollegium, kan jag emellertid biträda förslaget. I praktiken torde förslagets genomförande få relativt ringa betydelse på grund av att garantibeloppen i regel avsevärt överstiger maximum för direktlån.

F. n. hänskjuter kommerskollegium ansökningar om statlig garanti för större belopp eller ärenden som är tveksamma till Kungl. Maj:ts prövning. Denna ordning har fungerat tillfredsställande och bör bestå.

I likhet med utredningen finner jag hinder inte möta att både hantverks- och industrilån och garantilån utgår till ett och samma företag. Därvid bör dock gälla att företagareföreningarnas rätt att självständigt besluta om direktlån till företag, som redan har beviljats garantilån, begränsas till ett

belopp som sammanlaget med utestående garantilånebelopp högst motsvarar maximibeloppet för direktlån.

I fråga om lånevillkoren för det kreditstöd som företagareföreningarna får bevilja föreslår utredningen vissa ändringar i förhållande till vad som nu gäller. Sålunda föreslås att föreningarna utan kommerskollegiets hörande i undantagsfall skall få bevilja hantverks- och industrilån på upp till 15 år för uppförande av fabriks- och verkstadsbyggnader och därmed jämförbara investeringar. Vidare anser utredningen, att föreningarna bör få rätt att utan hörande av tillsynsmyndigheten bevilja upp till ett års anstånd med avbetalningar på lånen. Förslagen i förevarande avseenden har inte mött några invändningar från remissinstansernas sida. I vissa yttranden förordas, att föreningarnas befogenheter vidgas ytterligare.

Jag kan biträda förslaget om befogenhet för föreningarna att förlänga löptiden för hantverks- och industrilån för uppförande av fabriks- och verkstadslokaler o. d. till högst 15 år. Jag vill understryka att denna befogenhet är avsedd att utnyttjas endast i undantagsfall och inte får leda till någon mera allmän förlängning av löptiden utöver den normala. Kan frågan vara tveksam från långsiktig planeringssynpunkt bör den hänskjutas till kommerskollegium. Även maskininvesteringar kan i vissa fall vara förenade med så stora kostnader att längre lånetid kan vara motiverad. Jag föreslår därför att föreningarna i undantagsfall får medge längre löptid också för sådana lån.

Nuvarande bestämmelser innebär att kommerskollegium får bevilja garanti för lån i fråga om vilket avbetalningarna avses skola anslå viss tid, högst tre år. Företagareföreningarna får däremot inte bevilja direktlån med sådant anstånd; beslutanderätten tillkommer i detta hänseende kommerskollegium. Något uttryckligt hinder finns emellertid inte för föreningarna att genom avpassning av lånebeloppen åstadkomma en effekt som motsvarar ett amorteringsanstånd i samband med lånebeslutet. Den av utredningen föreslagna uppmjukningen i detta hänseende innebär därför i allt väsentligt endast en anpassning av gällande bestämmelser till den i praktiken redan tillämpade ordningen. Jag biträder därför utredningens förslag att föreningarna får rätt att vid lånets beviljande medge ett års amorteringsanstånd. Med denna fråga sammanhänger nära möjligheten att även under lånets löptid bevilja anstånd med amorteringar. Såvitt gäller garantilån är det oklart i vilken utsträckning kollegiet får medge sådant anstånd. Beträffande direktlån får anstånd med avbetalning f. n. medges under högst tre år, men beslutanderätten tillkommer kommerskollegium, inte företagareföreningen. Tillfälliga likviditetssvårigheter för en låntagare motiverar enligt min mening att kommerskollegium i båda kreditstödsformerna får rätt att under lånets löptid medge amorteringsanstånd under högst tre år. Föreningarna bör få rätt att i fråga om direktlånen medge sådant anstånd under högst ett år.

Företagareföreningarnas förbund hemställer att föreningarna får möjlighet att ändra villkoren för garantilån om ändringen inte har någon väsentlig betydelse för statens betalningsansvar. Eftersom möjligheterna att förenkla handläggningen bör tillvaratas, kan jag i huvudsak tillstyrka förslaget. Jag vill emellertid betona att bedömningen av vad som är väsentligt i lånesammanhang kan variera från fall till fall. Det kan därför befaras att enhetligheten går förlorad om prövningen flyttas över på föreningarna utan att det finns centralt utfärdade riktlinjer för den. Det ankommer på kommerskollegium att fastställa sådana riktlinjer.

Någon ändring av nuvarande bestämmelser rörande de säkerheter, som skall ställas av låntagaren, har utredningen inte funnit anledning att föreslå. Utredningen har inte heller haft några invändningar mot gällande praxis i fråga om säkerhetskraven. Även jag finner gällande ordning för säkerhetsförskrivning m. m. tillfredsställande. Jag delar dock utredningens uppfattning, att företagareföreningarna vid bevakningen av utestående lån inte bör få ta på sig uppgiften att rekonstruera företag eller förvärva förlustföretag om inte en granskning av planerna för åtgärder av detta slag ger vid handen att åsyftad effekt kan nås. Denna granskning bör göras genom kommerskollegiets försorg.

Frågan om vilken utlåningsränta som bör tillämpas för direktlån och garantilån har utredningen prövat ingående. Därvid har utredningen till den grundränta, som ansetts skälig för lån mot bästa säkerhet, och låneformens administrationskostnader lagt avgifter för förlusttäckning och utredningsarbete och därigenom sökt anpassa utlåningsräntan till en mera marknadsmässig räntesättning. Utredningen, som konstaterar att den av bankerna tillämpade garantilåneräntan f. n. överstiger räntan för lån mot bästa säkerhet, utgår från att en anpassning till en mera »normal» nivå skall ske, eventuellt efter förhandlingar med kreditinstituten. Under angivna förutsättningar föreslår utredningen — i fråga om lån med rörlig ränta — för såväl hantverks- och industrilånen som garantilånen att en grundränta tas ut som ligger 1/4 % över gällande ränta för obundna bottenlån i bostadsfastigheter. Därutöver anser utredningen att ett tillägg till räntan bör göras, motsvarande en årlig ränta av 1 %. Av detta tillägg skulle enligt utredningen 2/3 svara mot behovet av medel för att täcka förluster i låneverksamheten samt 1/3 utgöra en utredningsavgift.

I fråga om bundna lån har utredningen inte lagt fram något förslag till räntesats. Denna låneform anser utredningen böra begränsas till att användas vid garantilån.

Den del av det särskilda räntetillägget som avser förlusttäckning bör enligt utredningens mening tas ut i form av en engångsavgift. Denna skall enligt förslaget utgå i procent av lånebeloppet efter en skala som differentieras efter lånetidens längd. Skalan är uppbyggd kring ett genomsnittligt uttag av 3 % av lånebeloppet, ett procenttal som enligt utredningen korre-

sponderar mot förväntade förluster i direktlångivningen. På motsvarande sätt förordar utredningen att också den del av räntetillägget, som motiveras av utredningskostnader, tas ut i form av en engångsavgift. Utredningen rekommenderar att denna i normalfallet utgår med $1\frac{1}{2}$ % av lånebeloppet men med frihet för föreningarna att ändra avgiftens storlek.

Förlusttäckningsavgiften bör enligt utredningen regleras genom bindande bestämmelser. Utredningsavgiften förutsätts däremot kunna jämkas av föreningarna. För centralt beviljade garantilån skulle tillsynsmyndigheten bestämma förlusttäckningsavgiftens storlek. De angivna procenttalen anser utredningen dock normalt böra tillämpas.

Reservanterna i utredningen yrkar med hänsyn till att förlusterna i kreditgivningen enligt deras uppfattning kan begränsas, att förlusttäckningsavgiften bestäms till genomsnittligt 2 %.

Utredningens förslag om en mera marknadsmässig räntesättning har inte mött invändningar från remissinstanserna. Någon avvikande mening i fråga om principerna för bestämmandet av räntesatsen har inte heller anförts. Svenska bankföreningen och Svenska sparbanksföreningen har dock hävdad, att kreditinstitutens administrationskostnader för garantilånen förutsätter ett tillägg utöver bottenlåneräntan som enligt sparbanksföreningen bör vara $1/2$ — $3/4$ % och enligt bankföreningen synes böra ligga ännu något högre.

Det av utredningen föreslagna systemet med en engångsavgift för förlusttäckning har kritiserats av ett stort antal remissinstanser, som menar att en årlig räntedebitering är att föredra. Också beträffande förlusttäckningsavgiftens storlek företräder remissinstanserna olika meningar. Många ansluter sig till utredningens förslag, andra till reservanternas. Ytterligare andra för fram egna förslag i frågan. Förslaget om särskild utredningsavgift biträds av de flesta remissinstanserna men även här har många motsatt sig att den tas ut som engångsavgift. Också frågan om utredningsavgiftens storlek och formerna för uttagandet av avgiften har blivit föremål för skiftande uppfattningar.

I nuvarande ränteläge, när räntesatsen för obundna bottenlån i bostadsfastigheter är 7 %, skulle utredningens förslag leda till en utlåningsränta för garantilån på minst $8\frac{1}{4}$ %. Denna framkommer genom att till bottenlåneräntan läggs $1/4$ % för kreditinstitutens administrationskostnader i enlighet med vad som tillämpades fram till hösten 1965, $2/3$ % som bidrag till förlusttäckning samt $1/3$ % för företagareföreningarnas och kommerskollegiets utredningskostnader. Den av utredningen angivna utlåningsräntan överstiger med endast $1/4$ % den f. n. tillämpade räntesatsen, vilken är inte oväsentligt lägre än den högsta bankräntan. Det är givetvis svårt att i alla lägen fastställa vad som skall anses vara marknadsmässig ränta, men såväl efterfrågan på kapitalmarknaden som de lägre krav på säkerheter som utredningen ställer i samband med kreditstödet antyder att marknadsräntan

betydligt överstiger den av utredningen angivna nivån. Från de utgångspunkter, som enligt min mening bör utgöra grunden för den fortsatta stödverksamheten, finner jag det emellertid önskvärt att utlåningsräntan med hänsyn till de mindre företagens problem kan hållas på samma nivå som f. n. Mot denna bakgrund kan jag godta att utlåningsräntan för garantilån och föreningarnas direktlån läggs på i huvudsak den nivå i förhållande till bottenlåneräntan som utredningens förslag innebär. Liksom hittills bör räntesatsen vara densamma för de båda lånformerna.

Räntan för garantilånen skall som utredningen framhållit täcka bl. a. kreditinstitutens administrationskostnader för denna långivning. Gentemot utredningens uppfattning att dessa kostnader kan beräknas till i genomsnitt 1/4 % av lånebeloppet står Svenska bankföreningens och Svenska sparbanksföreningens uppgifter om ett betydligt högre procenttal. Det förtjänar i detta sammanhang uppmärksammas att också bottenlåneräntan, som läggs till grund för ränteuttaget, måste anses inrymma viss läckning för administrationskostnader. Det kan också erinras om att räntan på garantilånen hösten 1965 höjdes med 1 % utan samband med diskontoändring. Denna höjning skedde i enlighet med en av bankföreningen utfärdad rekommendation och motiverades av föreningen med att det fanns risk att garantilån vid en lägre räntesättning skulle trängas åt sidan i konkurrensen med andra i praktiken lika säkra industrilån. I nuvarande läge synes mig denna risk vara lämpligen liten. Som utredningen har anfört bör det ankomma på Kungl. Maj:t att — för det fall en skälig räntenivå inte skulle kunna nås genom förhandlingar med kreditinstitutet — fastställa den ränta, som vid varje tidpunkt högst får tas ut för garantilån av kreditinstitutet.

Vad angår utredningens förslag att garantilån skall kunna lämnas mot bunden ränta vill jag framhålla att ett system som innefattar både rörliga och bundna räntor är förenat med vissa administrativa olägenheter. Sålunda kan inte undvikas att ett flertal olika räntesatser kommer att tillämpas samtidigt. Som jag har anfört i det föregående anser jag det emellertid angeläget att vissa kreditinstitut som tillämpar bunden ränta, bl. a. AB Industri kredit, i större utsträckning än f. n. kan utnyttjas av småföretagsverksamheten. Av denna anledning anser jag att möjlighet att lämna garantilån mot bunden ränta bör stå öppen. Vad jag nyss har anfört om räntesättningen gäller i princip också för bundna lån.

Utredningens motiv för att låntagaren skall betala en särskild förlusttäckningsavgift kan jag i princip godta. Däremot anser jag det inte lämpligt att en sådan avgift fastställs som engångsavgift och därigenom höjer lånets kapitalbelopp. I likhet med ett stort antal remissinstanser förordar jag att avgiften i stället tas ut i form av årlig ränta på den vid varje uttagstillfälle kvarstående delen av lånet. Denna räntekostnad bör alltså inrymmas i utlåningsräntan. Storleken av förlusttäckningsavgiften bör i princip av-

vägas så att den motsvarar de förluster som normalt uppstår på långivningen. Mot utredningens beräkning av avgiftens storlek i begynnelseskedet, 2/3 %, har jag i och för sig ingen erinran. För att vinna bättre anpassning till de räntedebiteringsnormer som tillämpas av kreditinstituten förordar jag dock att den tills vidare bestäms till 1/2 %.

Utredningens förslag innebär att inkomsterna av förlusttäckningsavgifter på företagareföreningarnas direktlångivning skall till en del fonderas hos föreningarna för att täcka förluster på deras långivning och till återstående del tillföras en central förlusttäckningsfond. För att inte onödigtvis komplicera systemet föreslår jag att ifrågavarande avgift i sin helhet tillförs de av föreningarna förvaltade förlusttäckningsfonderna. Någon central fond bör således inte inrättas. I sista hand får staten efter prövning av förhållandena i varje särskilt fall svara för förluster som inte täcks av fonderade medel. Kommerskollegium bör meddela erforderliga anvisningar rörande förvaltningen och dispositionen av fondmedlen. Kollegiet bör vidare följa utvecklingen av fonderna och vid behov föreslå ändringar.

De förlusttäckningsavgifter som kommer att utgå på garantilån bör som utredningen föreslagit tillföras statsverket. Dessa inkomster bör enligt min mening inte fonderas utan tas till uppbörd under särskild inkomstitel på riksstaten.

Vad så angår utredningens förslag om uttagandet av utredningsavgift har jag inte något att invända mot att föreningarna när de lägger ner mera betydande arbetsinsatser på låneutredningar tar betalt härför av lånsökanden. Jag anser emellertid för min del att en anknytnings ersättning till det i varje särskilt fall beviljade lånebeloppet inte utgör någon tillförlitlig mätare av föreningarnas arbetsinsatser i låneärendena. Det av utredningen förordade avgiftsuttaget är också bara att betrakta som en riktpunkt för avgiftssättningen, som föreningarna skall vara oförhindrade att avvika från. Ofta nog torde utredningar i rationaliseringsfrågor o. d., som föreningarna som konsultuppdrag utför åt företag, småningom resultera i låneansökningar. Det synes då naturligt att det arvode som föreningen debiterar för konsultuppdraget innefattar också kostnader för låneutredningen. Mera ordinära låneutredningar liksom den fortlöpande uppföljningen av låneärendet bör däremot enligt min mening inte föranleda någon avgiftsdebitering. Föreningarnas kostnader för den normala lånehanteringen bör i stället täckas genom en lämplig avvägning av det statliga administrationsbidraget. Av nu anförda skäl anser jag mig inte kunna förorda utredningens förslag att en utredningsavgift ställd i relation till lånebeloppet tas ut i låneärendena.

De förslag i fråga om avgiftsbeläggning för att täcka förluster och utredningskostnader i kreditgivningen som jag har lagt fram avviker i vissa avseenden från vad utredningen har föreslagit. Genom en uppläggning efter de linjer jag förordat undviks att låntagarna i princip belastas med högre ränta

än enligt f. n. tillämpade principer. Uppbördssystemet kan vidare förenklas och några komplicerade övergångsformer behöver inte tillgripas.

Skillnaden mellan föreningarnas utlånings- och inlåningsräntor i direktlångivningen tillfaller f. n. föreningarna som inkomst för att täcka löpande administrationskostnader. Eftersom utlåningsräntan fluktuerar med diskontot medan inlåningsräntan, som utgör statens normallåneränta, fastställs för längre tidsperioder påverkas föreningarnas inkomster i hög grad av variationer i det allmänna ränteläget. Jag delar utredningens uppfattning att ett sådant beroende av faktorer, som det ligger helt utanför föreningarnas möjligheter att förutse vid deras budgetplanering, är otillfredsställande. Enligt utredningens förslag skall föreningarna till statsverket leverera in samtliga räntor på de lån som utlämnats av statsmedel och för sin inlåning från hantverks- och industrilånefonden erlägga en ränta som motsvarar den debiterade räntan på utlämnade hantverks- och industrilån. Jag biträder detta förslag, som allmänt har godtagits vid remissbehandlingen, med den ändring som följer av mitt förslag att viss andel av inflytande ränteinkomster skall tillfalla föreningarna och fonderas för förlusttäckningsändamål. Det inkomstbortfall som föreningarna förorsakas genom att de inte får tillgodogöra sig ränteinkomsterna bör kompenseras genom höjning av det statliga administrationsbidraget.

Beträffande frågan om bevakningen av hantverks- och industrilånen samt garantilånen har utredningen förordat en mera intensiv uppföljning av låneärendena i form av bokslutsgranskning, kontrollbesök hos företagen etc. Jag vill i detta sammanhang erinra om att Kungl. Maj:t på mitt förslag nyligen föreskrivit vidgad skyldighet för den som fått statligt kreditstöd eller lokaliseringstöd att fortlöpande redovisa för verksamheten till tillsynsorganen och bereda dessa tillfälle att granska verksamheten. I prop. 1968: 1 (bil. 12 s. 16 och bil. 13 s. 58) har medel beräknats för ökade avlöningskostnader för kommerskollegium och arbetsmarknadsstyrelsen i samband med dessa tillsynsuppgifter. Företagareföreningarnas kännedom om och långvariga erfarenheter av kreditverksamhet gör dem enligt min mening väl lämpade att handha sådana insyns- och bevakningsuppgifter. Jag anser därför att deras tjänster i högre grad än f. n. bör tas i anspråk för bevakning även i lokaliseringstödärenden. Bevakningen i dessa ärenden åligger arbetsmarknadsstyrelsen, som emellertid behöver biträde av lokala organ med företagsekonomisk och teknisk expertis.

När det gäller att bedöma det framtida behovet av statligt kreditstöd till hantverk och småindustri vill jag i anslutning till vad jag inledningsvis har anfört om de mindre företagens ställning på kreditmarknaden peka på att skilda åtgärder har vidtagits som syftar till att vidga deras möjligheter att få krediter. Till sådana åtgärder hör utvidgningen av AB Industrikredits verksamhet, tillkomsten av AB Företagskredit, Sveriges Investeringsbank AB och det statliga lokaliseringstödet samt ändringar i banklagstiftningen,

reformeringsformen m. m. Å andra sidan talar industrins starkt växande investeringsbehov, vilket också gäller de mindre företagen, samt dessas lägre självfinansieringsgrad och svårigheter att ställa fullgoda säkerheter för erforderliga krediter för att anspråken på kreditstöd genom företagareföreningarnas förmedling kommer att fortsätta att öka.

I likhet med utredningen finner jag det mot denna bakgrund inte möjligt att nu mera långsiktigt bedöma vilken omfattning kreditstödet kommer att behöva få i framtiden. Allmänt sett torde dock en höjning av beloppsgränsen för föreningarnas direktlån öka anspråken på medel från statens hantverks- och industrilånefond. I fråga om behovet av garantilån vill jag erinra om att Kungl. Maj:t helt nyligen på mitt förslag efter framställning av kommerskollegium har föreslagit riksdagen (prop. 105) att garantilåneramen för innevarande budgetår vidgas till 80 milj. kr. Som jag anförde vid min anmälan av denna fråga torde den ökade efterfrågan på statlig kreditgaranti inte enbart ha samband med företagens likviditetsproblem i rådande konjunkturen utan också få ses som ett tecken på deras investeringsvilja.

Att nu söka långsiktigt lägga fast ramar för föreningarnas direktlånggivning och kreditgarantigivningen skulle enligt min mening inte vara till gagn vare sig för småföretagsamheten eller för företagareföreningarna. Som hittills hör frågan om storleken av det statliga kreditstödet till hantverk och mindre industri i stället avvägas årligen i samband med fördelningen av de totala resurserna. Till frågan om medelsbehovet för nästa budgetår återkommer jag i det följande i samband med behandlingen av anslagsfrågorna.

Företagareföreningarnas organisation m. m.

Företagareföreningarna har f. n. ställning av ekonomiska föreningar. De är således formellt privaträttsliga juridiska personer. Deras styrelse och personal är inte underkastade de regler som gäller för offentliga tjänstemän annat än i ett avseende, nämligen i fråga om tystnadsplikt. Med hänvisning till verksamhetens art förordar utredningen, främst av praktiska skäl, att föreningarna behåller sin ställning som ekonomiska föreningar. Häremot har remissinstanserna inte gjort någon erinran. Jag har samma mening. Jag vill tillägga att föreningarnas verksamhet och organisation sannolikt får övervägas när statsmakterna om några år tar ställning till den framtida lokaliseringspolitiken. Detta är enligt min mening ytterligare ett skäl att inte nu vidta åtgärder som skulle innebära att föreningarna omorganiseras. Redan här vill jag påpeka att det samhällsinflytande som behövs kan erhållas även om föreningarnas nuvarande ställning som privaträttsliga organisationer består.

Mina förslag i det föregående innebär att företagareföreningarna alltjämt skall bedriva utlåningsverksamhet med statliga medel och biträda i ärenden

om lån med statlig garanti. I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag därför att ett visst statligt inflytande över föreningarna alltjämt är motiverat. F. n. är detta inflytande säkerställt så att föreningarna, som villkor för lån från statens hantverks- och industrilånefond, är skyldiga att dels underkasta sig offentlig kontroll och revision, dels bedriva sin utlåningsverksamhet enligt bestämmelser som Kungl. Maj:t har meddelat.

— I fråga om kontrollen anser utredningen att den statliga insynen behöver förstärkas. Det bör enligt utredningen ske genom mera detaljerade föreskrifter för föreningarnas organisation och verksamhet. Sålunda bör, menar utredningen, statsmakterna fastställa föreningarnas stadgar, vilka bör innehålla bestämmelser om bl. a. styrelsens sammansättning och mandattid, revisorer samt föreningarnas verksamhetsinriktning, bokföringsår, rösträtt, vinstdisposition m. m.

Jag förordar att det statliga inflytandet över föreningarna i princip ordnas så, att som villkor för statliga lån och bidrag till föreningarna fastställs de grundläggande regler för föreningarna som behövs för att tillvarata det allmännas intresse. Bl. a. bör föreskrivas att föreningarna skall underkasta sig offentlig kontroll och revision. Härigenom skapas möjlighet för staten att ingripa och få till stånd rättelse om det mot förmodan skulle inträffa att verksamheten bedrivs på ett sätt som står i strid mot det allmännas intresse. Hittillsvarande erfarenheter ger inte anledning att nu binda föreningarna genom stadgar som fastställs av Kungl. Maj:t.

De grundläggande reglerna bör, förutom kontroll och revision, avse styrelsens sammansättning. Vid remissbehandlingen har framkommit olika meningar om representationen i styrelsen, med hänsyn både till branschintressen och storleken av föreningarnas verksamhetsområden. I likhet med utredningen anser jag det böra bestämmas att staten och landstingskommunen tillsammans skall ha majoritet i styrelsen samt att de skall utse lika många styrelseledamöter vardera. Med landstingskommun bör i detta hänseende likställas stad som inte deltar i landsting. I exempelvis Göteborgs och Bohus län måste alltså styrelsen bestå av minst två representanter för staten och minst en från Göteborgs stad och en från länet i övrigt. Tillsätts detta minimiantal i länet får övriga ledamöter vara högst tre. I övrigt bör föreningarna själva bestämma om antal ledamöter inom ramen för den angivna fördelningsnormen, arbetsutskott, ordförandeval, mandattider, kassatjänst och tillsättande av egna revisorer. I den mån styrelseledamöter skall representera kommunala organ bör de givetvis inte utses för längre tid än som motsvarar deras kommunala mandattid.

Enligt lagen om ekonomiska föreningar skall föreningsstadgarna ange bl. a. ändamålet med föreningens verksamhet och verksamhetens art. Det är en självklar förutsättning för statliga lån och bidrag till företagareföreningarna att verksamhetens inriktning enligt stadgarna möjliggör den verksamhet som lånen och bidragen är avsedda för. Det ankommer på den statliga tillsynsmyndigheten att kontrollera detta.

Vad utredningen har anfört om Företagareföreningarnas förbund kan jag biträda. Ett av utredningens syften med förslaget om att företagareföreningarnas stadgar skall fastställas av Kungl. Maj:t har varit att få garanti för likformighet i skilda frågor. Jag anser att detta önskemål kan tillgodoses genom den verksamhet som förbundet bedriver. Förbundet har självfallet möjlighet att med tillsynsmyndigheten ta upp sådana samordningsfrågor som verksamheten ger anledning till.

Den av riksdagen år 1963 begärda undersökningen av kreditgarantiärendenas handläggning har utförts av utredningen. Med hänsyn till vad utredningen därvid funnit och anfört anser jag att några särskilda åtgärder från Kungl. Maj:ts sida inte behövs nu, vilket i detta sammanhang torde få anmälas för riksdagen.

Mina förslag innebär således att företagareföreningarna förblir enskilda ekonomiska föreningar med statligt inflytande och offentlig insyn. Något ämbetsansvar för deras befattningshavare skapas inte och inte heller någon generell rätt att anföra besvär hos tillsynsmyndigheten över föreningsbeslut. Jag vill erinra om att det står envar fritt att vända sig till tillsynsmyndigheten, om han anser att en förening bedriver sin verksamhet på ett otillfredsställande sätt.

Företagareföreningarnas ekonomi m. m.

Utredningen har strävat efter att finna finansieringsformer som i allt väsentligt skulle göra företagareföreningarnas verksamhet självfinansierande. Genom konsultavgifter i rådgivningsverksamheten och utredningsavgifter i kreditstödsverksamheten syftar utredningen till att tillföra föreningarna inkomster som till övervägande del skulle täcka deras administrationskostnader. En viss grund för föreningarnas ekonomi bör dock enligt utredningens mening åstadkommas genom statligt bidrag till administrationen. Genom detta bidrag, som utredningen föreslår till 150 000 kr. per förening och år, skulle föreningarna också kompenseras för bortfallet av nuvarande ränteintäkter av sin utlåning från hantverks- och industrilånefonden.

De förslag som jag har lagt fram i det föregående avviker från utredningens i vissa hänseenden som återverkar på föreningarnas ekonomi. Sålunda har jag förordat att den allmänna rådgivningsverksamheten skall vara kostnadsfri i större omfattning än utredningen har åsyftat och att utredningar som föreningarna gör åt offentliga myndigheter i normala fall inte skall avgiftsbeläggas. Mina förslag avviker också från utredningens i fråga om utredningsavgift i låneärenden. I fråga om företagareföreningarnas arbetsuppgifter har jag föreslagit att föreningarna i högre grad än f. n. skall anlitas för uppföljning och bevakning i ärenden om lokaliseringsstöd.

Anförda förhållanden stärker enligt min mening motiven för att staten även i fortsättningen genom särskilt administrationsbidrag ger föreningarna ekonomiskt underlag för en viss basorganisation. De motiverar också att

statsbidraget utgår med högre belopp än utredningen föreslagit. För min del förordar jag att bidraget beräknas efter i genomsnitt 200 000 kr. för varje förening. Med hänsyn till de skiftande behoven av stöd hos föreningarna och eftersom föreningarna kommer att tas i anspråk för statliga uppgifter i varierande omfattning bör det som hittills ankomma på Kungl. Maj:t att inom ramen för anvisade medel för ändamålet bestämma bidragets storlek för varje förening.

De inkomster som företagareföreningarna får från sin rådgivnings- och utredningsverksamhet samt i form av bidrag från landsting m. fl. bör föreningarna förfoga fritt över för att täcka kostnader för verksamheten.

Eftersom både utgifter och inkomster för föreningarna blir beroende av omfattningen av deras rådgivnings- och utredningsverksamhet och de taxor, efter vilka debiteringen för utförda uppdrag kommer att ske, är det, som också utredningen har framhållit, inte möjligt att mera exakt bedöma hur föreningarnas ekonomi kommer att gestalta sig efter förslagets genomförande. I fråga om det statliga stödet till föreningarna innebär mina förslag å ena sidan att de kommer att få väsentligt ökade administrationsbidrag men å andra sidan att de går förlustiga nuvarande ränteintäkter. Jämfört med nuvarande ordning torde detta innebära i huvudsak oförändrade inkomster. Genom att föreningarnas inkomster inte längre blir beroende av variationer i ränteläget får de dock ett säkrare inkomstillskott än f. n.

Utredningens förslag att föreningarna skall befrias från statlig och kommunal inkomstskatt har ringa betydelse för föreningarnas ekonomi eftersom de vanligen inte visar någon vinst på rörelsen. Förslaget kommer att i särskild ordning prövas av chefen för finansdepartementet.

Anslagsberäkningar

Jag övergår här efter till att behandla anslagsbehovet för företagareföreningarnas verksamhet för nästa budgetår.

Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader. För detta ändamål har för budgetåret 1967/68 anvisats ett reservationsanslag av 1,6 milj. kr. Av detta belopp avser 1,2 milj. kr. bidrag till företagareföreningarnas och vissa centrala organisationers administrationskostnader och 400 000 kr. subventioner till föreningarna för att täcka förluster på lånerörelsen.

Kommerskollegium beräknar med utgångspunkt i nuvarande förhållanden medelsbehovet för nästa budgetår till 2,6 milj. kr., varav 1,9 milj. kr. till täckande av administrationskostnader, 100 000 kr. till Norrbottens företagareförening som stöd åt företagsamheten i Tornedalen och 600 000 kr. till subventionsmedel.

Enligt utredningens förslag skall administrationsbidrag utgå med 150 000 kr. per år och förening. Några subventionsmedel blir enligt förslaget inte

aktuella. Däremot förutsätts stöd som hittills utgå till Företagareföreningarnas förbund m. fl. med ca 100 000 kr.

Som jag förut har anfört vid behandlingen av frågan hur de förslag som jag har lagt fram i fråga om företagareföreningarnas verksamhet återverkar på deras ekonomiska förhållanden bör särskilt statligt administrationsbidrag utgå till dem med i genomsnitt 200 000 kr. per förening. Sedan Stockholms stad och län numera ombildats till ett län förutsätter jag att de båda företagareföreningarna i staden och länet kommer att slås samman. För ändamålet bör därför för nästa budgetår tas upp 4,8 milj. kr. Beloppet bör som hittills fördelas mellan föreningarna efter behovsprövning. Vidare föreslår jag att oförändrat belopp, 200 000 kr., beräknas för särskilt bidrag till företagareföreningen i Norrbottens län och för bidrag till Företagareföreningarnas förbund och vissa andra centrala sammanslutningar inom hantverk och småindustri. Några subventionsmedel bör i fortsättningen inte tas upp under anslaget. Detta bör alltså föras upp med 5 milj. kr.

Nuvarande föreskrifter om ränlegaranti blir inaktuella vid en omläggning i enlighet med mitt förslag. Något anslag för detta ändamål behöver alltså inte anvisas.

Täckande av förluster i anledning av statligt stöd till hantverks- och industriföretag m. fl. Statens förluster i samband med infriandet av garantier för lån till hantverk och industri m. m. täcks f. n. från förslagsanslaget Täckande av förluster i anledning av statlig garanti för lån till hantverks- och industriföretag m. m. Som kommerskollegium har påvisat i sin anslagsframställning har beloppet av infriade garantier tenderat att öka de senaste budgetåren. Belastningen på anslaget var exceptionellt hög för budgetåret 1966/67, då garantier infriades för 9,4 milj. kr. mot 3,7 resp. 3,6 milj. kr. de båda närmast föregående budgetåren.

Enligt mina förslag i det föregående i fråga om förlusttäckning skall staten framdeles som hittills svara för förluster på lån för vilka garantiåtaganden gjorts. För förluster på företagareföreningarnas direktlånggivning skall föreningarna i första hand svara med sina förlusttäckningsfonder, men Kungl. Maj:t förutsätts kunna efter särskild prövning medge att förlust i sista hand täcks av statsmedel. Medel för båda dessa ändamål bör anvisas under ett förslagsanslag, benämnd Täckande av förluster i anledning av statligt stöd till hantverks- och industriföretag m. fl. Medelsbehovet under anslaget kan givetvis endast uppskattas grovt.

Med hänsyn till att medelsbehovet för täckande av förluster i anledning av garantier har tenderat att öka föreslår jag i överensstämmelse med kommerskollegiets förslag att anslaget för nästa budgetår förs upp med 5,5 milj. kr.

Statens hantverks- och industrilånefond. Under fonden har för innevarande budgetår anvisats 18 milj. kr. Kommerskollegium anser att föreningarnas nyutlåning under nästa budgetår bör begränsas till högst 60 milj. kr. Efter-

som inflytande amorteringar uppskattas till ca 40 milj. kr., skulle fonden behöva tillföras 20 milj. kr. Mot denna beräkning har jag ingen erinran. Jag föreslår alltså att anslaget tas upp med 20 milj. kr.

Ramen för statlig garanti har för innevarande budgetår bestämts till 55 milj. kr. Som jag har erinrat om i det föregående har Kungl. Maj:t nyligen föreslagit riksdagen att ramen vidgas till 80 milj. kr. Med hänsyn till den ökade efterfrågan på statlig kreditgaranti föreslår jag i enlighet med vad kommerskollegium har anfört i sitt remissyttrande över företagareföreningsutredningens betänkande att ramen också för nästa budgetår bestäms till 80 milj. kr.

Hemställan

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1. godkänna de riktlinjer för företagareföreningarnas organisation och verksamhet m. m. som jag har förordnat,

2. medge att statsgaranti för lån till hantverks- och industriföretag m. m. under budgetåret 1968/69 beviljas intill ett belopp av 80 000 000 kr.,

3. för budgetåret 1968/69 anvisa

på driftbudgeten under elfte huvudtiteln

a) till *Bidrag till företagareföreningar m. fl.: Administrationskostnader* ett reservationsanslag av 5 000 000 kr.,

b) till *Täckande av förluster i anledning av statligt stöd till hantverks- och industriföretag m. fl.* ett förslagsanslag av 5 500 000 kr.,

på kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder

c) till *Statens hantverks- och industrilånefond* ett investeringsanslag av 20 000 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Innehållsförteckning

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Inledning	3
Småföretagen och företagareföreningarna	4
Utvecklingstendenser m. m. inom hantverk och småindustri	4
Företagareföreningarnas tillkomst och utveckling	6
Mål för företagareföreningarnas verksamhet	8
Nuvarande ordning	8
Utredningen	9
Remissyttrandena	10
Företagareföreningarnas rådgivnings- och kursverksamhet m. m.	17
Nuvarande ordning	17
Utredningen	19
Remissyttrandena	22
Företagareföreningarnas kreditstödjande verksamhet	31
Nuvarande ordning	31
Utredningen	38
Remissyttrandena	49
Företagareföreningarnas organisation m. m.	64
Nuvarande ordning	64
Utredningen	65
Remissyttrandena	68
Företagareföreningarnas ekonomi m. m.	70
Nuvarande ordning	70
Utredningen	72
Remissyttrandena	76
Anslagsframställningar för budgetåret 1968/69	78
Departementschefen	81
Allmänna synpunkter	81
Mål för företagareföreningarnas verksamhet	86
Företagareföreningarnas rådgivnings- och kursverksamhet m. m.	87
Företagareföreningarnas kreditstödjande verksamhet	90
Företagareföreningarnas organisation m. m.	103
Företagareföreningarnas ekonomi m. m.	105
Anslagsberäkningar	106
Hemställan	108